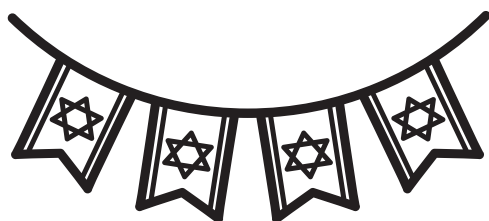

אסוקת ל'יחוד

קצת לפני חודש אייר מתמלאת הארץ דגלים, ושירים ישראלים סובבים אותנו מכל עבר. כולנו באות ובאים בשערי יום העצמאות למדינת ישראל. אם ניקח בהשאלה את דימויו של אברהם יהושע השל, הימים שלפני יום העצמאות הם מעין "ארמון בזמן". הזדמנות לכל אחת ואחד מאיתנו לחבור אל משהו גדול ממנו המתחולל במרחב הזמן היהודי-ישראלי.

'עשרת ימי תודה' הם הזמנה לייחד את הימים הקודמים ליום העצמאות לתנועת נפש של הודיה.

מדינת ישראל איננה נטולת בעיות וכשלים. כמעט בכל תחום - פוליטי, מגדרי, דתי, מוסרי, כלכלי - הדברים רחוקים מלהיות מושלמים. אף על פי כן, בעשרת הימים הללו אנו מבקשים להפנות את תשומת הלב למקומות חדשים. לא כדי לברוח מהמציאות אלא כדי להיזכר למה ראוי לרפא אותה. ברוב ימות השנה נישאת ביקורת על הפער בין הרצוי למצוי, זעקה על העוולות ודאגה מפני המחר. פעם בשנה נודה על היש. על מה שכאן. ממש כפי שהוא.

כבר אלפי שנים, בעשרת הימים בין ראש השנה ליום הכיפורים נוהגים יהודים לכוון את דעתם ואת לבם לחשבון נפש, לתשובה ולתיקון. האם נוכל אנו - ברות וברי המזל שנולדו אל תוך השחר החדש בתולדות ימי עם ישראל - להקדיש עשרה ימים נוספים לקראת יום העצמאות, ולדרוש במושג התודה? האם נוכל להקדיש את אותה אנרגיה נפשית בכדי להודות על הטוב ולהוקיר את הנוכחים בחיינו? האם אל מול רשימות החוסרים האינסופיות, נוכל להביט במה שכבר אספנו וצברנו?

עשרת הימים שלפני יום העצמאות כוללים גם ימים קשים להודיה. על מה נוכל להודות ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, או ביום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה? אין אנו מבקשים להתכחש לכאב או להפנות עורף אל הצער, אלא כל שנבקש בימים אלו הוא את הנכונות לשאת אותם יחד, כציבור. לעמוד כציבור ולזעוק כנגד נוכחות הרע ביום השואה. לעמוד כציבור ביום הזיכרון ולהרכין ראש לנוכח מסירות הנפש של חיילינו.

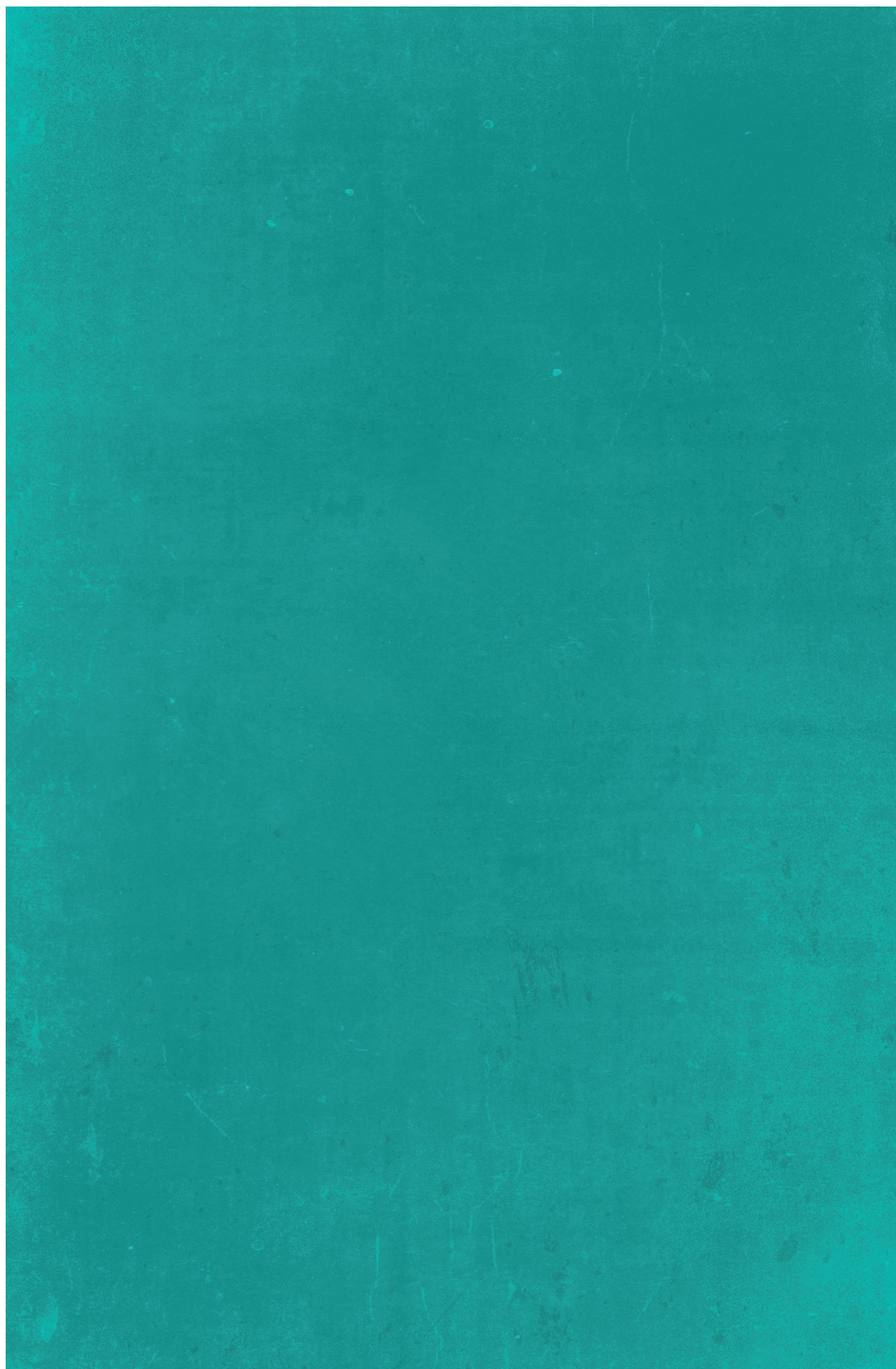
במשך עשרה ימים נבקש לתרגל את תודעתנו בחיפוש אחר מה שניתן לנו ולא הכרנו בו עדיין. מי ייתן ועשרת ימי התודה הללו יהוו עבורנו אות וסימן לרגעי הודיה רבים אחרים במהלך השנה כולה.

קייבצנו באסופה זו מבחר מאמרים שיש בהם, לדעתנו, כדי להאיר את עשרת ימי התודה באור מיוחד. הקדמנו לכל אחד מעשרת הימים הקדמה קצרה המתארת את הנושא הנבחר לכל יום.

בסוף האסופה תוכלו גם למצוא מבחר דפי מקורות ללימוד.

ברגשי הודיה,
לימור ויסברט

'עין פרט - המדרשה באלון', התשע"ו

- 7 **על מה שיש**
חייכו, בעצם טוב לכם / פרופ' יובל נח הררי
האם תושבי קליפורניה מאושרים יותר? / פרופ' דניאל כהנמן ועמיתים
הר אדוני / ארי דה לוקה
- 21 **על הקרובות והקרובים אלי**
ילדה רעה / שרי אנסקי
הודיה / ד"ר יאיר כספי
אימי הייתה נביאה / יהודה עמיחי
- 33 **על הזעקה**
בעיית הרע / הרב יונתן זקס
בזכות המבוכה ובגנות הטיח / ברל כצנלסון
האדם מחפש משמעות / ד"ר ויקטור פרנקל
- 59 **על השבת**
ישראל הווה ונצח / הרב אברהם יהושוע השל
- 69 **על העין הטובה**
החבר'ה הטובים / סיון רהב מאיר
יצירה מופלאה / בן דרור ימיני
- 77 **על החזון**
כוחו של חזון / דפנה מאור
מכתב מארץ ישראל - מכתב ראשון / אהרון דויד גורדון
לקראת הבאות / דויד בן גוריון
- 89 **על האתגרים**
דברי נשיא המדינה, ראובן (רובי) ריבלין, בכנס הרצליה
אתגרי הציונות במאה ה-21 / ד"ר עינת וילף
- 105..... **על מסירות הנפש**
בנתיב מלאכת הקוממיות / הרבה תמר אלעד אפלבוים
- 111..... **על העצמאות**
תהלים פרק קכו
מסע תענוגות בארץ הקודש / מרק טווין
מאמר מיוחד ליום העצמאות 2012 / יעזר הנדל
ניצוצות הגאולה / הרב משה כלפון הכהן
- 125..... **מערכי לימוד**

"חודק"

אני

לביניך

ואם

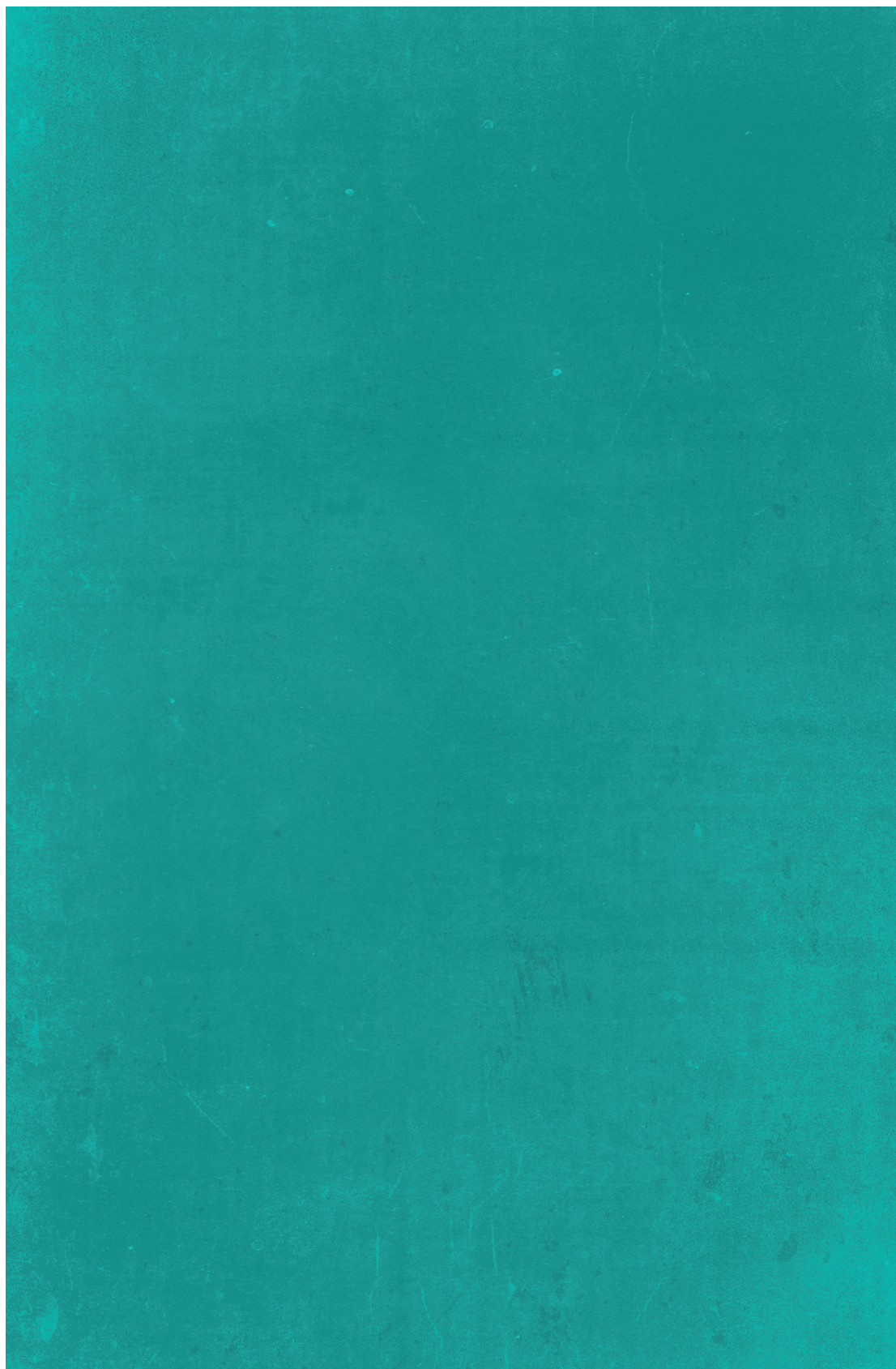
עם

בא

החסד

"ודאמת"

נאיר אריאם

לפני שניגש לעסוק בהודיה בהקשריה השונים – הודיה בהקשר אישי ומשפחתי, הודיה בהקשר לאומי, הודיה בצל רוע או שכול וכן הלאה, נבקש להתעכב תחילה על מושג ההודיה עצמו.

בעברית ישנם שני שימושים עיקריים למונח תודה. כך, למשל, אני מודה להורי שהביאוני עד הלום או מודה לאדם שהציל את חיי מאסון, אך גם מודה באשמה או מודה שלא הכנתי את שיעורי הבית. את השימוש הראשון נוכל לכנות הכרת תודה, בו נשתמש בדרך כלל, אך לא באופן בלעדי, בניסוח "להודות על", "להודות ל", ואת השני נכנה התוודות ("להודות ב-X").

במבט ראשון כפל משמעות זה נראה משונה למדי. שתי פעולות שונות בתכלית הנובעות מאותה המילה ומאותו השורש (י-ד-ה). מה בין הודיה למישהו על כך שעשה לי טובה לבין התוודות על עבירה שעברתי? בין "אני מודה לך על התפוח" לבין "אני מודה שאכלתי לך את התפוח"? בעוד שבמקרה הראשון משמש המונח במשמעות של הוקרה, שמחה והערכה על שניתן לי דבר מה, הרי שבאחרון הוא משמש במשמעות של קבלה ואישור על קיומו, או התרחשותו, של דבר מה. התשובה, כך נראה, קשורה לפעולת ההכרה.

המשותף לשתי המשמעויות הללו הוא שאנו מכירים בדבר מה. תודה במשמעות של התוודות מתמצית בפעולה של הכרה בהתרחשות או בקיום של מציאות כלשהי. כלומר, הסכמה ואישור שהדבר הנידון, עליו אנו מודים, אכן התרחש. לדוגמא, כאשר אני מודה שטעייתי או שהתעוררתי הבוקר מאוחר, הרי אני מאשרת ומכירה כי דברים אלה קרו. זוהי המשמעות הבסיסית ביותר של תודה – הכרה במציאות – והיא המשותפת לשתי המשמעויות. תודה במובן השני נשענת על הכרה זו אך מוסיפה עליה רובד נוסף.

כאשר אני מודה במובן השני של הכרת תודה אני לא מסתפקת בהכרה בעצם קיומו של הדבר עליו אני מודה, אלא שאני גם מוסיפה מימד רגשי או ערכי להכרה זו. כך לדוגמא כאשר יוני מודה לשרה על כך שהראתה לו את המקום אותו חיפש, הוא לא רק מכיר בעצם העזרה אלא מביע בכך גם הערכה ושמחה על כך שהגישה לו את העזרה. ההתוודות של הכרת התודה אינה רק מאשרת את פני הדברים היא מציגה אותם כראויים לציון.

במילים אחרות, זהו שילוב של הכרה במציאות וראיית הטוב המאפשר אותה. בחרנו לצרף פרק מתוך ספרו של **פרופ' יובל נוח הררי, ההיסטוריה של המחר**, כיוון שלפעמים כולנו חסרים פרופורציה. מבחינות רבות, הכרת הדברים בפרופורציה היא שלב ראשון בדרך להודיה. לפעמים אנו שמים דגש נרחב על החסרונות ואיננו מעריכים את מה שכבר יש. לעיתים אנו זקוקים לקול חיצוני שיזכיר לנו כי מצבנו הוא טוב. אפילו טוב מאד.

אבל מה עם כל מה שעדיין לא טוב? אולי כשהוא ישתנה נוכל להודות באמת? לזה קורא **פרופ' דניאל כהנמן**, חתן פרס נובל לכלכלה, "**אשליית המיקוד**". לטענתו כאשר תשומת הלב מופנית לאפשרות של שינוי בהיבט משמעותי כלשהו של החיים, ישנה נטייה להפריז בהשפעה המיוחסת לשינוי זה על טיב ההווה. לכן אנשים נוטים לחשוב כי מי שזכה בלוטו מאושר יותר מהם וכי משותקי רגליים מאושרים פחות. אולם המחקרים מראים אחרת.

לבסוף, צירפנו פסקה אלמותית מתוך **הספר 'הר אדוני'** של הסופר האיטלקי **ארי דה לוקה**.

חיינו, העולם הזה / קרוב' יואל נח הררי

מתוך: 'ההיסטוריה של המחר' בהוצאת דביר, תשע"ה, 2015

עם שחר המאה ה־21 קמה האנושות, משפשפת את עיניה, בזיכרונה עוד משייטים קרעים של סיוטי הלילה הקודם. "היה שם משהו עם גדרות תיל, ונדמה לי שגם פטריות. מה פתאום פטריות? טוב, מה זה משנה." ניגשת האנושות לחדר האמבטיה, רוחצת פנים, בוחנת את הקמטים בראי, מכינה לעצמה כוס קפה ופותחת את היום. "הבה נראה מה יש לנו על סדר היום."

במשך אלפי שנים, התשובה על השאלה הזו נותרה ללא שינוי. סדר היום של האנושות במאה ה־20, במאה ה־19, במאה ה־18 ובכל המאות הקודמות היה תמיד אותו סדר יום. בראש הרשימה עמדו תמיד אותן שלוש בעיות: רעב, מגפות ומלחמות. במשך דורות על גבי דורות התפללו מיליוני נוצרים אדוקים בכנסיותיהם, "אנא אלוהים, הושע אותנו מרעב, מגפות ומלחמות!" את אותן התפילות בדיוק נשאו היהודים בבתי הכנסת שלהם, המוסלמים במסגדים, ההינדים במקדשים, וגם הסינים, היפנים, האינדיאנים, הפולינזים, בני הבאנטו ואפילו האסקימואים. ואלוהים, מסיבות השמורות איתו, לא נענה לאיש מהם. הרעב, המגפות והמלחמות המשיכו למרר את חיי האנושות, ולהחריב חברות אנושיות שלמות כמו גלים המחרבים ארמונות חול על שפת הים.

אך למרבה התדהמה, כשהאנושות פותחת את היום שלה בשחר המאה ה־21, מסתבר שמישהו סימן וי על שלוש הבעיות הללו. כמעט מבלי ששמנו לב, ולאחר אלפי שנים של תפילות עקרות וניסיונות כושלים, אנשי המאה ה־20 הצליחו להשתלט על בעיית הרעב, בעיית המגפות ובעיית המלחמות. לא באופן מלא, כמובן. יש עדיין מאות מיליוני רעבים בעולם, ומגפות ומלחמות עדיין משתוללות בחלקים מכדור הארץ. אולם במהלך מאה השנים האחרונות הושגה התקדמות כה משמעותית במאבק נגד הרעב, המגפות והמלחמות, שכיום הם הפכו ל"בעיה תחת שליטה". אנחנו כבר לא צריכים להתפלל לאף אחד שיציל אותנו מהם. אנחנו יודעים מה צריך לעשות כדי למנוע רעב, מגפות ומלחמות, ובדרך כלל אנחנו עושים את זה בהצלחה. פה ושם יש כישלונות איומים, אבל כשהם קורים, אנו לא מושכים בכתפינו ואומרים "טוב, זוהי דרכו של עולם," או "טוב, זהו רצון האל." אנחנו מרגישים שמישהו פישל, מקימים ועדות חקירה, מעמידים את האחראים לדין, ומבטיחים לעצמנו שבפעם הבאה זה לא יקרה. והאמת? זה אכן קורה פחות ופחות.

אז אם השגנו שליטה על הרעב, על המגפות ועל המלחמות, ואם אפשר לקוות שהם הולכים ונעלמים מן העולם, מה יחליף אותם בראש סדר העדיפויות האנושי? כמו מכבי אש בעולם ללא שרפות, וכמו צבא בעולם ללא אויבים, כך האנושות במאה ה־21 צריכה לשאול את עצמה שאלה שהיא אף פעם לא נדרשה לה: אז מה נעשה עם עצמנו עכשיו? אם לא רעב, מגפות ומלחמות — מה יעסיק אותנו במאה ה־21?

חזיתות חדשות

המלחמות הולכות ונעלמות מן העולם. רוב ההיסטוריה מרבית בני האדם חיו בצל איום בלתי־פוסק של מלחמה. אפילו כאשר שרר שלום, היה זה תמיד שלום שברירי. חוק הג'ונגל של הפוליטיקה האנושית קבע, שגם אם שתי קבוצות חיו בשלום זו עם זו, מערכת היחסים ביניהן יכלה בכל עת להידרדר למלחמה. אם גרמניה וצרפת חיו בשלום בשנת 1913, היה זה סביר בהחלט להניח שב־1914 הן יקרעו זו את זו לגזרים. כל אדם, בכל מקום בכדור הארץ, ידע שבכל רגע עלולים השכנים לפלוש לטריטוריה שלו, ולבזוז, לשעבד ולספח אותה.

במהלך החצי השני של המאה העשרים נשבר חוק הג'ונגל. לא זו בלבד שחלה ירידה דרסטית בשכיחותן של מלחמות בינלאומיות ברוב אזורי כדור הארץ, אלא שבחלקים גדלים והולכים מהעולם רואים במלחמה משהו שאינו מתקבל על הדעת. משהו שממשלות, תאגידים ואנשים פרטיים פשוט הוציאו מן החשבון. בעוד שבחברות חקלאיות קדומות אלימות אנושית גרמה לכ־15% מכלל מקרי המוות, במהלך המאה ה־20 היא גרמה לכחמישה אחוזים ממקרי המוות, ובראשית המאה ה־21 אלימות אנושית אחראית ללא יותר מאחוז וחצי מהתמותה העולמית.

אילו דובר רק בשינוי סטטיסטי, חשיבותו הייתה קטנה יחסית. אחרי הכול, שבעים שנות שלום אינן זמן ארוך דיו כדי לקפוץ ממנו למסקנות מרחיקות לכת. אולם השינוי אינו רק סטטיסטי: בעשורים האחרונים התרחש בעולם שינוי טכנולוגי, כלכלי ותרבותי עמוק, שהביא למהפכה תודעתית מהותית ביחס למלחמה. הנשק הגרעיני הפך את המלחמות בין מעצמות להתאבדות קולקטיבית, והכריח את המדינות השולטות בעולם למצוא דרכים אלטרנטיביות לנהל סכסוכים. ברזמנית, הכלכלה הגלובלית השתנתה מכלכלה מבוססת משאבים לכלכלה מבוססת ידע. בניגוד לעבר, מקור העושר העיקרי בעולם של ימינו אינו משאבים חומריים כגון שדות חיטה, מכרות זהב, בארות נפט או נתיבי תחבורה — אלא ידע. ובעוד שאפשר לכבוש במלחמה משאבים חומריים כגון זהב או נפט, ידע אי־אפשר לרכוש בכוח הזרוע. לכן תועלת המלחמה ירדה, ומלחמות נשארו רווחיות

רק באזורים כגון המזרח התיכון או מרכז אפריקה, שהכלכלה בהם היא עדיין כלכלה מבוססת משאבים מהסוג הישן.

התוצאה של כל זה היא שהמילה שלום קיבלה משמעות חדשה. בעוד שבדורות קודמים משמעותה של המילה שלום הייתה "כרגע אין מלחמה", משמעותו של השלום החדש בן זמננו היא "אי־אפשר לדמיין מלחמה." כשב־1913 אמרו שיש שלום בין צרפת לגרמניה, התכוונו ש"כרגע אין ביניהן מלחמה, אבל מי יודע מה יהיה ב־1914." כשאומרים היום שיש שלום בין צרפת לגרמניה, מתכוונים לכך שפשוט לא יעלה על הדעת שתפרוץ ביניהן מלחמה בשנה הבאה. שלום שכזה שורר לא רק בין גרמניה לצרפת, אלא בין רוב מדינות העולם. אין שום תסריט למלחמה רצינית בין גרמניה לפולין, בין אינדונזיה לפיליפינים, או בין ברזיל לאורוגוואי בשנה הקרובה. השלום החדש אינו משאלת לב של יפי נפש תמימים, אלא עובדה בשטח, המנחה אפילו את החלטותיהם של מנהלי תאגידים רודפי בצע וממשלות תאבות כוח. כש"מרצדס" מתכננת את מבצעי קידום המכירות שלה במזרח אירופה, היא לא מודאגת מהאפשרות שגרמניה תתקוף את פולין. כשחברת כוח אדם בונה את האסטרטגיה שלה על יבוא עובדים זרים מהפיליפינים, היא לא מתייחסת ברצינות לאפשרות שאינדונזיה תכבוש את הפיליפינים. כשממשלת ברזיל מתכנסת כדי לדון בתקציב לשנה הקרובה, לא יעלה על הדעת ששר הביטחון הברזילאי יקום מכיסאו באמצע הישיבה, ידפוק באגרופו על השולחן, וירעים, "רגע! ומה אם נרצה לפלוש לאורוגוואי ולכבוש אותה?! לא הבאתם את זה בחשבון! אנחנו חייבים לשים בצד כמה מיליארדי דולרים כדי שנוכל לממן את זה." יש כמובן אי־אילו מדינות בעולם ששרי הביטחון שלהן עוד אומרים דברים כאלה, ויש מקומות שהשלום החדש מבושש להגיע אליהם. אבל אלו הם היוצאים מן הכלל.

בהיסטוריה אין ואקום

הרעב, המגפות והמלחמות ממשיכים עדיין לאמלל מאות מיליוני בני אדם וימשיכו לגבות קורבנות רבים גם בעתיד. אולם הם הפכו מאיומים קיומיים שהאנושות אובדת עצות מולם, לבעיות בנות שליטה, שאנו לומדים כיצד להתמודד איתן בהצלחה.

כל זה לא בא להמעט מסבלם של מאות מיליוני עניים מרודים המתקשים לכלכל ולשכן את עצמם; של מיליוני הקורבנות שמלריה, איידס ושחפת מפילים מדי שנה; או של מיליוני האנשים הלכודים במעגלי האלימות בסוריה, בקונגו או באפגניסטן. המסר אינו שרעב, מגפות ומלחמות כבר נעלמו לגמרי מן העולם, ואפשר להפסיק לדאוג בגינם. בדיוק להפך. רוב ההיסטוריה התחושה הייתה

שאלו הן בעיות בלתי־פתירות, ולכן אין הרבה טעם להתעסק בהן. אנשים התפללו לאלוהים שיעזור, אבל לא ניסו ברצינות לסלק את המלחמות, הרעב או המגפות מן העולם, כי הם לא ידעו איך. מי שטוענים שהעולם של שנת 2015 הוא רעב, חולה ואלים בדיוק כפי שהיה בשנת 1900, ממשיכים את הקו התבוסתני הזה. הם טוענים שכל מאמצי האנושות במאה ה־20 היו לריק, וכי הרופאים, הרפורמות הכלכליות, והקהילה הבינלאומית לא קידמו את האנושות כלל וכלל. אם כך, מה הטעם להשקיע עוד מאמצים במחקר רפואי, ברפורמות כלכליות או ביוזמות שלום?

כאשר אנחנו כן מכירים בהישגים הכבירים של האנושות במאה ה־20, המסר הוא מסר של תקווה ופעלתנות. נכון, יש עדיין רעב, מגפות ומלחמות בעולם. אבל כל־כך הרבה כבר הושג במאה ה־20, שזה לא בשמים לחסל לגמרי את הרעב, את המגפות ואת המלחמות במהלך המאה ה־21.

אך ישנו מסר נוסף. בהיסטוריה אין ואקום. אם הרעב, המגפות והמלחמות אכן הולכים ונעלמים, משהו בטוח יתפוס את מקומם על סדר היום האנושי. כדאי לנו לחשוב טוב על ה"משהו" הזה. שאם לא כן, אנחנו עשויים לנחול ניצחון בשדות הקרב המסורתיים של הרעב, המגפות והמלחמות, אבל ניתפס לגמרי לא מוכנים בחזיתות החדשות שייפתחו. מהן אותן חזיתות? אם הרעב, המגפות והמלחמות כבר לא יעמדו בראש סדר היום האנושי, מה יחליף אותם בצמרת? מה תהייה המשימות החדשות של האנושות במאה ה־21?

משימה מרכזית אחת תהיה להגן על האנושות ועל יתר תושבי כדור הארץ מפני הסכנות הטמונות בכוחה של האנושות עצמה, ובפרט מפני הסכנות שמציב הערעור של שיווי המשקל האקולוגי בעולם. אחת הסיבות המרכזיות להצלחתה של האנושות במאבק נגד הרעב, המגפות והמלחמות, היא הצמיחה הכלכלית המסחררת, שמספקת לנו שפע של מזון, תרופות, אנרגיה ומשאבים אחרים. אלא שהצמיחה הזאת גם מפרה את שיווי המשקל האקולוגי בדרכים חסרות תקדים, שאנו עוד רחוקים מלהבין לאשורן. רק בשנים האחרונות החלה האנושות להכיר בסכנה הזאת, ועד כה היא לא נקטה שום צעדים משמעותיים כדי להתמודד איתה. למרות כל הדיבורים על זיהום אוויר, זיהום מים, התחממות גלובלית ושינויי אקלים, האנושות בינתיים לא הסכימה להקריב שום קורבן כלכלי או פוליטי אמיתי כדי לקדם את פני הסכנה. כשמגיע הרגע שצריך לבחור בין צמיחה כלכלית לבין יציבות אקולוגית, הפוליטיקאים, מנהלי התאגידים והבוחרים בקלפי תמיד מעדיפים את הצמיחה. במאה ה־21 האנושות תצטרך להתאמץ קצת יותר כדי לוודא שהצמיחה הכלכלית לא תביא על ראשנו שואה אקולוגית.

מה עוד תתאמץ האנושות לעשות? האם כל מה שנשאף אליו יהיה רק להגן על הקיים? למנוע את חזרתם של הרעב, המגפות והמלחמות, ולמנוע את הרס המערכת האקולוגית? בני אדם מטבעם אף פעם לא מסתפקים בשמירה על הקיים. הם תמיד מחפשים משהו נוסף, משהו חדש. כשלרשות האנושות תעמוד עוצמה אדירה, וכשהאיום של רעב, מגפות ומלחמות יוסר מעל ראשינו, מה נעשה עם עצמנו? מה יעשו המדענים, הממציאים, הממשלות, הבנקים והמשקיעים? יכתבו שירה?

על סמך הרקורד של הומו סאפיינס עד היום, ובהתבסס על מערכת הערכים ששולטת בעולם נכון לרגע זה, אפשר להצביע על שלושה פרויקטים חדשים שהמין האנושי עשוי להציב לעצמו, ואשר יעמדו בראש סדר היום הקולקטיבי במקום המאבק ברעב, במגפות ובמלחמות: להביס את הזיקנה והמוות, לגלות את המפתח לאושר, ולשדרג את עצמנו לאלים.

האם תופהי קליקורניה מאושרים יותר? / קרוק' דניאל כהנמן ואחיתים

מתוך: רציונליות, הוגנות, אושר: מבחר מאמרים. פרק 12, עמ' 244-246. עורכת מדעית מיה בר הלל. הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה וכתר הוצאה לאור, תשס"ה, 2005

המאמר המפורסם ביותר בספרות הפסיכולוגית על טיב ההווה דיווח על הבדלים קטנים בלבד בשביעות רצון מהחיים בין משותקים בפלג גופם התחתון (להלן: משותקי רגליים) לבין קבוצת ביקורת של נשאלים רגילים, מצד אחד, ובין זוכים בלוטו לבין נשאלים רגילים, מן הצד אחר. ממצא פרובוקטיבי זה קיבל עם הזמן תמיכה מעדויות רבות בתחומי רבים. סילבר (1982) לדוגמה, מצא שהחווייה הרגשית של משותקי רגליים הייתה חיובית בעיקרה כבר שבועות ספורים לאחר התאונה שלהם. במחקר עדכני יותר דווח שהתדירות של רגש חיובי חוזרת לרמות נורמליות בתוך שנה מיום מותו של אדם אהוב. ככלל, המתאמים בין היבטים שונים של טיב ההווה סובייקטיבי לבין נסיבות חיים אובייקטיביות נוטים להיות נמוכים באורח מפתיע. לעומת זה, גורמים יציבים של מזג מנבאים טיב ההווה סובייקטיבי בדייקנות ראויה לציון, וגם המתאם בין החוויות הרגשיות של תאומים שגדלו בנפרד הינו גבוה למדי. תצפיות אלה הובילו את הדי וורינג (1992) לטענה שלבני-אדם יש נקודה רגשית קבועה שהם נמשכים בחזרה אליה לאחר כל שינוי בנסיבות. הפרסום הרב שבו זכה מאמרם של בריקמן ועמיתיו הינו כשלעצמו תצפית בעלת משמעות. המאמר כה מפורסם משום שתוצאותיו מנוגדות לחלוטין לאינטואיציה. צופה מן השורה היה מצפה שמשותקי רגליים יהיו אומללים יותר ושזוכים בלוטו יהיו מאושרים יותר מכפי שהם במציאות. לדעתנו, טעות זאת הינה מקרה מיוחד של השפעה כללית יותר שאנו מכנים **אשליית מיקוד**: כאשר שופטים עצם שלם או מחלקה שלמה תוך מיקוד תשומת הלב בתת-מחלקה מסוימת, עשויה להופיע אשליית מיקוד, שבמסגרתה התת-מחלקה הזוכה בתשומת לב תקבל משקל-יתר בהשוואה לתת-מחלקה שאינה זוכה בתשומת לב. בפרט, כאשר תשומת הלב מופנית לאפשרות של שינוי בהיבט משמעותי כלשהו של החיים, יש נטייה להפריז בהשפעה המיוחסת לשינוי זה על טיב ההווה.

הרעיון של אשליית מיקוד כרוך בהשערות לגבי שני תהליכים פסיכולוגיים, שאחד מהם מתרחש אצל הפרט שאת הווייתו מנסים להעריך (משותק הרגליים או הזוכה בלוטו), והאחר - אצל השופט המעריך (שעשוי להיות אותו אדם). העדויות מרמזות שמשותקי רגליים וזוכי לוטו אכן מסתגלים במידה רבה לנסיבות חייהם החדשות. סביר שחלוקה מחדש של קשב הינה אחד המנגנונים היוצרים את ההסתגלות הזאת: למשותקי רגליים ולזוכי לוטו יש חוויות רבות שאינן קשורות ישירות למצבם המיוחד. מרגע שהמצב שבו הם מוצאים את עצמם כבר אינו חדש מבחינתם, הם מתחילים לחשוב לעיתים קרובות (ואולי על פי רוב) על עניינים אחרים, כגון האוכל שהם אוכלים או הרכילות שהם שומעים. לעומת זה, שופט המנסה לדמיין לעצמו את החיים של משותק רגליים או של זוכה בלוטו ימקד באופן טבעי את כל תשומת ליבו בנסיבות המיוחדות שלהם. אי-ההתאמה בהקצאת הקשב בין הפרט השופט לפרט הנשפט עשויה להביא לידי כך שהשופט יגזים בהשפעת הנסיבות הללו על הנשפט.

ניתן לתעד אשליית מיקוד על ידי השוואת הגיבויים של אנשים שנדרשים לדמיין את שביעות רצונם של משותקי רגליים מחייהם עם הגיבויים של אנשים אחרים שיכולים להתבסס על תצפיות ממשיות. כדי לבחון אם אשליית המיקוד אכן פועלת בהקשר של תפיסות לגבי משותקי רגליים, ביקשנו מ-119 סטודנטים למלא שאלון על התדירות שבה יפגינו, לדעתם, משותקי רגליים התנהגות המעידה על אושר או שמחה במצבים נקובים. כללנו גם שאלה בנוגע לשכיחויות היחסיות של מצבי רוח טובים ורעים. שאלה אחרת התייחסה למשתנה הבלתי-תלוי העיקרי: "האם הכרת אי פעם אדם משותק רגליים?". ניבאנו שאנשים המכירים משותקי רגליים יראו בהם אנשים מאושרים יותר מאשר אנשים שאינם מכירים משותקי רגליים. התוצאות היו חד-משמעיות. להיכרות עם משותק רגליים הייתה השפעה מובהקת ביותר על התשובות לרוב השאלות בנוגע לחייו. לדוגמה, נשאלים שאמרו כי מעולם לא הכירו משותק רגליים העריכו שתדירותם של מצבי הרוח הרעים תעלה על זו של מצבי הרוח הטובים (43% לעומת 32%), ואילו נשאלים שהכירו חבר או קרוב משפחה משותקי רגליים היו בעלי תפיסה הפוכה (20% לעומת 53%). המסר ברור אפוא: ככל שאתה יודע פחות על משותקי רגליים, כן אתה מעריך את מצבם כגרוע יותר. לוונשטיין ופרדריק (1997) מצאו השפעה דומה כאשר ביקשו מקבוצה אחת של נשאלים להעריך כיצד ישפיעו שינויים סביבתיים ואישיים שונים על טיב ההוויה שלהם במהלך העשור הבא, ומקבוצה אחרת-לדווח כיצד השפיעו שינויים דומים על טיב ההוויה שלהם במהלך העשור הקודם. התוצאות הראו כי אנשים מצפים לשינויים עתידיים תהיה השפעה גדולה בהרבה על טיב ההוויה שלהם מההשפעה שהם מעריכים

כי הייתה לשינויים דומים שהתרחשו בעבר. לגבי ניסיון העבר, נראה שהנשאלים הכירו בהשפעה המוגבלת שיש לשינויים מצומצמים מסוימים בנסיבות חייהם על טיב ההווה שלהם, אולם הם לא היו מסוגלים להביט על שינויים כאלה בזווית השקפה נכונה בעת חיזוי העתיד. שוורץ, סטרק ועמיתיהם דיווחו על מקרה נוסף של אשליית מיקוד. במחקר אחד הוצגו שתי שאלות לפני סטודנטים באוניברסיטה: "עד כמה אתה מאושר?" ו"כמה פגישות רומנטיות היו לך בחודש האחרון?" המתאם בין שתי השאלות היה תלוי בסדר הופעתן: כאשר שאלת האושר הוצגה ראשונה, המתאם היה 0.12, אך הוא עלה ל 0.66 כאשר השאלות הוצגו בסדר הפוך. מיקוד תשומת הלב במפגשים רומנטיים די בו, כנראה, לעודד את האשליה שהיבט זה של החיים שולט בטיב ההווה שלהם. מחשבות נוגדות-מציאות לגבי האושר ממלאות תפקיד חשוב בחייהם של בני-אדם: אנשים תוהים לא אחת איך היו מרגישים אילו עסקו בעבודה אחרת, אילו גרו בעיר אחרת או אילו חיו עם בן-זוג או בת-זוג אחרים. לטעויות שיטתיות בהרהורים כאלה עשויות להיות השלכות משמעותיות אם אנשים יונעו לפעול על פיהן.

גם לתחזיות לגבי טיב ההווה של אנשים אחרים עשויות להיות השלכות על פעולות. המניע המקורי למחקר הנוכחי נגע במידת הדיוק שבה אנשים יכולים לחזות את השפעתו של שינוי מסוים באקלים על טיב ההווה של הדורות הבאים. אמונות לגבי השפעות כאלה עשויות לקבוע את מידת הדחיפות שתייחס בהווה לבעיית ההתחממות של כדור הארץ, ולהשפיע על נכונות הציבור לנקוט פעולות שמטרתן להשפיע על מהלך האירועים. אשליית מיקוד עלולה להביא אנשים לידי הגזמה בהשפעה השלילית של שינויים אקלימיים על ידי הערכה נמוכה מדי של כושרם של בני הדור הבא להסתגל לנסיבות. במאמר זה נתאר מקרה של אשליית מיקוד שיצרנו על ידי כך שאילצנו אנשים להתמקד בהבדל בין החיים בקליפורניה לבין החיים במערב התיכון של ארצות הברית. השתמשנו במחקר של צלווה, שבו השווינו בין דיווחים עצמיים של אנשים שהתגוררו במקום מסוים על שביעות רצונם מהחיים לבין חיזויים לגבי שביעות רצון זו שניתנו על ידי אנשים שהתגוררו במקום אחר. ההשערות שלנו היו: (א) שלא ימצא הבדל מובהק בין התושבים של שני האזורים בדיווחם על שביעות רצונם הכוללת מחייהם, (ב) ששיפוטיהם של אנשים המתגוררים בשני האזורים ישקפו אמונה ש"מישהו כמותם" יהיה שבע רצון יותר בקליפורניה מאשר במערב התיכון. התוצאות איששו את שתי ההשערות.

הר אדוני / ארי דה לוקה

מתוך הר אדוני [מונטידיו]. תל-אביב : הקיבוץ המאוחד, תשס"ג, 2003

אני עדיין אומר את התפילות. בחדרון שבו אני ישן אין חלון, וכשאני אומר את תפילת ה"המלאך השומר" נדמה לי שאני נמצא על הגג של הכביסה עם כל מרחב השמיים הפתוחים במקום התקרה. אני לא חושב שזאת אמונה, אני עושה את זה מתוך הרגל, כדי לא להפסיד את המילים האחרונות של הערב. רִפְנִילוֹ אומר שמרוב שאנחנו מתעקשים, אלוהים חייב להיות קיים, ומרוב תפילות נְהִיית לו אוזן, ומרוב הדמעות שלנו העיניים שלו רואות, ומרוב עליזות נובט החיוך שלו. כמו הבומבאן, אני חושב: מרוב תרגול מוכנה הזריקה אבל האם האמונה יכולה לצאת מתוך אימון? אני חוזר על המילים שלו בכתב, אולי בהמשך אבין אותן.

הוא גם אומר שהוא שר כדי לאוורר את המחשבות, אחרת, כשהן סגורות בתוך הפה, הן מעלות עובש. אם גם אני אתחיל לשיר עם הקול הגוסס שיש לי, נעשה כאן בפנים פסטיבל. מֶאָסֶט אָרִיקוֹ עומד על כך שישמעו את קולו גובר על קול מכונת ההקצעה.

דון רִפְנִיָה, אני שואל, האם לא ייתכן שמרוב זה שאתה נמצא בנפולי נעשית נפוליטני?

"לא", הוא אומר בצחוק, "העניין הוא שהנפוליטנים הם אולי אחד מעשרת השבטים האבודים של ישראל".

מה? איבדתם עשרה שבטים? וכמה נשארו לכם?

"רק שניים. אחד הוא שבט יהודה, שממנו השם יהודים, שם שבא מהפועל להודות".

אז אתם היהודים נקראים תודה?

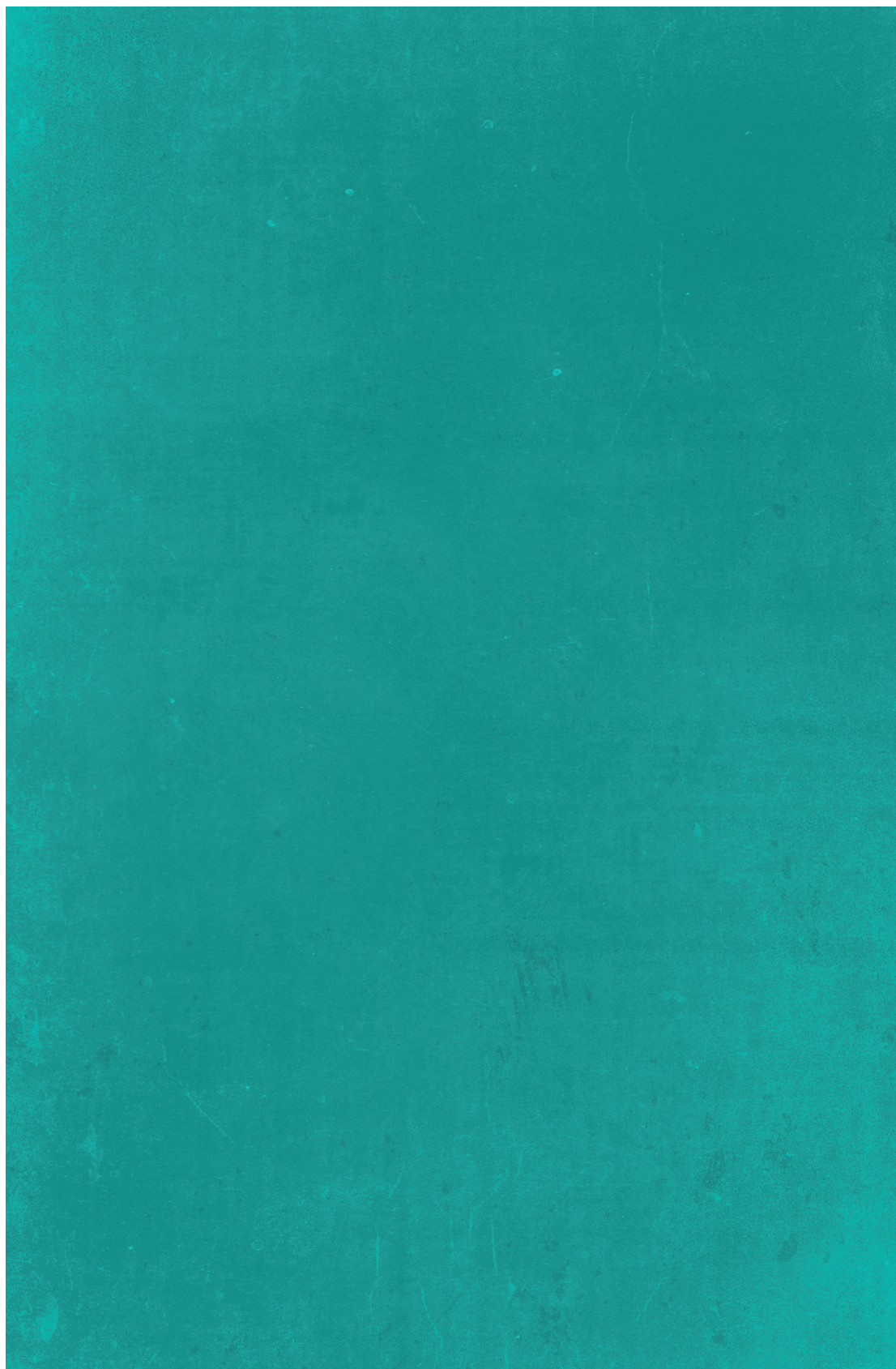
"זה מה שהמילה אומרת אבל כל מי שחי היה צריך להיקרא ככה, עם מילה של תודה".

(תקציר הסיפור: דון רִפְנִילוֹ הוא סנדלר יהודי, ניצול שואה שהגיע לאיטליה, ומתקן נעליים של עניים בתוך סדנת נגרות של מֶאָסֶט אָרִיקוֹ. הגיבור המספר הוא ילד בן 12 שעובד אצל מֶאָסֶט אָרִיקוֹ ומרותק מהדמות של דון רפנילו, שבנוסף לכל גם סובל מגיבנת - והילד משוכנע שבתוך הגיבנת שוכן לו זוג כנפיים)

י"ע
עמדי
ועם
ביתי

מאיר אריאל

הודיה לא צריכה להיות דווקא על אירועים גרנדיוזיים כמו המצאת החשמל, זכייה בלוטו או קבלת משרה נחשקת. הודיה יכולה גם 'להתבזבז' על משהו שחיך אלינו, משהי שהסכימה לשמור על המחשב שלנו לכמה רגעים בהעדרנו בספריית האוניברסיטה או סתם על האוויר שאנחנו נושמים ובעצם על זה שבכלל קמנו היום בבוקר. נראה שאם מסתכלים על הדברים דרך עיניים מסוימות, היומיום שלנו רצוף רגעים קטנים של חסד. זה נכון, הוא גם עמוס במטלות ומחויבויות ובציפיות שחוזרות ומתנגשות במציאות שמולנו. בכל זאת, הבחירה למה לתת דגש עדיין בידנו. אלא מה? זה דורש עבודה יומיומית, כזו שלא מסתיימת עם שעות העבודה. לא מדובר בכישרון מולד. אולי יש כאלו שזה טבעי להם יותר להודות, אך לכולנו זה דבר המצריך מחשבה, אנרגיה ואקטיביות.

בחרנו להביא את דבריו של **ד"ר יאיר כספי** על "מועדון המודים" ועל מאפיינים נוספים של ההודיה. זהו רק חלק קטן מספרו, בתקווה שיזרוק מעט אור על חיים הכוללים בתוכם מימד של הודיה.

כמו כן, נפגוש כאן שני אנשים שבדרכם שלהם הודו לקרובים אליהם ביותר: **שרי אנסקי** הכותבת על אביה בגילוי לב מפעים, ו**יהודה עמיחי** המכנה את אמו נביאה פרטית. ביקשנו בדברים הללו לסמן את הפינה הראשונה, הקרובה והפשוטה ביותר שהודיה יכולה להיכנס אליה, בקרב אלו הקרובים אלינו: הורים, אחים ואחיות, חברים טובים, בני ובנות זוג, ילדים. עבור כולנו זה ודאי מקום טוב להתחיל בו.

ילדה רצה / ערי אנסקי

הארץ, 13.04.2003

אני עדיין יכולה להריח את ריח המסדרון הלבן בקומה השנייה או השלישית של בית הסוכנות היהודית, במקום ששכנו משרדי החברה לחקר המקרא. לשמוע את הדהוד צעדיי הקטנים והנמרצים במסדרון הזה, שמשני צידיו דלתות גבוהות ומוגפות. להרגיש בכף היד את מגע המתכת של ידית הדלת. והנה הוא. אבא שלי. יושב מאחורי השולחן הרחב, מוסתר בגבעות של ספרים וניירות. "הנה שרה בתי הקטנה", הוא מכריז בכובד ראש. ואז מתחיל לשוחח איתי, ילדה בת שש, ברצינות ובכבוד השמורים לאורחים רמי מעלה. וכבר אז אני מאכזבת אותו.

אבא תמיד ניסה לשוחח איתי, רצה שאספר לו על עצמי, ניסה לשווא להבין את עולמי הפנימי. היתה לו שפה עשירה העושה שימוש באלפי מלים ותמיד הקפיד לבחור מהן למעני את הצירוף הנאה ביותר. אני לעומת זאת הייתי מצמצמת בכוונה את אוצר המלים שלי ל-50 ונובחת איתן צירופים מקושקשים. תמיד התאמצתי לאכזב אותו. להוכיח לו שאני בורה, גסה וטיפשה. שאין לי שום יכולת להבדיל בין טוב לרע ובין עיקר לטפל, שאני חלולה, שעולמי הפנימי מלא שטויות, ריק מתוכן - שאני אפס.

כולם קראו לו "איש התנ"ך" (ורק לי גילה פעם שהיה רוצה בעצם להתעסק בתחום אחר, נדמה לי ארכיאולוגיה). גדלתי בבית שבו ירמיהו וישעיהו הם דודים זקנים שצורחים נבואות תוכחה בגינה ודוד ושלמה הם מלכים חיים ממש כמו חוסיין ואלזבת. אלה היו חייו, ואני לא רציתי חלק בהם. כשהייתי צריכה ללמוד לבחינת בגרות בתנ"ך אמי הכריחה אותו לעבור איתי על החומר. הוא גילה שלא פתחתי את הספר והיה מזועזע כל כך, שפניו האדימו. אבל אני לא אפשרתי לו אפילו לכעוס עלי. הודעתי לו שעכשיו אין זמן לדרמות, שחבל על האנרגיה. מוכרחים להיות מעשיים, אז תעבור על החומר ותן לי את התשובות. כשגילה שעברתי את הבחינה בהצלחה יתרה הוא לא האמין וניסה להבין איך עשיתי את זה. אבל אני השתקתי אותו...

כשהייתי נקלעת להרצאות שלו הייתי מנסה לספור את הדפים שלו ולחשב מתי זה כבר יגמר. וכל הזמן מתפללת שהוא יתאפק. כי לאבא היתה נטייה להתרגש מאוד מדרמות תנ"כיות עד שהיה פורץ בבכי. ואמא שלי היתה אחר כך כועסת עליו נורא.

לא פעם, כשהייתי חוזרת מהשחייה האובססיבית שלי בבריכת האוניברסיטה בגבעת רם הייתי רואה אותו יושב על ספסל למרגלות הספרייה הלאומית, קורא, כותב או סתם מהרהר. הייתי עוברת מולו בלי לומר שלום, מעמידה פנים שאינני מבחינה בו. לא היה לי כוח לנפף לו או לעצור לרגע ולשוחח איתו. אף פעם לא היה לי חשק להקשיב לו. לא יכולתי לסבול שבכל ארוחת שבת הוא חייב לדבר על דברים בעלי משמעות, ברומו של עולם. למה לא סתם לאכול כמו אצל כולם?

ימים ספורים לפני שמת ישבתי ליד מיטתו בבית החולים וקראתי את "מתחת להר הגעש" של מלקולם לורי. רק בגלל שהוא כבר לא כל כך התעניין, סיפרתי לו שאני מקפידה מאוד על איכות הספרים שאני בוחרת. למרות חולשתו, אבא ניצל את ההזדמנות ושאל בפעם הראשונה, למה אני מצמצמת כל כך את אוצר המלים שלי. עניתי לו תשובה שאף פעם לא עלתה בדעתי קודם. אמרתי לו שאני בוחרת רק במלים שאני לא בטוחה איך כותבים אותן (עד היום אני כותבת עם שגיאות כתיב, אבל מאז כבר לא אכפת לי, אני כבר לא מתביישת).

היום אני חוזרת להרצאות שלו שכל כך שנאתי. מתאמצת לשמוע בהן את הקול שלו. היום, כמי שעוסקת בתרבות הבישול, אני צריכה לשאול אותו המון שאלות על החיים בתקופת המקרא, על הזהות היהודית הקדומה בהקשריה היומיומיים. לחלוק איתו משמעות שגיליתי בטקסט התנ"כי, למשל, על תחושת הריכוז הפנימי של תמר כשליבבה לביבות. להחליף איתו מלה או שתיים על מה שהיה עולה על שולחנו של המלך שלמה.

ברגעים כאלה אני מסתערת על הספרייה שלו, פותחת את הספרים, מניחה את הלחי על האותיות, נושמת פנימה את הניחוח ומרטיבה אותם בדמעות. אחר כך אני מתיישבת לכתוב ולאט ולאט עולים בי הקשרים ומשמעויות ששמעתי ממנו ואז אני מבינה שבעצם הקשבתי לו כל הזמן, וכמו בבחינה ההיא בתנ"ך אני רק מתאימה הקשרים לטקסטים שלו...

אני הולכת עכשיו די הרבה לאוניברסיטה, למקום שאבא היה יושב בו, מתחת לחמישה עצי אורן גבוהים. הספסל כבר איננו, ורק נשאר השביל המטושטש שאבא סלל בנעליו וגם גומה קטנה במקום שעמדו רגליו. כל שנה השביל נמחק יותר וגם הגומה, אבל אני עדיין יכולה לזהות אותם. מדי פעם אני חוזרת למדרכה מול הספסל, ממצמצת בעיניים עד שאני לא רואה כלום, ואז לאט לאט אני פוקחת אותן כדי חריץ דקיק ואז אני רואה אותו יושב שם בחולצת גולף בצבע תכלת. ואז אני לוחשת לו "אבא" ומנופפת לו.

זה לא צודק. אתה חייב לדעת, אתה מוכרח לדעת, שמאז שאתה מת אני משוחחת איתך כל הזמן ומקפידה לבחור למענך את צירופי המלים הנאים ביותר. אבל אז משתלטת עלי תחושת חוסר האונים בפני כללי החיים, הכרת המציאות שלא מאפשרת לילדים רעים לתקן את העוול שעשו להוריהם. ואני נותרת עם המראה שלו יושב שם על הספסל, מביט בבת שלו שלא טורחת אפילו להנהן לכיוונו. תמונה שיש בה את תמצית ההחמצה שמלווה את חיי הבוגרים. אולי יום אחד אצליח לנסח את זה טוב יותר.

הודיה / ד"ר יאיר כסף

מתוך: "ניסיון - פסיכולוגיה ויהדות מסע תיקון". כנרת זמורה דביר. תשע"ג, 2013

חברי המועדון

שנים רבות אני ער לקיומם. מדי פעם אני נתקל בהם בנסיבות בלתי צפויות. נדמה לי שיש להם משהו שמעולם לא קיבלתי. שמחה פשוטה שקשיי החיים לא מצליחים לקלקל. לא ידעתי מה מזין את היכולת הזאת. האם יש להם רשת סמויה של תמיכה הדדית שממנה הם שואבים את כוחם? ואיך מתקבלים לאגודה הזאת? לא מצאתי בין חבריה סימן היכר חיצוני. אין מדים משותפים. אין מקום קדוש. אין תעודת חבר. אין חובות מוגדרות. רק רגעים שבהם חבר רואה חבר אחר, ונותן לו דבר שהוא צריך, והנותן אינו מצפה לדבר. האם רק יחידי סגולה מוזמנים להצטרף? האם צריך להכיר מישהו מבפנים? ישנה סיסמה שבה מזדהים? ואולי לא הזמינו אותי להצטרף כי ראו עלי שלעולם לא אוכל להיות נדיב כמותם?

לפני כמה שנים קראתי ספר שהציע לציין בכל יום רגעים קטנים של חסד, כתרגיל בחשיבה חיובית. התחלתי לרשום בסוף היום את שמו של כל מי שנתן לי דבר בחינם וציננתי רגעים של יופי מקרי, שלא ניתן לי על ידי איש.

המשימה החדשה לא הלכה בקלות.

היה לי קשה לפרוש מן הכעס על דברים שלא נעשו כיאות. לוותר, אפילו זמנית, על העיסוק בתוכנית לאלץ את מי שחייב לי, לתת.

גיליתי עד כמה אני תלוי במחוות קטנות וחששתי כי רישום המתנות שאני מקבל, יחייב אותי להתחיל להחזיר.

לא רציתי להפוך להיות ילד מנומס מדי, שאמו הכריחה אותו להודות. ולא רציתי להידמות לסוג של דתיים החייבים לברך בלי הפסקה, מפחד אל התובע התחנפות.

התעורר בי חשש שאת ההודיה הזאת המציאו האנשים הקטנים, שרוצים שאסתפק כמותם בפירורים, במקום בהצלחה ובאהבה שמגיע לי לקבל.

לאחר כמה חודשים של רישום מתנות יומי התחלתי לראות אותם. מכונאי במוסך אשר לפני שהסתכל על הציריה שהתעקמה בתאונה, הביט בי ושאל איך אני

מרגיש. עמית מן המשרד הסמוך שזוכר להביא לי קפה כשהוא מזמין לעצמו, גם כשאני מבקש. קונה שעמד לידי בתור ואמר שאם נכעס על האיש שנדחף לפנינו, נסבול יותר. אישה ששלחה לי במייל שיר שמבטא בדיוק את מה שלא הצלחתי להגיד אתמול. וכמובן, החול והים שאינם נגמרים לעולם, ורומזים על דבר גדול בהרבה ממני ומכל הסובבים, וילד ששואל אותי איך היה בעבודה היום. וגם המבורגר נפלא, שעושה טבח במסעדה קטנה, כדי לשמח בו אנשים שאוהבים לאכול.

התחיל להשתנות לי סדר החשיבות של הדברים. הרגע המשמעותי של היום אולי לא היה כשהזמינו אותי לשאת דברים, אלא שיחת הטלפון שקיבלתי מאיש שאני מכיר, שחזר אלי כדי להגיד שהשארתי במשיבון הלא נכון הודעה שאולי חשוב למישהו לקבל.

התחלתי לפענח יסודות של מכנה משותף: מדובר באנשים שיודעים להתרגש ממתנות קטנות שאתה נותן להם וחולקים, מדי פעם, מה שקיבלו עם מישהו שאינם חייבים לו, ואולי אף אינו יודע לבקש את החסר בעולמו.

גיליתי, להפתעתי, שמוכנים לקבל אותי למועדון הזה, אם אקבל על עצמי כמה הבנות שהחברים נוטים להסכים עליהן.

האנשים שעצרו לרגע כדי לראות אותי לא מיהרו לשום מקום. כמותם, כך גם הים הגדול. הם ידעו דבר על מקום שבו הזמן עומד ואינו מסתיים.

האנשים שנותנים לך דברים כך סתם, לא מתנהגים כאילו הם עושים דבר מיוחד, אולי מפני שאינם חושבים שהם מיוחדים.

האנשים שהתחלקו במה שקיבלו, לא חשבו שהוא לגמרי שלהם, אלא ראו בו פיקדון שניתן לשימושם מאת הבעלים של כל הדברים.

ואפשר ששמעו איזה קול שאמר להם: התוכלו נא לומר לאיש שביקש להצטרף למועדון, כי ראיתי אותו היום.

כיצד מודים?

טוב להודות לך. כשאני מודה לך, טובך נרשם אצלי. מתקבל בברכה.

חסדך נשלח אלי לפני זמן רב. חלק ממנו הושאר בכניסה. בעמדת המתנה. לא הופנם. לא נחגג. לא הזין את נפשי.

תודה לך מתקנת את נטייתי לייחס את העולם לעצמי. תודה לך מודה בתלותי הגמורה ביוצר אור, אדמה ואוויר לנשימה. תודה לך שהזמנת אדם להשתתף במפעלך. תודה על ההתחשבות במגבלה האנושית, על הרשות לטעות ולתקן.

לשוב ולמצוא אותך לאחר שאתה אובד לזמן-מה. תודה על האפשרות לבנות תרבות. ובעיקר, תודה על הרגע שבו קיבלתי דבר שלא עשיתי בשבילו מאומה. גן שהיה נטוע מימי קדם בעולמך. מתנות החינם שלך הן ההוכחה שאני אהוב בעולמך, בלא השתדלות יתרה.

הודיה היא הכרעה התלויה רק בי, להגדיל את משקלם של דברים מסוימים בעולמי ולצמצם את נוכחותם של אחרים. למצוא את שותפי האמיתיים ולטפח אותם, ולהניח להתעסקות באנשים אחרים.

הכרת תודה היא מאבני היסוד של הידיעה העצמית. לצד חסרונותינו וניסיונותינו הלא פתורים, שמורים עמנו אוצרותינו הסמויים. הודיה היא השביל המוביל למקום שבו הם טמונים.

הודיה היא גם הפעולה הפשוטה והזמינה בין דרכי העבודה. היא נושאת עמה את יחסי העלות-תועלת הגבוהים ביותר. אם יש לך רק רגע פנאי לעצמך, כדאי למצוא משהו שאפשר להגיד עליו תודה.

על מה מודים?

משפחה. חברים. בריאות. עבודה. שינה מתוקה. תפילה שנתממשה. ביטחון כלכלי. תובנה. אפשרות לתקן. סופו של רשע. זריחה. שקיעה. עולם. בריאת האדם. קדמה. הזמנה להכיר אלוהים. חביתה טעימה. עמק יפא. ציפור בחלון. שורה בשיר. ביצוע נפלא. זכות למלא תפקיד.

ההודיה נמצאת בפרטים

הכרת תודה מציינת את הדבר שניתן. מציירת אותו בפרטיו ולא מוסיפה פירושים. לא נסתפק ב"תודה על הילדים שלי". נציין שם, זמן, מה נתן, ומה קיבלתי. תודה על ציפורה בתי, שבשנה האחרונה מתקשרת לשאול לשלומי, ומתגלה בה צד בוגר, אימהי, ואני מרגיש בשיחות עמה אהוב גם כשאינה זקוקה למפתחות של המכונית.

והעיקר, תמיד, מה עבר אלי ממך דרך האיש, או המקום, או הדבר: תודה על אבי שסמך עלי, וממנו למדתי לסמוך על עצמי, ונדע לי בעל סמכות שהסמך אותי.

איך לומדים להודות?

כמו התחלה של פעילות גופנית למי שאינו מורגל בה, בתחילה נדמה למתרגל שהעיסוק בהכרת תודה נועד לאחרים, אינו מתאים לו, אין סיכוי שיתרגל אליו או ייהנה ממנו, ולא יוכל להתמיד. הודיה מפעילה חלק בנו שלא הפעלנו לפני כן, ואפשר שיכאב כשהוא נמתח לראשונה.

מתחילים במתינות. אפשר שבתחילה יהיה קושי להזכיר יותר משניים-שלושה פריטים בכל פרק של הודיה. או שנתקשה להרגיש את הכרת התודה ושמחת הקבלה. בהמשך נלמד לראות מתנות שחמקו ממבטנו. אפשר שנידרש להתגבר על הרצון לראות שחורות או להתלונן. אפשר שנתקשה להאמין בנוכחות החן.

כמו כל שינוי התנהגותי, הפנמת ההודיה דורשת מאמץ, מחויבות ומשמעת. למצוא לה שעה קבועה ומקום נעים. לפנות לה זמן, לפחות חצי שעה בתחילה. להיעזר ברישום. אפשר להודות בקול. אפשר לצעוק באוטו בזמן הנסיעה, כאילו מדברים בטלפון.

אמי הייתה נביאה / יהודה עמיחי

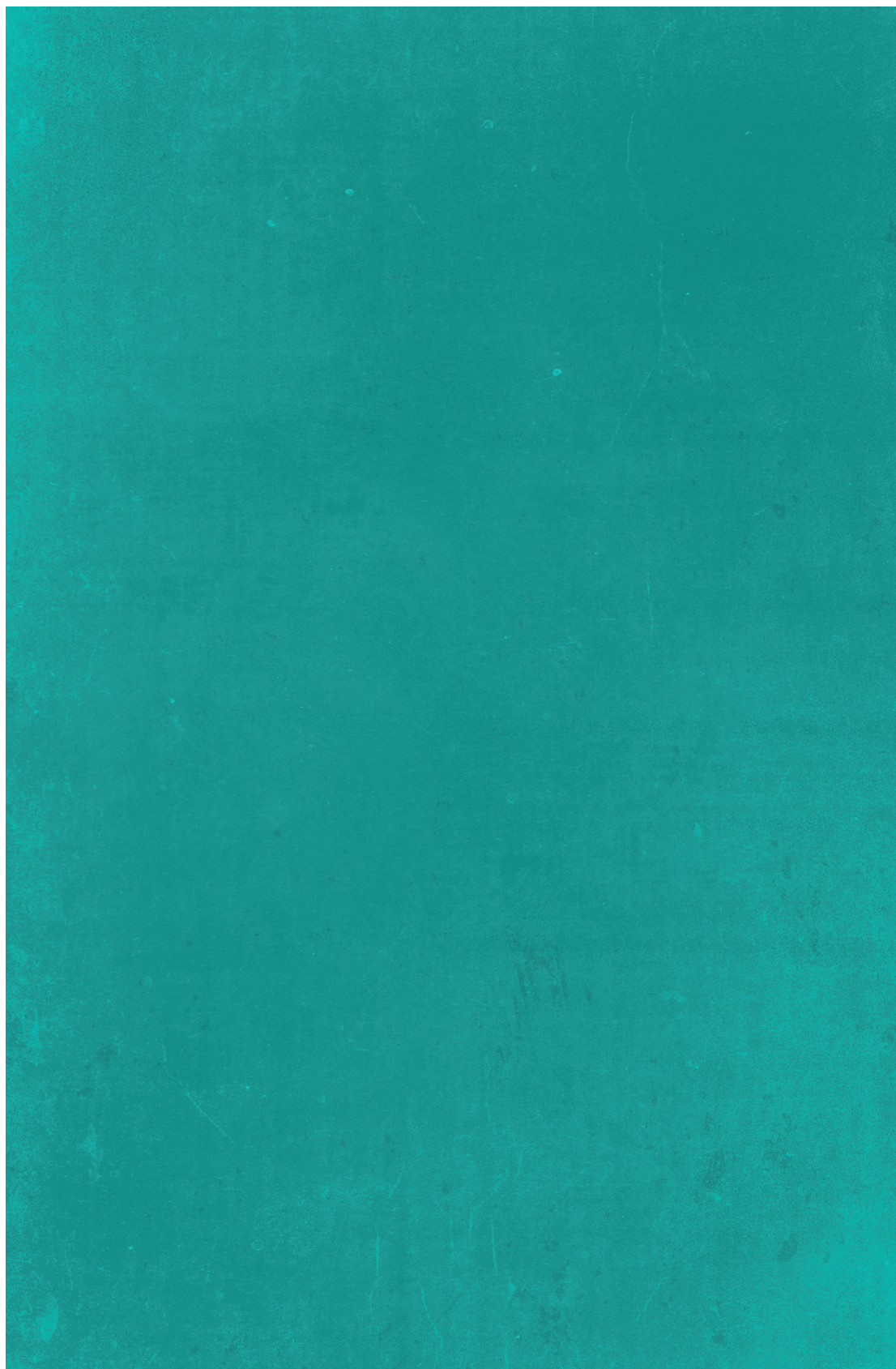
מתוך: "פתוח סגור פתוח", ירושלים, הוצאת שוקן, התשנ"ח, 1998

אמי הייתה נביאה ולא ידעה.
לא כמו מרים הנביאה הרוקדת בתופים ובמצליי, ולא כמו דבורה שישבה תחת התמר ושפטה את העם, ולא כמו חולדה הנביאה המנבאה עתידות, אלא נביאה פרטית שלי שקטה ועקשנית, ואני חייב לקיים את הכל וזמן חיי עובר.
אמי הייתה נביאה כשאמרה לי את דברי היום-יום, פסוקים לשימוש חד פעמי: אתה תצטער, זה יעיף אותך, זה יעשה לך טוב, אתה תרגיש כמו אדם חדש, אתה תאהב את זה, אתה לא תוכל, אתה לא תאהב את זה, אתה לא תצליח לסגור את זה, ידעתי שלא תזכור, שלא תשכח, תיתן, תקח, תנוח, אתה יכול, אתה יכול. וכשאמי מתה הצטרפו כל הנבואות הקטנות לנבואה גדולה אשר תגיע עדי נבואת אחרית הימים.

"מכל מיני אשקה עושים לך מאיר,
ואנחנו מכל מיני קורעניות וייסורי גיהנום עשינו אור לך,
ואותו נביא לידי גילוי ביצירת עם-אדם,
עם הנצחם אלהים."

א.ק. גורדון

יש והאדם אינו יכול להודות. כשאנו ניצבים מול זיכרון השואה, קשה עד בלתי ניתן לחשוב על מושא כלשהו להודיה. אין על מה להודות ואין למי להודות. ניסיונות למצוא נחמות קטנות כגון גילויי הגבורה או אצילות הנפש של חסידי אומות העולם, או תרומתה השנויה במחלוקת של השואה לתחייה הלאומית היהודית בארץ ישראל, נדמה כי אין בהם כדי לנחם. ניסיונות אלו נידונו לכישלון: תודה, אבל לא תודה. אם ביום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ישנה נחמה מסוימת בעובדה כי השכול הוא תוצאה של המאבק לחיים לאומיים עצמאיים, הרי שלשכול העצום שבאובדנם של שישה מיליון יהודים, מתוכם כמיליון וחצי ילדים, אין שום הסבר המניח את הדעת ולא נותר לנו אלא לעמוד מול הרוע המוחלט שבגילויי האפל ביותר של האדם.

ביום השואה איננו יכולים להודות. אולם, אדם שנפשו מורגלת בהודיה עשוי להיות מסוגל להתמודד טוב יותר עם הרוע. כפי שכבר אמרנו, יש בהודיה כדי להודות במגבלות האדם ובצורך שלו באחרים. על כן ההודיה מתרגלת את התודעה להכיר בגבולותיה. התודעה שבאופן טבעי רגילה אולי להיות מלאה בעצמה באמצעות הכרת התודה מפנה מקום לטוב שמחוצה לה. הנפש המודה מכוונת בדרך כלל לדבר-מה טוב בהווה או בעבר, עליו היא מודה. נפש המכוונת אל דבר-מה טוב בעתיד היא נפש מקווה. הנפש המודה צפויה להשאיר פתח גדול יותר לתקווה.

נדמה כי ביום השואה אין מקום להודיה אך בהחלט ניתן לקוות בו. במאמרים שלהלן מתמודדים שלושה הוגים יהודים עם הרוע המוחלט שנגלה בשואה. **ברל כצנלסון** מדבר בשבח המבוכה או בגנות הביטחון המופרז ביכולתנו לדעת, להבין ולשפוט ערכית את המציאות. הוא קורא לנו לנהוג בצניעות, להותיר מקום לספק, להודות במגבלותנו, לפתוח פתח לתקווה. הרב יונתן זקס מנתח את האמונה היהודית, שבמקורה איננה מחפשת אמיתות מוחלטות אובייקטיביות אלא הכרעות סובייקטיביות של בני-חורין ובכך מנסה להתמודד עם בעיית הרע: כיצד ניתן להאמין בטוב בעולם רע? לבסוף, **ויקטור פרנקל** נותן לנו הצצה לתוך נפשו של אסיר במחנה עבודה המנסה, ולעתים אף מצליח, להתעלות מעל ה'כאן ועכשיר' המייאש והנורא שבמחנה, אל עבר ה'שם' ואז' שיש בהם זיכרון מתוק, מזור ותקווה.

הַעֲיִית הַדָּם / הַדָּם יוֹנֵתן לְקַס

מתוך השותפות הגדולה: הדת, המדע והחיפוש אחר משמעות,
מאת הרב יונתן זקס, תירגם צור ארליך. מגיד, 2013

התנ"ך אינו הספר המומלץ ביותר למי שרוצה להרגיש עם
העולם בנוח.

הרב רט שניידאו¹

חוש צדק הבוטח בצדקתו יתר על המידה מוביל תמיד לאי-צדק.

ריינהולד ניבוור²

איך יכול אלוהים לאפשר בעולמו סבל בלתי-הוגן? איך הוא יכול להרשות ליצירי
כפו להשתמש זה בזה, לנצל זה את זה, לתמרן, לשלוט, לפצוע, להרוג? איך הוא
יכול לאפשר לרעש אדמה, לשיטפון, לבצורת או לרעב לגרום למותם של אלפים
ושל מיליונים? איך הוא יכול להרשות שילד תמים אחד ימות?

אין עוד שאלה הקורעת את לב האמונה כמו השאלה הזאת. אם אלוהים טוב,
איך יש כל כך הרבה רע בעולם?

אחרי הצונאמי באוקיינוס ההודי בשלהי 2004, שהביא למותם של 230 אלף
איש והותיר יותר ממיליון בלי קורת גג, הלכתי לבקר אישה צעירה שהייתה
בתאילנד בעת האסון ונמלטה ממנו בעור שיניה. כשהנחשול הכה בחוף, היא
הייתה בחדרה במלון. היא הצליחה לשחות החוצה דרך החלון, אך כשניסתה
לעלות אל פני המים גילתה שחורבות הבניין חוסמות אותה. היא הצליחה רק
להשחיל בעדן יד אחת ולנופף לעזרה.

1. Herbert N. Schneidau, Discontent Sacred, Berkeley, Press California of University, 1977, p. 2.

2. Reinhold Niebuhr, The Irony of American History, Chicago, University of Chicago Press, 2008, p. 138.

תושב המקום ראה את היד המנופפת, שחה אליה, מָשה את האישה והוביל אותה למקום מבטחים. בלעדיו היא הייתה מתה. כעבור כמה שעות, כשהמים שככו, היא ראתה בין ההריסות את גופתו של האיש שהציל אותה. "איך", היא שאלה אותו, "אלוהים נתן לו למות? הוא הציל את חייו. הוא ראוי לחיות יותר מכולנו".

השאלה הזאת ושכמותה גורמות ליותר אנשים לאבד את אמונתם מכפי שעושה כל שאלה אחרת. אין שאלה עמוקה ממנה. מי שאינו סבור שזו שאלה רצינית אינו אדם רציני. זאת שאלת השאלות, והיא תובעת מאתנו יושר מוחלט, לא פחות מכך.

בניסוחה הפילוסופי הידוע ביותר, השאלה היא זו: אחת מהשתיים, או שאלוהים אינו יכול למנוע את הרוע, או שהוא יכול אך בוחר להימנע מכך. אם הוא איננו יכול, הוא איננו כול-יכול. אם הוא יכול אך בוחר להימנע מכך, הוא איננו אל שכולו טוב. איך יכול אל טוב להרשות לרוע להשחית ולטמא את הבריאה שלו?

*

מי ששואל את השאלה הזאת ומעיין במקרא, מבחין בדבר מוזר. התשובה המאוחרת של התיאולוגים לבעיית הרע, שנים רבות אחרי חתימת התנ"ך, מוכרת לנו. איננו יכולים להבין את מעשי אלוהים. "לו ידעתיו – הייתיו". מי אנחנו שנדע מהו הטוב מנקודת מבטו של הנצח? ועם מה שאיננו יכולים להבין, אנחנו מוכרחים להשלים.

ההשקפה הזאת איננה נמצאת בתנ"ך. במקומה אנו מוצאים את משה אומר לאלוהים, "לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה? לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי?" (שמות ה: כב).

והנה ירמיה, מקשה על אלוהים:

צִדִּיק אֶתָּה ה'

כִּי אָרִיב אֵלַיךְ.

אֲךְ מִשְׁפָּטִים אֲדַבֵּר אוֹתָךְ:

מִדּוֹעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צִלָּהּ,

שָׁלוּ כָּל בְּגֵדֵי בָגֶד? (ירמיה יב: א)

והנה חבוק:

עד אָנה ה' שוועתי ולא תשמע, אָזעק אַליך חֲמָס, ולא תושיע?
 לָמָּה תִּרְאֵנִי אֲנִי וְעַמְּךָ תִּבְיֵט, וְשֹׁד וְחֲמָס לִנְגְדִי, וַיְהִי רִיב וּמִדּוֹן
 יִשָּׂא?
 עַל כֵּן תִּפּוּג תּוֹרָה, וְלֹא יֵצֵא לְנֶצַח מִשְׁפָּט. כִּי רָשָׁע מִכְתִּיר אֶת
 הַצְדִּיק, עַל כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מִעֶקֶל. (חבוק א: ב-ד)

התנ"ך לא רק שאינו מנסה להצניע את הבעיה, אלא להפך: נראה שהוא מציף אותה בכל הזדמנות. האנשים המערערים על צדקתו של אלוהים אינם כופרים, ספקנים, מכחישי האמונה. אלה הם גיבוריה העילאיים של האמונה: משה והנביאים, האנשים הנושאים את דבר ה' לעולם. וזה אומר – זה זועק – דרשני.

כך גם בספר איוב. תמצית עלילתו היא זו: השטן – שביהדות אינו כוח של רוע, אלא מעין קטגור – מבקש לערער את אמונתו של אלוהים באנושות שהוא ברא. הראה לי, הוא אומר, צדיק אמיתי אחד. איוב, עונה אלוהים. והשטן משיב לו – איוב צדיק מפני שמעולם לא ניסית אותו. יש לו כל מה שהוא רוצה: נישואים מאושרים, ילדים, עושר. קל לו להאמין. אין לו שום סיבה שלא להאמין. אם תיקח ממנו את אושרו תראה איך הוא חדל להאמין.

המכות נוחות על איוב בזו אחר זו, והוא מאבד הכול. את עושרו. את ילדיו. הוא מגיב לכך במילים שהיו למטבע לשון בפי יהודים מאז ועד היום: "ה' נָתַן וְה' לָקַח, יְהִי שֵׁם ה' מְבָרָךְ" (איוב א: כא). אשתו מאבדת את אמונתה. "בָּרַךְ אֱלֹהִים וּמָת", היא אומרת לו (איוב ב: ט); ברך הוא לשון נקייה ל"קלל". אבל איוב מתעקש להמשיך להאמין. הוא עונה לאשתו, "גַּם אֶת הַטּוֹב נִקְבֵּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים, וְאֵת הָרָע לֹא נִקְבֵּל?" (שם ב: י). אלו הן אמירות חזקות מאוד של השלמה. מן ההיגיון היה שהספר ייחתם בהן.

אבל הספר לא תם, הוא רק מתחיל. השטן אינו מוותר, ומשכנע את אלוהים לשלח באיוב עוד מכה אחת נוספת. היא קלה מקודמותיה, אבל הפעם איוב נשבר ומקלל את יום היוולדו. מכאן ועד סמוך לסופו של הספר, לאורך יותר משלושים פרקים, איוב מפגיע באלוהים שיסביר לו מדוע הוא ראוי לגורלו.

שלושת רעיו של איוב – לקראת הסוף מצטרף אליהם רביעי, צעיר מהם ובטוח יותר בעצמו – נותנים לאיוב את התשובות המקובלות. אלוהים צודק. מכאן שאם איוב סובל, ודאי חָטָא. הוא נענש על רעה כלשהי שעשה.

אבל אנו הקוראים יודעים דבר שמנחמיו של איוב אינם יודעים. איוב לא חטא. הרי מכך התחיל הסיפור כולו. איוב הוא האדם היחיד במקרא כולו שנאמר עליו שהוא נקי מכל חטא. על הספר כולו מרחפים אפוא אדים כבדים של אירוניה. מנחמיו של איוב, נוטרי כרמו של הצדק האלוהי, מוציאים למעשה את דיבתו של איוב רעה ומאשימים אותו בפשע שלא עשה.

הקרשנדו של הספר מגיע כאשר אלוהים, ששתק כמעט לכל אורך הדרך, מתגלה לבסוף לאיוב. עכשיו, כך אנחנו מצפים, נשמע סוף-סוף את התשובה לשאלת השאלות. אך לא. לאורך ארבעה פרקים שלמים אלוהים פשוט שואל שאלות משלו, שאלות רטוריות שאינן מבקשות מענה. "איפה היית בְּיָסְדִי אֶרֶץ?" (איוב לח: ד); הֲבֵאתָ עַד נִבְכִי יָם וּבְחַקֵּר תְּהוֹם הַתְּהִלְכָּתָּ? הֲנִגְלוּ לְךָ שְׁעֵי מָוֶת וְשַׁעֲרֵי צִלְמוֹת תִּרְאָה?" (איוב לח: טז-יז) ועוד ועוד.

איוב מחריש. ואז, בהיפוך מדהים, אלוהים אומר לאיוב שהוא, איוב, שערער על צדקתו של אלוהים, צודק – ורעיו, שהגנו על אלוהים, שוגים. והוא מברך את איוב בעושר ובילדים רבים מאלה שאבדו לו.

זהו אולי הספר המבלבל ביותר שישנו. הוא מעלה שאלות וכלל אינו עונה עליהן. הוא חוסם את האפשרות לתיאודיציאה – צידוק הדין האלוהי – שכן רעי איוב שנקטו דרך זו נדרשים בו בפי אלוהים לגנאי. ספר של שאלות בלי תשובות הוא הדבר האחרון שהיינו מצפים למצוא בקובץ של כתבי קודש קנוניים.

*

למוח השמאלי ולמוח הימני יש דרכים משלהם לשאול מדוע יש בעולם רוע בלתי-מוצדק. דרכו של המוח השמאלי, הדרך הפילוסופית, האנליטית, תהיה לשאול שאלה היפותטית. "איך היה העולם נראה אילו היה בו אל כול-יכול, כול-יודע וכול-מיטיב?" ילדים לא היו מתים. אולי גם מבוגרים לא היו מתים. חיות לא היו טורפות זו את זו. לא היו מחלות, לא עוני ולא רעב. לא היה אדם שחסרה לו קורת גג, שאין לו גישה למים זכים, שאין לו נגישות לטיפול רפואי. לא היו רעידות אדמה, לא גלי צונאמי – וגם אם היו, הם לא היו גורמים לאבדן חיים.

העולם אינו כזה. מכאן שאין אלוהים. הנה לנו דרך פילוסופית.

זו אינה הדרך שאברהם או שרה שאלו בה את השאלה.

הנפש הדתית מבקשת תשובה לא בעולם שיכול היה להיות באופן היפותטי, אלא בעולם שישנו. בעולמנו יש סבל ועוול. יש חולי ומוות בטרם עת. יש אסונות טבע. זהו העולם שאנו חיים בו, ולעת עתה אין אחר.

ובתוך העולם הזה, הנפש הדתית מחפשת משמעות. היא אינה מחפשת הסבר. הסבר הוא משהו אחר. ההסבר מלמד אותנו איך מתחולל צונאמי, כיצד אוכלוסיות סובלות מאנמיה חרמשית וכיצד הן נדבקות באיידס. השאלה הדתית נוגעת למשמעות.

הייסורים קורעים את עולמנו לגזרים. דבר מה שהיה מושרש בחיינו נלקח מאתנו. היכן שהייתה פעם שלמות יש עכשיו חלל ריק. הייסורים מאיימים להותיר את החיים חסרי משמעות. איך אני יכול לחיות עם הסבל הזה? איך אני יכול לרצות להמשיך לחיות בעולם כזה? כשמצבנו חסר תקווה, אנחנו בוכים במילים מתהילים, "אֵלִי, אֵלִי, לָמָּה עָזַבְתָּנִי?" (כב: ב).

בתנ"ך יש ספרות שלמה של קינה, שכול, מחאה. היא נכתבה בדמעות. החשיכה היא לעתים כה חשוכה, עד שהיא מכבה כל אור המבקש להאיר. התנ"ך אינו בורח מכך. התנ"ך הוא ספר ישר.

אל מול פני הייסורים שאין לשאתם, אין להסבירם ואין להצדיקם, תיתכנה שלוש תשובות. הראשונה אומרת: החיים אינם הכול. יש עולם אחר, אחרי המוות. יש גן עדן. יש חיי נצח ושלווה. כל הרוע שבעולם הזה ייעלם בעולם הבא. שם נמצא את הצדק, את האמת ואת אלוהים. אלוהים הוא טוב; העולם הוא רע; מכאן שאלוהים מצוי לא בעולם הזה אלא בעולם אחר, זה שנגיע אליו אחרי מותנו.

זו אמונה חשובה. היא הייתה נחלתם של הפילוסופים היוונים. בלוגיקה שבבסיסה טוב אלוהי, אמונה כזו בהחלט מתקבלת על הדעת. וחשוב מכול, היא מביאה נחמה, ואין זה דבר קטן.

אלא שהיא אינה יכולה להיות התשובה המלאה, ולו מפני שבתנ"ך היא אינה ניתנת ככזו בשום מקום. אלוהים אינו אומר לבני-ישראל המשוועדים "בניי, הירגעו, החזיקו מעמד, האושר מחכה לכם בחיים אחרים". אלוהים אינו מכתוב למשה דרשה על תענוגות גן עדן, לשאתה באוזני אחיו העשוקים. אין דבר רחוק יותר מרוחו של התנ"ך.

כן, יש חיים אחרי המוות. בתנ"ך מדובר בהם. החיים שלאחר המוות הם מעיקרי האמונה. אך המקום שהם תופסים בו, בספר שהוא דבר האלוהים, זניח עד להפתיע.³ "חזון העצמות היבשות" בספר יחזקאל הוא תיאור נשגב וחי של שלדי מתים הקורמים בשר ועור וקמים לתחייה. אבל אין זה חזון של החיים לאחר

³ ראה John Bowker, *The Meanings of Death*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991

המוות בגן עדן. זוהי הצצה לרנסנס לאומי עתידי על פני האדמה.

משום כך, ולא רק משום כך, מקובל לראות את התנ"ך כספר של העולם הזה: ספר שבו הדרמות, האסונות, השאלות, כולם מתחוללים ועולים כאן, בעולם שאלוהים ברא ואמר עליו שבע פעמים שהוא "טוב". האמונה שואבת תנחומים מן העולם הבא, אך אינה מבקשת בו מפלט.

*

התשובה השנייה היא להאמין שהעולם הזה הוא, כדברי המשורר ג'ון קיטס, "עמק של בניית נשמות".⁴ אנחנו סובלים כדי שנוכל לצמוח. אחרים סובלים כדי שתהיה לנו הזדמנות לעשות צדקה וחסד. הרע שבחינו הוא הזמנה לטוב. החיים בעולם של ניסיון ופיתוי, של דמיון ועינוי, מאפשרים לנו להיות אנשים הפועלים מתוך אחריות מוסרית. אלמלא היה סבל בעולם, לא היינו צריכים אף פעם לבוא איש לעזרת רעהו, לא היינו צריכים להקריב משלנו למען הזולת. בלי צרות אין אוצרות.

גם כאן יש אמת, וגם כאן היא אינה מספקת. הרמב"ם, בדירוגו המפורסם למעלות הצדקה, קבע שעזרה לאדם להקים עסק או למצוא עבודה כך שלא יזדקק עוד לצדקה היא הסוג הנעלה ביותר של צדקה.⁵ אם היינו מציעים לרמב"ם את הטיעון של קיטס, הוא בוודאי היה עונה: מוטב עולם שאין בו צדקה כי אין מי שזקוק לה מעולם שיש בו צדקה כי יש מי שזקוק לה. לומר שראובן סובל כדי ששמעון יוכל לעזור לו פירושו לראות את ראובן כאמצעי למטרה של שמעון, ולא כמטרה בפני עצמו. לא כך אנחנו אמורים להתייחס לבני-אדם.

כתגובה לבעיית הייסורים יש בטיעון הזה היגיון מסוים – אך כצידוק לייסורים אין בו שמץ של היגיון.

*

התשובה השלישית היא לומר: יש רע, משמע אין אלוהים. אין צדק, משמע אין שופט צדק. זו דרך העולם. אדם לאדם זאב. החיים הם מרדף מתמיד וחסר מרגוע להשגת כוח ועוד כוח, שאינו פוסק אלא במוות, כדברי הובס. הם מאבק הישרדות בעולם שמשאביו מוגבלים, כטענת דרווין. אין סיבה לצפות למשהו

4 ג'ון קיטס, מכתב לג'ורג' וג'ורג'יאנה קיטס, יום ראשון, 14 בפברואר 1819. "האינכם רואים כמה הכרחי הוא עולם הכאבים והצרות כדי לקבל תודעה ולהפוך אותה לנשמה? מקום שבו הלב מוכרח להרגיש ולסבול באלף דרכים שונות!"

5 רמב"ם, משנה תורה, הלכות מתנות עניים יז.

אחר. החיים הם אבסורד. בני-האדם אכזרים. אפיקורוס צדק. רדפו תענוגות, ברחו ממכאובים, סבלו את הייסורים כל עוד הם נסבלים, וכשהם מפסיקים להיות נסבלים מוטב לנו להפסיק להיות.

רבים מוכנים להשלים עם עולם כזה. אני לא. עולם שאין בו אלוהים הוא עולם שאין בו גבולות להיבריס ואין בו מגבלות עקרוניות על הרצון לעוצמה. בעולם נטול אלוהים יהיו בלי ספק כאלה שיבחרו בדרכו של אפיקורוס, וינהלו חיים שלווים של תענוגות בלתי-מזיקים וחברה נעימה. אבל יהיו גם כאלה שלא. וזאת הבעיה.

כרגיל, ניטשה היטיב לתאר את התוצאות. בכנות רבה, מידה שלא את כל חסידיו היא מאפיינת, הוא קבע כי מות האל הנוצרי יהיה מותו של המוסר הנוצרי, על כל מאפייניו שגרמו לניטשה לראות בו מוסר עבדים ולתעבו – החסד, החמלה, הסליחה וכל היתר. "מי שנוטש את האמונה הנוצרית, משמיט מתחת לרגליו את זכותו למוסר הנוצרי... המוסר הנוצרי הוא צו; מקורו טרנסצנדנטי... מוסר זה יש בו אמת רק אם אלוהים הוא האמת – קיומו וחדלונו באמונה באלוהים".⁶

והמסקנה אכזרית:

כל הדיבורים על "צדק" ו"עוול" כשהם לעצמם, הם חסרי שחר;
שום מעשה כשהוא לעצמו, לא פגיעה, לא חבלה, לא ניצול,
לא הרס, אינם יכולים להיות בגדר "אי-צדק", "עוול", באשר
החיים עצמם, במהותם, משמע בפעילות היסוד שלהם, פועלים
כפוגעים, אונסים, מנצלים, הורסים, ואין בכלל להעלותם על
הדעת ללא תכונה זו.⁷

אם אין שופט, אין שום סיבה לחפש צדק. אם אין אלוהים, אין איסורים שמקורם גבוה מכל גבוה. אלה לא היו היגדים תיאורטיים. בגרמניה הנאצית, בברית-המועצות ובסין הקומוניסטית הם הגיעו לכלל יישום, ועשרות מיליונים נספו.

תהיה זו אשליה אופטית להאמין ששום דבר לא ישתנה אם, בלחצו של מה שנראה לנו כאי-צדק, נחליט לנטוש את האמונה באלוהים. החטיבה השנייה בספר זה הוקדשה במלואה לטענה שהרבה ישתנה. אם אנחנו מוותרים על האמונה באלוהי הצדק, אנחנו מושכים ידינו גם מהאמונה במציאות אובייקטיבית

6 פרידריך ניטשה, "שקיעת האלילים", "סיפורים של איש שלא בעיתו", סעיף 5, בתוך ניטשה, שקיעת האלילים, מגרמנית: ישראל אלדד, ירושלים ותל אביב: שוקן, תשל"ג, עמ' 96.

7 פרידריך ניטשה, לגניאלוגיה של המוסר, מאמר שני, סעיף 11, בתוך ניטשה, מעבר לטוב ולרוע; לגניאלוגיה של המוסר, מגרמנית: ישראל אלדד, ירושלים ותל אביב: שוקן, תשל"ה, עמ' 280.

ובצו קטגורי של צדק. בעולם כזה אין נחמה לסובל, אין עונש לנוגש, אין תקווה, יש רק עמידה סטואית בחיים נטולי אופק. "בני-אדם ברובם", אמר הנרי דיוויד תורו, "חיים את חייהם מתוך התייאשות דוממת".⁸ זה מה שמציעה לנו התשובה השלישית: פרישה אל עולם שאין סיבה לקוות שלא יהיה בו עול.

*

שלוש תשובות, הראשונה דתית ושלא מן העולם הזה, השנייה דתית וכן מן העולם הזה, והשלישית לא דתית ואף אנטי-דתית. המשותף לכולן הוא שבעומק מהותן הן משקפות **פילוסופיה של השלמה**. המונותאיזם האברהמי אינו דת של השלמה. הוא דת של מחאה. הוא אינו מנסה להצדיק את הסבל בעולם. זו דרכם של רעי איוב, לא דרכו של איוב.

מדוע חשבו אנשים אחרת? הרי ישנה דיסציפלינה תיאולוגית שלמה הידועה בשם **תיאודיציאה**, ומוגדרת כ"הגנה על טובו של אלוהים ועל צדקתו לנוכח קיומו של הרע". איך אני יכול לטעון – כפי שאני טוען כאן – שדיסציפלינה נכבדה זו זרה לתנ"ך ולצורתה המקורית של הרוחניות האברהמית?

טענתי, לכל אורך הספר הזה, שהאמונות הדתיות העבריות תורגמו שלא כשורה ללשונה של יוון העתיקה. בלוגיקה האריסטוטלית שמור מקום של כבוד ל"כלל השלישי הנמנע", הכלל הקובע שאחת מהשתיים: או שהיגד מסוים נכון, או ששלילתו היא נכונה. עיקרון זה הוא הממסגר את קיומו של הרוע כבעיה תיאולוגית. או שאלוהים קיים, או שהרוע קיים. אם אלוהים קיים, הרוע לא יכול להתקיים. מכאן שהרוע הוא או הכנה לטוב, או הקדמה לטוב – כלומר, בהקשר הרחב הרוע כלל אינו רע. לחלופין, הרוע קיים, ומכאן משמע שאלוהים אינו קיים. זוהי דרך פילוסופית, מנותקת, מרוחקת ואנליטית לחשוב על עובדות. זו דרכו של המוח השמאלי.

אולם האמונה אינה פועלת על פי הלוגיקה של המוח השמאלי ועל פי כלל השלישי הנמנע. היא מקבלת את שני צדיה של הסתירה. אלוהים קיים וגם הרוע קיים. ככל שאני מרגיש את קיומו של אלוהים בעוצמה רבה יותר, כך מחריפה המחאה שלי נגד קיומו של הרוע. משום כך, באמונת אברהם דווקא המאמינים הגדולים, דווקא ענקים כמשה וירמיה וחבקוק, הם אלה הזועקים בקול גדול וזעקתם מהדהדת מדור לדור. הם, ולא הספקנים ולא הציניקנים.

8 הנרי דיוויד תורו, ולדן (חיים ביער), מאנגלית: ראובן אבינעם, ירושלים: מוסד ביאליק, 1962, פרק ראשון (חיים של צמצום), עמ' 50.

יש הבדל בין סתירה לזעקה.

סתירה אנחנו יכולים לנסות ליישב כשאנו ספונים בשלווה בחדרנו, מאמצים את תאינו האפורים, מפעילים את מיטב כישורינו המושגיים והאנליטיים. הפילוסופיה, אמר ויטגנשטיין, משאירה את העולם בלי שינוי. אבל האמונה איננה משאירה את העולם בלי שינוי. זעקה אי-אפשר ליישב בחשיבה. משה, שבכה למען בני-עמו, לא היה מתנחם לו הוצגה בפניו הוכחתו המזהירה של לייבניץ שהכול לטובה ושעולמנו הוא הטוב שבכל העולמות האפשריים.

התיאודיציאה, הניסיון להצדיק את הדין האלוהי בעולם של רוע, מעידה כאלף עדים שמהשו אבד במהלך תרגומה של הרוחניות האברהמית ללשונם של אפלטון ואריסטו. מה שאבד הוא הזעקה.

*

זה המקום לחזור ולעיין בסיפור יוסף ואחיו. אנחנו באוהל יעקב, ברגע הטעון ביותר בחייו נטולי השלווה. לא מזמן שלח את בנו האהוב יוסף לברר את שלום אחיו הרועים את צאנו במרחקים. האחים, ששנאתם כלפי הבן המועדף בערה להשחית, שקלו להרוג אותו, אך לבסוף בחרו בצעד קיצוני פחות. הם מכרו אותו לעבדות.

איך יסבירו ליעקב את היעלמו של יוסף? הם מצאו פתרון: לקחו את כתונת הפסים המיוחדת שלו, שחטו שעיר עזים וטבלו את הכותונת בדמו. והנה עתה הם שוב באוהל יעקב, עם הכותונת בידם, וליעקב לא נותר אלא להסיק ש"חֵיָהּ רָעָה אֶכְלָתָהּ, טָרַף טָרַף יוֹסֵף" (בראשית לז: לג). הכותונת היא בעיניו רֵאִיָה שאין עליה עוררין.

והכתוב ממשיך ומספר: "וַיִּקְמוּ כָל בְּנָיו וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ, וַיִּמָּאן לַהֲתַנְחֵם" (שם לז: לה).

מדוע, שאלו חז"ל, מיאן יעקב להתנחם? הרי ליהדות יש מקדמת דנה דיני אבלות. יש תקופות אבל מוגדרות, בדרגות פוחתות של חומרה: שבעה, שלושים, במקרים מסוימים גם שנה. אבל בכל מקרה יש גבול. אֶבֶל מופרז נתפס ביהדות כמרד נגד המציאות. אנחנו בני-תמותה. איש מאתנו לא יחיה לנצח. מדוע אפוא מסרב יעקב לחדול מאבלו, ואף מודיע שיתמיד בו עד סוף ימיו?

התשובה המסורתית היא לבטח הנכונה. יעקב סירב להתנחם מפני שהוא סירב

לוותר על התקווה שיוסף עודנו חי – כפי שאכן היה.⁹

לתקווה, להבדיל מאופטימיזם, יש מחיר, ואף מחיר גבוה. המקווים **ממאנים להתנחם** כל עוד לא התגשמה תקוותם. היהודים, שדפי קורותיהם ספוגים בדמעות, אינם נוטים להיות אופטימיסטים. אבל הם מעולם לא ויתרו על התקווה. זאת הסיבה לכך שכאשר הנביאים ראו את הרוע שבעולם, הם מיאנו להתנחם. הם קיוו. התיאודיציאה, לעומת זאת, היא נחמה הנקנית במחיר נמוך מדי.

*

בכל כתבי הקודש של כל הדתות קשה למצוא אמירות נוקבות וחריגות יותר מאמירתו של אברהם כשהוא שומע מפי אלוהים על כוונתו להחריב את ערי המישור. אברהם אומר: איך אפשר?

הָאֵף תִּסְפֶּה צְדִיק עִם רָשָׁע? אֲוִלִי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ
הָעִיר? הָאֵף תִּסְפֶּה וְלֹא תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצְדִּיקִים
אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ? חֲלָלָה לִּי מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה – לְהַמִּית צְדִיק עִם
רָשָׁע, וְהָיָה כְּצְדִיק כְּרָשָׁע. חֲלָלָה לִּי! הִשְׁפֵּט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה
מִשְׁפָּט? (בראשית יח: כג-כה)

הפסקה הזאת מוכרת כל כך, עד שאנחנו עלולים להחמיץ את המוזרות הגדולה שלה. האומנם אברהם חושד ברצינות באלוהים שהוא עושה עוול? האם הוא מאמין שבאמת יש בעיר חמישים אנשים חפים מפשע ואלוהים מתעלם מכך? האם הוא חושב שהוא צדיק יותר מאלוהים? איך ייתכן ש"אביר האמונה", כפי שקירקגור כינה את אברהם, קורא תיגר על אלוהים בכבודו ובעצמו?

התורה אינה משאירה מקום לספק. אברהם קורא תיגר על אלוהים מפני שאלוהים הציב בפניו את האתגר לעשות זאת. רק פסוקים בודדים מפרידים בין אמירתו זו של אברהם, ובין הדברים האלה:

וְה' אָמַר, "הִמְכַּסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה? וְאַבְרָהָם הָיוּ
יְהִיָּה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוֹם, וְנִבְרָכוּ בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. כִּי יִדְעִתִּיו לְמַעַן
אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָכַי ה' לַעֲשׂוֹת
צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו".
(בראשית יח: יז-יט)

9 בראשית רבה פד כא.

"הַמִּכְסָּה אֲנִי מַאֲבָרָהָם?" – דבריו אלה של אלוהים, שאברהם שמע, הייתה הרמז שניתן לו. אלוהים מזמין את אברהם לענות. הוא בחר באברהם כדי שהוא, צאצאיו וחניכיו ישמרו את "דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט". זהו האתגר הנזרק לאברהם. הוא נועד להיות קולם של הנכון ("צדקה") והצודק ("משפט"). ואברהם שומע ומיישם. ה"צדקה" וה"משפט" משמשות אותו בדברים שהוא מטיח באלוהים: הוא מדבר שוב ושוב על ה"צדיקים" ושואל על "שופט כל הארץ" שאמור לעשות "משפט". אברהם קורא תיגר על אלוהים כי אלוהים הזמין אותו לעשות זאת.

אל תשלים עם עוול, אפילו אם אתה שומע אותו בשמי. זהו בעצם מה שאומר אלוהים לאברהם. כבר למחרת מנסים תושבי סדום לבצע אונס הומוסקסואלי בשני אורחים תמימים, ודי בכך כדי להסיר את הספקות שאברהם העלה. אין בסדום חמישים צדיקים. אין בסדום צדיקים בכלל. אבל יש לנו כאן אמירה רדיקלית, בייחוד כאשר משווים אותה עם סיפור נוח והמבול.

חז"ל ציינו שכאשר נוח בנה את התיבה הוא לא השמיע שום מחאה נגד כוונתו של אלוהים להשמיד במבול את רוב רובם של החיים בעולם. הבדל זה הוא שעושה את אברהם, ולא את נוח, לגיבור האמונה. נוח השלים. אברהם מחה. דת אברהם היא דת של מחאה נגד הרוע, מחאה בשם ה'.

*

אם כן, למה יש סבל בעולם? התשובה שנתן הרמב"ם עדיין נראית לי הטובה ביותר.¹⁰ יש, הוא אומר, שלושה סוגים של רע. הסוג הראשון הוא זה הנובע מהעובדה שאנחנו ישויות חומריות בעולם חומרי. יש צונאמי מפני שקליפת כדור הארץ עשויה לוחות טקטוניים שלפעמים זזים ויוצרים רעידות אדמה וגלי ענק. אלמלא הייתה הקליפה עשויה לוחות, לא היו מתקיימים התנאים הדרושים להופעת החיים.

אנחנו בריות ייחודיות ומורכבות משום שבגנום האנושי מתרחשות שגיאות שכפול. שגיאות אלו גורמות לפעמים למחלות גנטיות. אבל בלעדיהן לא היו המוטציות שאפשרו את התפתחות המינים, ביניהם ההומו ספיינס.

10 רמב"ם, מורה נבוכים ג יב.

אנחנו יודעים היום הרבה יותר מכפי שיכול הרמב"ם לדעת כמה נדירים וייחודיים הם התנאים הנדרשים להתהוותו של היקום, שלא לדבר על התקומות החיים, שלא לדבר עלינו. לבקש עולם שאין בו שיטפונות ושונות בצורת, מחלות ומוות, הרי זה לבקש עולם שאיננו יכול להיות. המדע בן-זמננו לימד אותנו מדוע הוא איננו יכול להיות.

הסוג השני של הרע הוא זה שבני-אדם עושים לבני-אדם אחרים. והסוג השלישי – שהרעות שבו רבות בהרבה מן הרעות מן הסוגים האחרים, אומר הרמב"ם – הוא הרע שאנו עושים לעצמנו: המעשן המתלונן בפני אלוהים על שלקה בסרטן; האיש המכור לעבודה המתמרמר על לחץ הדם הגבוה שגרם להתקף הלב שלו.

שני סוגי הרע האחרונים קיימים בגלל הרצון החופשי של האדם. על הסבר זה נמתחת תכופות ביקורת. האם לא יכול אלוהים לברוא בני-אדם שמרצונם החופשי, ובלי שאלוהים יכריח אותם, יעשו תמיד רק טוב? ואם התשובה שלילית, האם לא יכול אלוהים לברוא בני-אדם **בלי** החופש הזה, העולה לנו ביוקר רב כל כך?

התשובה לשאלה הראשונה שלילית. חופש פירושו החופש לעשות רע. מכאן חטאם של אדם וחווה, מכאן חטאו של קין, מכאן חרדתו של אלוהים על שברא את האדם. אבל החופש איננו יסוד זניח וסחיר במהותו של האדם. אמונת אברהם מעלה על נס את החופש כאיפוק מרצון ומתוך אחריות. אלוהים יכול היה לברוא מיליארדי מחשבים המתוכנתים אך ורק לשיר לו שירי הלל יומם ולילה. האם אלוהים שכזה היה ראוי שיעבדו אותו? האם אלוהים שכזה עולה בכלל על הדעת, שלא על תקן בדיחה פילוסופית?

*

הרוע קיים אפוא מפני שאנחנו קיימים כישויות חופשיות בעולם חומרי, עם כל תאוונות החומר וכאבי המוסר. אבל אם כך הוא, מה מקומה של המחאה נגד הרוע? במה היא עדיפה על ההשלמה עם קיומו?

מקומה חשוב מאין כמוהו. המחאה של אברהם, של משה ושל ירמיהו לא נזרתה לרוח. היא נולדה מהדיסוננס הקוגניטיבי הפעור בין העולם שישנו לעולם שראוי שיהיה. הדרך היחידה ליישב את הדיסוננס הזה היא עשייה. זה ההבדל בין האמונה כהשלמה לאמונה כמחאה. הדרך היחידה להתמודד עם העבדות היא להוביל את העם אל החופש. הדרך היחידה להתעמת עם עוולות הפוליס היא לבנות סדר חברתי הוגן יותר, עם דגש מיוחד על אהבת הגר.

באמונת אברהם, אלוהים איננו הפתרון לסתירה, אלא הזמנה למסע העתיד לשנות את העולם על ידי כך שיִראה שיש דרך אחרת לחיות, שיש חלופה לרצון לעוצמה. אין זה מקרה שאנשים שגדלו באמונה זו נמצאים במספרים שמעל לכל פרופורציה בקרב עורכי דין הנאבקים בעוול, כלכלנים הנאבקים בעוני, רופאים וחוקרים הנאבקים במחלות ומורים ואקדמאים הנאבקים בבערות. הפילוסופיה איננה משנה את העולם, אבל האמונה כן.

כמובן, ישנה גם התנגדות לנקודת המבט הזאת. ביטא אותה היטב הפילוסוף הרוסי ניקולאי בֶּרְדִּיאֵב.¹¹ הוא גרס שהיהודים שגו שגיאה חרוצה כשחשבו שאפשר למצוא את הצדק במסגרת המצב האנושי, בעולמנו שלנו. הוא מדבר על "חתיירה יהודית נמרצת לאמת, לצדק ולאוויר על פני האדמה", ורואה אותה כ"התעקשות בלתי-מוצדקת להתעמת עם אלוהים, חוסר נכונות להשלים עם רצונו. לפנינו התנגדות לאלוהים, טענה שרירותית בדבר אמת וצדק אנושיים ואפשרות להגשימם בעולמנו – תוך התעלמות מכך שגורלה של האנושות כולה, כפי שהוא מתגלה בטבע ובהיסטוריה, מתנהל כולו על פי רצונותיו ותכניתיו הנעלמים של אלוהים".

על פי ברדיאייב, אין בעולם הזה צדק ואמת מוחלטים. דברים כאלה יכולים להתקיים רק בשמים. נגיע אליהם אחרי מותנו, כאשר נשמתנו תשתחרר ממלכודת הגוף ומכלא העולם החומרי. אולי הוא צדק. היהודים, על כל פנים, קשרו את גורלם באמונה החלופית, שאת הגאולה יש לחפש בעולם הזה. לכן סירבו בעקביות להאמין שהמשיח כבר הגיע: איך אפשר לומר שנגאלנו, אם העולם עוד מלא בעוול ובאלימות, באימה וברדיפת כוח?

השקפתי שלי היא שאילולא רצה אלוהים שנחפש צדק בעולם הזה, לא היה בורא אותו ולא היה רואה אותו כי טוב. אילולא האמין אלוהים שהקיום החומרי הוא ברכה, מדוע אנחנו כאן? כעונש? על איזה פשע? ברדיאייב כתב את הדברים הללו ב-1923. האם היה נשאר איתן בדעתו גם לאחר שנודע היקפו המלא של "הפתרון הסופי"? האם גם אז היה סבור שיש להשלים עם הסבל שכן הוא פרי "רצונותיו ותכניתיו הנעלמים של אלוהים"? ישנן דעות כאלו ביהדות, כשם שישנן בנצרות. אבל כשאני לעצמי אני מעדיף את התיאולוגיה של המחאה. עלינו להשלים רק עם מה שאין בידינו לשנות.

¹¹ Nikolai Berdyaev, *The Meaning of History*, New Brunswick, Transaction, 2006, pp. 86–107

הפילוסוף ג'ון קוטינגהם, הדוחה את ההשקפה שלפיה האמונה הדתית היא מסקנה מניצחון הטוב על הרע בעולם, אומר דבר נוגע ללב:

העם בעל הרוחניות העמוקה ביותר והדתיות הנלהבת ביותר בתולדות האנושות, העם שהצמיח את משה ואת הנביאים ואת ישו ופאולוס, הוא עם שקורותיו רצופות סבל נורא: הטראומה ההרסנית של העבדות, הנדודים במדבר, החיים במולדת בסכנה מתמדת של מלחמת השמיד, שבי אכזרי, גלות, דיכוי חסר רחמים בידי סדרה של אימפריות משעבדות. זהו העם שחשב בלי הרף על חסד, העם שיצר את המילים בנות-האלמוות "אֵךְ טוֹב וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיִּי" (תהלים כג: ו).¹²

אמונה באלוהים היא הכרזה על כבוד האדם אל מול פני ההשפלה, הכרזה של תקווה בלב לילה שחור של ייאוש. זהו סירוב להשלים עם הרע ולראותו כבלתי-נמנע, ובו בזמן הודאה שאיננו יכולים להשאיר את הגאולה לאלוהים לבדו. אלוהים הציל את נוח, אבל נוח היה צריך לבנות לשם כך את התיבה. אלוהים השרה את שכנתו בקרב בני-ישראל במדבר, אבל הם היו צריכים לבנות את המשכן. עצם העובדה שהתורה מקדישה לבניית המשכן בידי בני-ישראל מקום גדול פי חמישה-עשר מזה שהיא מקדישה לבריאת העולם בידי אלוהים מלמדת אותנו שמעשינו יקרים ללבו של אלוהים. אלוהים איננו פתרונה של סתירה, אלא הזמנה להיות שותפים במלאכת הגאולה.

אלמלא האמנתי באלוהים, מה היה יכול לשכנע אותי להילחם נגד עוול שעל פי ניטשה הוא חלק מהמבנה הביולוגי הבסיסי של החיים עצמם? במאה העשרים היו שתי צורות חילוניות מרכזיות של תקווה חברתית. האחת הייתה החזון המרקסיסטי של המהפכה הפרולטרית. השנייה הייתה החלום המערבי על שלום, כלכלת שוק וקדמה טכנולוגית. הראשונה הובילה לאבדן החירות, והשנייה לאי-שוויון גדל והולך: תקווה למעטים, לא לרבים. הסכנה היא שבמאה העשרים ואחת יפנו עוד ועוד אנשים לפסימיות ולפסיביות, להשלמה ולאטרקסיה. אלה הם הדברים שהיוונים מצאו בהם מפלט כשאיבדו את אמונתם בָּאמונה. אם איבדתם את האמונה באלוהים – במוקדם או במאוחר אתם עלולים לאבד את

John Cottingham, The Spiritual Dimension, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, 12 p. 23

האמונה באפשרויותו של הצדק ובהכרחיותו.

הרברט שניידאו השתמש בביטוי "אי-נחת קדושה" כדי לתאר את תרומתו של התנ"ך לציביליזציה המערבית. ההיסטוריון כריסטופר דאוסון אמר, באותה רוח, שמכל הציביליזציות בעולם רק אירופה "היטלטלה והשתנתה בלי הרף מתוך אנרגיה של אי-נחת רוחנית". הוא ייחס זאת לעובדה ש"האידיאל הדתי שלה לא היה לסגוד לשלמות נצחית ובלתי-משתנית, אלא לשאוף להשתלב בחיי האנושות ולשנות את העולם".¹³ טענתי בפסקאות הקודמות שאנרגיה זו מקורה בדיסוננס הקוגניטיבי של אמונה הרואה את העולם כפי שהנו, בלי כחל ושרק, אך מסרבת לוותר על חזונה בדבר העולם כפי שראוי שיהיה. את הדיסוננס הזה, ואף את הסתירה שמעלה בעיית הרע, אפשר לפתור לא בחשיבה פילוסופית אלא במעשה גאולי.

יש בדיחה יהודית, בדיחה טרגית. הזמן: 8391. המקום: סוכנות נסיעות בגרמניה. יהודי נכנס. הוא מספר לאישה שבדלפק שרצונו לקנות כרטיס נסיעה לארץ אחרת.

"לאן", שואלת סוכנת הנסיעות.

"מה את מציעה?" שואל היהודי.

הסוכנת מגישה לו גלובוס. הוא מסובב אותו לאט, בוחן ארץ אחר ארץ, ויודע שכולן נעלו את שעריהן בפני בני-אמונתו. הוא מחזיר לסוכנת את הגלובוס ושואל אותה, "יש לך אולי עולם אחר?"

עולמנו אולי אינו העולם שהיינו בוחרים לחיות בו, אבל הוא היחיד שיש לנו. אנחנו יכולים להרים ידיים בפני הרע שיש בו – או למחות על הרע הזה. זה מתחיל בזעקה, המשתתקת רק בשמענו את שופט כל הארץ קורא לנו לעזור ולעשות משפט בעולם האנושי שאנחנו יוצרים ביחד.

Christopher Dawson, Religion and the Rise of Western Culture, New York, Doubleday, 1991, 13 p. 15

הַנְּכוּת הַמְּבוּכָה וְהַנְּכוּת הַטִּיחַ / הַרְלֵם כֶּזְנֶלְסוֹן

מתוך: סדרת מאמרים שכתב ברל כזנלסון ושהתפרסמו בעיתון "דבר" בקיץ 1940

דובר אצלכם רבות בגנות המבוכה. קבלו על כך שהיא מצויה לא רק בנוער, כי אם גם בין המדריכים. והיו מי שפסלו להדרכה את מי שמודה במבוכתו. מי שאמר: מדריך הנבון באמונתו הסוציאליסטית - פסול להדרכה. ומי שאמר: מדריך הנבון באמונתו בנצח ישראל - פסול להדרכה. מי שאומר כך ודאי רואה עצמו משוריין מכל מבוכה. ובבואי לדון אתכם בדבר לא אעלים כי אינני רשאי להתפאר בשריון. לא טוב אנוכי מאפי. אינני מחוץ למבוכה. ומן הראוי כי לא יסתיר אדם מעצמו את מבוכתו.

ומדוע לא נהיה נבוכים? בני אדם ראו את מיטב האידיאלים האנושיים - תמצית תרבות הדורות - מנופצים ומחוללים. האומנם לא נהיה נבוכים?

הדור אשר ירש מקודמיו את ערכי המדע וההומניזם והליברליזם והדמוקרטיה, וגילה את פגימותיהם וראה בקלקלתם, וביקש את תקנם באידיאל הסוציאליסטי, ונפשו דבקה בו, והנה - בן דור אחד נתאכזב קשות בנושאו ובמגשימו מכל הסוגים. האומנם לא יהיה נבוך?

הדור אשר ראה עצמו עולה במעלות - האדם, לדעת ולבינה, לגבורה, לחירות, לאמת, והנה הוא רואה את האדם בנפילתו לתוך כל שערי הטומאה והעבדות והפחדנות והכזב והבגידה והבערות - ממש ו"שח גבהות אדם" - האומנם לא יראה עצמו מוכה ונזוף? וזה בן הדור, אשר נפשו נשמרה מן הטומאה, האומנם לא יהיה נבוך?

הדור אשר דגל בשחרור העמים, הכיר בעצמתה של ההוויה הלאומית, האמין בכוחה המשחרר של האידיאה הלאומית, והנה רואה מה עשו עמים מחירותם, עד מה הפכו לכזב את דברי חוזי שחרורם, ועד היכן מגיע סילופה וטירופה של האידיאה הלאומית בימינו.

הדור אשר האמין במעמד הפועלים שהוא המעמד האחרון העתיד לבטל כל מעמד ולחסל כל שעבוד וכל פריבילגיה ולעשות את האדם בן-חורין ואמין ואמיתי ושווה ערך, והנה הוא רואה בעיניו את היצרים המעמדיים בסילופם ואת האידיאה המעמדית בשלטונה, שלטון המתכחש לכל הבטחותיה ומתקלס בכל ערכיה, ואת מעמד הפועלים העצום במצוקתו האיומה ובמשברו הגדול - מדוע לא יהיה נבוך? האומנם לא נפגע במעמקיו?

וחוששני לומר: כשרואה אני אדם מתהלך בינינו כמי שתירץ את כל הקושיות והפרכות, או כמי ש"מורה נבוכים" חדש חובר למענו ונתון בחיקו, או כמי שאינו זקוק גם לכך, באשר דעתו הצלולה לא ידעה מבוכה מעולם - הריני מהרהר אחריו שמא הוא חי בעולמות אחרים, מחוץ לעולם הבכא שלנו ולתהפוכותיו ולייסוריו ולתקוותיו הגזולות, או שמא הוא משביע נפשו בלעיסת גירה שהיא היא המיישרת כל ההדורים. ואשר לי, טובה לי נפש נבוכה ותועה ובלתי-נרגעת מנפש אשר מום אין בה והיא שוקטת, גם היום, על אמיתותה.

(...)

לא באתי להקל על המדריך, כי אם להכביד עליו, להחמיר איתו, לאמור לו כי אין לפניו דרך סלולה.

הכל מבקשים להימלט מן המבוכה, הכל רוצים במוצא. ואם אין מוצא - לפחות בהסברה. על אחת כמה המדריך, שבתוקף מצבו ותפקידו "אסור" לו שיהיה נבון: הוא חייב להסביר, ולפיכך עליו "לדעת", ועליו "להוכיח" שמהמאורעות השוטפים אינם סותרים את ההשקפות שהוא מחזיק בהן ולהן הוא מחנך. אולם דווקא משום כך יש להזהיר מפני הנטייה להיאחז במוצא שאינו מוציא ובהסברה שאינה מסבירה. והמדריך הבא להסביר לזולת נדרש קודם להסביר לעצמו, הסברה שאין עמה הונאת דברים והונאת מחשבה.

שמענו כאן, אגב הדיון, כמה הערות. ברצוני להתעכב עליהן, כי יש בהן חומר למחשבה.

הנה שמעתי מספרים על הרדיו, העושה שמות בנפשות: יש שידיעה אחת באה וסותרת כמה בנינים שבנינו, כמה הנחות שהמדריך עמל לקשור בלבבות. ונשמעה גם משאלה: שלאחר כל שידור ידע המדריך להסביר את החדשות ולמען מנוע מבוכה. אכן, מה טוב אם המדריך הוא זריז וממולח וחריף ומהיר המצאה עד כדי לישוב מניה וביה על הצד היותר טוב כל פגיעה שהרדיו פוגע בהרגשתנו ובהשקפותינו. ואילו היו מאורעות החיים האכזריים נשמעים ל"פשטליך" של פרשנים חרוצים אפשר היה בכוח ההסברה לתקן כל מה שהרדיו פוגם בחדשותיו. אך האם יוכל המדריך להיות קבלן להרגעת הנפש וליישור הדורים כשהחיים אינם מרגיעים ואינם מישרים? ואם גם יצליח המדריך להחליק את החדשות למען תתקפלנה יפה בתוך נרתיק ההשקפות הרצויות לו - האם מובטח לו שהחניך הנבון והחושב בעצמו לא יעמוד על כך שההחלקה והקיפול אינם אלא "ביד הלשון" של המדריך ולא בגופי המאורעות?

ודאי, כל אדם חושב מבקש למצוא לעצמו אחיזה במערכת הכוחות ההיסטוריים הנאבקים בעולם, והמדריך מבקש ומתבקש לעזור בזה לחניכיו.

אבל אחיזה זו בעולם, אם יש בה ממש, איננה דבר שבקונוניקטורה ואיננה צריכה להיות תלויה בידיעה טובה או רעה של הרדיו, בידיעה המלטפת את דעותינו או סוטרות על פניהן. ומי שיבקש "להתחרות" ברדיו אין לו אלא "להתאים" את הרדיו להשקפותיו או "להתאים" את השקפותיו אל הרדיו.

האדם מחקל מחנות / ד"ר ויקטור קרנבא

מתוך: האדם מחפש משמעות: ממחנות המוות אל האקסיסטנציאליזם.
תל-אביב, דביר, 1970

הבה אספר, מה קרה באותן השעות של השכמת הבוקר שבהן היה עלינו ללכת אל מקום עבודתנו. נשמעו פקודות קולניות: "פלוגה! קדימה צעד! שמאל-שתיים-שלוש-ארבע! שמאל-שתיים-שלוש-ארבע! שמאל-שתיים-שלוש-ארבע! שמאל-שתיים-שלוש-ארבע! לפי הראשון-הסתובב! שמאל ושמאל ושמאל ושמאל! כובעים-הסר! מלים אלה מהדהדות באוזני אף עתה. בהישמע הפקודה "כובעים-הסר!" עברנו בשער המחנה והזרקורים כווננו אלינו. מי שלא צעד נאה, ספג בעיטה. ואוי לו למי שמחמת הקור הוריד את מצנפתו על אזניו-לפני שניתנה רשות לכך.

דשדשנו בחשיכה לאורך דרך היציאה האחת מן המחנה, כשאנו מדלגים על אבנים גדולות ובוססים בשלוליות נרחבות. הזקיפים המלווים אותנו לא פסקו מלצרוח כלפינו ומלהאיץ בנו בקתות רוביהם. בעלי רגליים פצועות נשענו על זרועות שכניהם. לא נשמעה כמעט מלה, רוח הכפור לא עודדה את הדיבור. האיש שצעד על ידי, הסתיר את פיו מאחורי צווארנו הזקוף ולחש לי פתאום: "אילו הנשים שלנו יכלו לראותנו עכשיו! אני מקווה, כי טוב להן יותר במחנות שהן נמצאות בהם ואינן יודעות מה עולה בחלקן." דברים אלו עוררו ברוחי הרהורים על אשתי. דשדשנו הלאה לאורך קילומטרים, רגלינו מועדות על פני מקומות קפואים. ובעוד אנו תומכים פעם איש ברעהו, מרימים איש את רעהו וגוררים זה את זה הלאה, לא נאמרה מלה, אך שנינו ידענו: כל אחד מאתנו מהרהר באשתו. יש והסתכלתי בשמיים, שכוכביהם היו דועכים ואורו החכלילי של השחר היה מתפשט והולך מאחורי עננה קודרת. אולם רוחי דבקה בדמות אשתי וציירה את קווייה בחדות מפליאה. שמעתי אותה משיבה על שאלותי, ראיתי את חיוכה. את מבטה הגלוי והמעודד. מבטה - ואחת היא, אם היה ממשי או לא - היה מזוהר באורו אותה שעה יותר מן השמש העולה.

מחשבה אחת עברתני: זו הפעם הראשונה בחיי ראיתי את האמת כפי ששרו עליה משוררים כה רבים, כפי שתיארוה, כפסגת החכמה, הוגי-דעות כה רבים. האמת- שהאבהה היא המטרה הסופית והנעלה ביותר אשר אליה ישאף האדם.

אותה שעה עמדתי על פשר הסוד העמוק ביותר שעשויות לגלות שירת האדם ומחשבת האדם ואמונתו: האדם נושע על ידי האהבה ובאהבה. נוכחתי לדעת, כי אדם שלא נותר לו כלום בעולם הזה, עדיין מסוגל לדעת טעם אושר, ולו לרגע קל, בהתבוננו אל דמות הנפש האהובה עליו, בתוך בדידות אין קץ, כשאדם אינו יכול להתבטא בפעולה של ממש, כשהשיגו היחידי עשוי להצטמצם בקבלת עול יסורים בדרך הנאותה- בדרך מכובדת. במצב כזה יכול אדם לזכות במילוי-משאלותיו מתוך הסתכלות אוהבת בדמות הנפש היקרה לו, אשר הוא נושא בלבבו. זו הפעם הראשונה בחיי בה הבינתי את פשר המלים: "אשרי המלאכים המתבוננים לעד באהבה אל הוד ותפארת אין-קץ".

אדם שצעד לפני מעד וההולכים אחריו נפלו עליו. הזקיף חש למקום והניף את מגלבו על כולם. בדרך זו שובשו מחשבותי לרגעים מספר, אך עד-מהרה מצאה נפשי את הדרך לחזור מהוויית האסיר אל עולם אחר, ושבתי לדבר עם אוהבתי: שאלתי עוד שאלות והיא השיבה, והיא פנתה בשאלות אלי ואני עניתי. "עמחדי!" הגענו אל אתר עבודתנו. הכל אצו אל הצריף החשוך בתקווה לקבל כלי-עבודה הגון. לכל אסיר ניתן את או מעדר. "וכי אינכם יכולים להזדרז, חזירים שכמותכם?" "לא יצאה שעה ארוכה ותפסנו את המקומות בתעלה שעבדנו בהם אתמול. האדמה הקפואה נתפצצצה תחת מכות המעדרים וניצוצות ניתזו. האנשים היו דמומים, מוחותיהם קהויים.

לנגד רוחי עדיין עמדה דמות דיוקנה של אשתי. מחשבה אחת חלפה במוחי: לא ידעתי אפילו אם היא עדיין בין החיים. רק אחת ידעתי- ודבר זה למדתי היטב: האהבה מפליגה הרחק מעבר להתגלמות הגופנית של הנפש האהובה. היא מוצאת את משמעותה העמוקה ביותר בהווייתה הרוחנית, ביישיות הפנימית. השאלה אם אותו אדם מצוי או אינו מצוי עכשיו, אם הוא חי או איננו חי, ניטלת ממנה משמעותה באופן מן האופנים. לא ידעתי, אם אשתי עודנה חיה ולא היה בידי לברר זאת (כל ימי מאסרי לא קיבלתי מכתבים ולא יכולתי לשלוח מכתבים). אך באותו רגע חדל הדבר להיות בר-משמעות. לא היה לי צורך לדעת: לא היה דבר אשר יגרע מעצמת אהבתי, יסיטני ממחשבותי ומדמות דיוקנה של אוהבתי. סבורני כי לו ידעתי אז שאשתי מתה, עדיין הייתי, למרות ידיעה זו, מתמכר להסתכלות בדמותה, וכי שיחתי הערטילאית עמה היתה לא פחות חיה ומספקת: "שימני כחותם על לבך... כי עזה כמוות אהבה." העצמה זו של החיים הפנימיים הניחה לאסיר להימלט אל העבר ובכך סייעה לו למצוא מחסה מפני הריקנות, השממון והדלות הרוחנית של הווייתו. משניתנה רשות לדמיון, הוא השתעשע במאורעות מימים עברו, ולאז דווקא במאורעות השובים אלא בפכים קטנים ודברים של מה בכך. זכרוננו הנוסטלגי פיאר מקרים

אלה והם לבשו אופי מחזר. עולמם והווייתם נראו רחוקים מאוד והנפש יצאה אליהם בכיסופים: בדמיוני והנה אני נוסע באוטובוס, פותח את הדלת הראשית של דירתי, משיב על צלצולי טלפון, מדליק חשמל. פעמים רבות סבבו מחשבותיו על פרטים כאלה, והזכרונות הללו היה בהם כדי להפעילו עד לדמעות.

ככל שגברה האינטנסיביות של חייו הפנימיים של האסיר, חש גם ביופיים של האמנות ושל הטבע כאשר לא חש בהם מעודו. בהשפעתם אף שכח לפרקים את נוראות חייו. אילו ראה מישו את פניו בשעה שהיינו נוסעים מאושוויץ אל מחנה באווארי ומסתכלים בהרי זאלצבורג על פסגותיהם המנצנצות באור שקיעת החמה בעד האשנבים המסורגים הקטנים שבקרונ-הכלא, לא היה מאמין מעולם, כי אלה פני של בני-האדם שנאשו מכל תקווה לחיים ולחירות. אף-על-פי-כן ואולי משום כך דווקא-הלכנו שבי אחרי יפיו של הטבע, שזמן כה רב חשנו בחסרוננו.

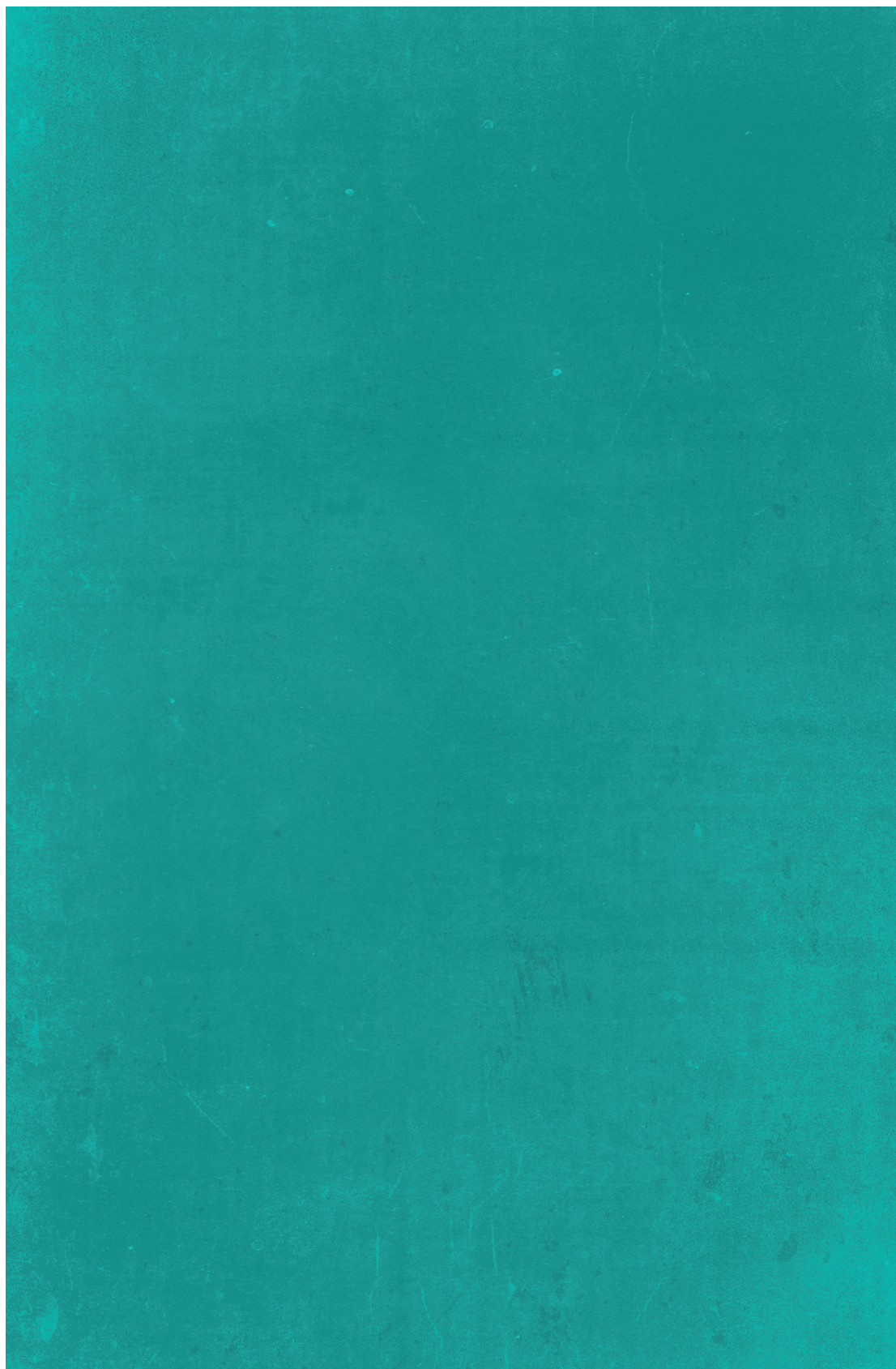
גם במחנה קרה לפעמים שאסיר העיר את לב חברו על מראה יפה של שקיעת השמש בעד העצים הנישאים של יערות באוואריה (כבאקווארל המפורסם של דירר), אותם יערות עצמם, שבהם בנינו מפעל תחמושת עצום, נסתר. ערב אחד, בעוד כולנו רובצים על רצפת הצריף שלנו עייפים עד-מוות, וקערות המרק בידינו, פרץ לחדר אחד האסירים והציע לנו כי נצא אל מגרש המסדרים ונחזה בשקיעת החמה הנפלאה. כשעמדנו בחוץ, ראינו עננים קודרים בוהקים במערב וכל השמיים הומים מרוב עננים מתחלפים בצורותיהם ובצבעיהם, למן הכחול המפולד ועד לאדום העמוק כעין הדם. בקתות-הטיט האפורות-המדכדכות היו ניגוד חריף לצבעים העזים, ואילו השלוליות שעל האדמה הבוצנית שיקפו את זוהר השמים. ואז, לאחר כמה דקות של דומיה רבת-רגש, אמרו האסירים איש לרעהו: "כמה יפה יכול היה העולם להיות!". פעם אחרת היינו עושים במלאכה בתוך תעלה. השחר סביבנו היה אפור, השמיים ממעל היו אפורים, אפור היה השלג באורו החיוור של השחר, אפורים היו הסמרטוטים שלבשו חברי האסירים, ואפורים פניהם. שוב הייתי מספר בלי-אומר עם אשתי, ואולי ביקשתי למצוא את הסיבה לסבלי, לגסיסתי האיטית. בהתקוממות נמרצת אחרונה נגד חדלון-התקווה של המוות הממשמש ובא, חשתי כי רוחי מבקיעה פתאום את חומת הקדרות האופפת אותי. חשתי כי רוחי יוצאת מגבולותיו של אותו עולם חדל-תקווה, חדל-משמעות, ואי-מזה שמעתי קול מריע תרועת נצחון "הן!", בתשובה על שאלתי, אם יש איזו תכלית אחרונה. אותה שעה נדלק אור בבית-איכרים רחוק, שעמד בקו האופק כאילו ציירוהו שם, בעיצומה של האפרוריות המשמימה של שחר עולה בבאוואריה.

והאור האיר בחושך, שעות על שעות חצבתי במעדרי באדמה הקפואה, הזקיף עבר והטיח בי דברי עלבון, ושוב התייחדתי עם אהובתי. חשתי יותר ויותר, כי היא נוכחת, כי היא עומדת במחיצתי: הייתה בי ההרגשה, כי אני יכול לנגוע בה, להושיט אליה את ידי ולאחוז בידה. הרגשה זו הייתה חזקה מאוד. היא הייתה שם. ואז, באותו רגע ממש, ירדה בלאט ציפור וישבה לפני, על אותה תלולית של עפר שהעליתי מן המחפורת והשהתה עלי את מבטה.

"חולשה עיקרית היה יחסנו אל מדינת ישראל
כאל דבר החובן מאלינו,
חדלנו להתקלא למראה הנם
על ערצם קיומה"

הרב אברהם יהושע השל

שבת בעולם המודרני היא כמו ריאה ירוקה בלב אזור תעשייה. היא ההזדמנות שלנו להרים את הראש מעל המים, להניח את טרדות היום-יום ולהעסיק את עצמנו בשאלות משמעותיות והרות גורל.

מה אנחנו יותר - עם או לאום?

אחת השאלות שרצינו להעלות מעל פני השטח דווקא בשבת המקדימה את יום העצמאות היא: "עצמאות - על שום מה?"

האם עצם הריבונות היא שאיפתנו הגדולה? יש להניח כי הזרם המעשי בציונות היה חותם את הדיון בכך. אך דווקא פרשת השבוע, פרשת קדושים, גורסת אחרת - ייחודנו הערכי והמוסרי הוא מטרת קיומנו כעם:

"וְשִׁמְרֶתֶם אֶת-כָּל-חֻקֹּתַי וְאֶת-כָּל-מִשְׁפָּטַי, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם;
וְלֹא-תִקִּיאוּ אֶתְכֶם הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה, לְשִׁבְתָּ
בָּהּ. וְלֹא תִלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי, אֲשֶׁר-אֲנִי מְשַׁלַּח מִפְּנֵיכֶם: כִּי אֶת-כָּל-
אֲלֹהֵי עֲשׂו, וְאֶקְצֹץ בָּם. וְאָמַר לָכֶם, אֲתֶם תִּירָשׁוּ אֶת-אֲדָמָתָם, וְאֲנִי
אֲתַנְנֶה לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ אֹתָהּ, אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבָשׁ: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם,
אֲשֶׁר-הִבְדַּלְתִּי אֲתֶכֶם מִן-הָעַמִּים." (ויקרא כ', כב'-כד')

מעניין שאפילו הרצל, מייסד הציונות כתנועה מדינית, כותב ברשימותיו כי מיסוד המדינה איננו החזון בשלמותו:

"קראתי פעם לציונות אידיאל אין סופי, ואני מאמין באמת כי גם
לאחר השגת ארצנו, ארץ ישראל, לא תחדל מלהיות אידיאל. כי
בציונות כפי שאני מבין אותה, כלולה לא רק השאיפה אל כברת
ארץ מובטחת כחוק, בשביל עמנו האומלל, אלא גם השאיפה
לשלמות מוסרית ורוחנית". (תיאודור הרצל "עם ועולם", כרך ב')

בפתח יום העצמאות ה-68 למדינת ישראל, אנו מתהלכים בחלומם של אבותינו. אנו חיים בתוך ערים בנויות לתלפיות, כבישים ומחלפי ענק וחברות סטארט אפ ישראליות. האם דיינו בכל אלו?

שאלה נוספת שניתן להתבונן בה בשבת: הודיה או עצמאות?

סיפור המרד הציוני והמאבק להקמתה של מדינת ישראל הכניסו לתוך הנראטיב היהודי אתוס של יוזמה אנושית, לקיחת אחריות על המציאות ושימוש בכוח לשם השגת יעדינו הלאומיים ("נס לא קרה לנו, פך שמן לא מצאנו"). מנגד, בתוך הסיפור היהודי מתקיימת תנועת נפש שנראית כמעט הפוכה לתנועה ציונית-ישראלית זו: עמידה מול המציאות, או אל מול בורא העולם, בביטול עצמי, בהודיה ובציפייה לגאולה ("טוב להודות לה").

העצמאות והאמונה בכוח הפעולה האנושי ("אני יכול") מול ההודיה שיוצאת מתוך צמצום האני ומוגבלותו ("אני זקוק"), נראות כמעט כמנוגדות והפוכות. כדרכם של חז"ל, רש"י והחסידות, שהתבוננו על מאורעות היסטוריים בניסיון לחלץ מתוכם לקחים רוחניים ומעשיים עבור זמנם ונסיבות חייהם, ננסה בשבת המקדימה ליום העצמאות לברר את מקומן המשותף של שתי התנועות, הודיה ועצמאות, בתוך חיינו האישיים והלאומיים כיהודים שחזרו לארץ ישראל והחזירו לעצמם את ריבונותם.

ננסה לבחון מה המפגש והמתח בין שתי התנועות הללו מייצר בתוכנו כפרטים, ומה הוא מייצר ביחסנו לישראל, לישראליות ולמצבנו הלאומי.

ישראל הווה ונצח / הרב אברהם יהושע העש

מתוך: 'ישראל: הווה ונצח', הוצאת ההסתדרות הציונית, תרגום מאנגלית:
דוד בר-לבב, בעריכת פנחס פלאי, פרק ו', ע"מ 211-209, ע"מ 228-222

בדיקה מחדש

איזהו התפקיד שמילאה מדינת ישראל בחיי יום של יהודי חוץ לארץ עד למאורעות האחרונים? היא הייתה הערת אגב לקיומו של האדם, ממנה נהנה כמרוויח צדדי, תוספת נאה, מנה צדדית, מקור להתברכות וגאווה עצמית.

ישראל הייתה מקום לבקר בו, מקום הנאה ותיור, לא אתגר, ולא קול התובע התבוננות, לא דחף להתחדשות נפשית, לבדיקה מוסרית מחדש. עסוקים היינו בעניינים רבים וחשובים מאוד. התעלמנו מן האתגר של ישראל, נכשלנו בהבהרת משמעותו וערכו לקיומנו. לא הצלחנו להעביר את משמעותו לידידינו הנוצרים.

החולשה עיקרית היה יחסנו אל מדינת ישראל כאל דבר המובן מאליו, חדלנו להתפלא למראה הנס של עצם קיומה. אף דברים היוצאים מגדר הרגיל עשויים להישכח. ההרגל מחבל בתחושת ההפתעה. לקינו בהתקף של מחלת השכחה הרוחנית. שכחנו את ההעזה, העמל, אומץ הלב של חוזי מדינת ישראל, של הבונים והחלוצים. שכחנו את הכאב, הסבל, הצער, הייסורים והדאגה אשר קדמו להקמת המדינה. שכחנו את חבלי הלידה הנוראים, את קדושת המעשה, את מסירות הנפש. ראינו את מלון הילטון ושכחנו את תל-חי.

הארץ אשר נבנתה מחדש נעשתה לדבר של יום יום, הארץ כביתנו נראתה לנו כדבר המובן מאליו.

הדור הצעיר, בראותו את המדינה פועלת כסדרה, קיבל את הרושם שכן היה מאז ומעולם. אין הוא יודע דבר על המצוקה והמתח, הכמיהה והחלומות של הדורות. הנס של ישראל היה למדינה ככל המדינות, שאינה חדורה לא מסתורין ולא קדושת הקורבן.

מצוות אנשים מלומדה הוא כישלוננו, תבוסת הרוח. ההרגל הוא ההורס את הנפש. החיים בכוח ההרגל הורסים את כוח היצירה. המתפלל היום רק מפני שהתפלל אתמול, רשע טוב הימנו, אומר רבי מנדלי מקוצק.

עוד טעות נוספת בהבנת מצבה של מדינת ישראל. רבים הניחו, כי מדינת ישראל הגיעה אל המנוחה והנחלה. כאילו תם מאמץ הבנייה, נסללו כל הדרכים, הושלמה המשימה. אנשים היו מוכנים לחגוג את הסיום, מבלי להבין כי הפיתוח הכלכלי, המדיני והרוחני עודנו בראשיתו. ההישגים מרשימים, אך עוד רבה המלאכה. יצירת מדינת ישראל דומה לנס קריעת ים סוף. והמדינה נמצאת עדיין ביבשה בתוך הים, כאשר המים מימינה ומשמאלה. מדינת ישראל היא מהפיכה רוחנית, לא אירוע חד פעמי, כי אם מהפכה המתרחשת והולכת. לא בימי דור אחד הוקם הישוב היהודי, ולא בדור אחד יתגלה לעינינו החזון, אך בשעה זו, הצוהלת כל כך, עת משליכה ירושלים מעליה את בגדי אלמנותה, חייבים אנו לשמוע את הקול הדובר בירושלים מתוך חזון הנביאים:

כה אמר ה':

עמדו על דרכים וראו, ושאלו לנתיבות עולם,
אי זה דרך הטוב ולכו בה, ומצאו מרגוע לנפשכם. (ירמיהו ו', ט"ז)

כאשר קרב ישראל אל הר סיני, כפה הקב"ה עליהם הר כגיגית ואמר: "אם אתם מקבלים את התורה-מוטב, ואם לא, שם תהא קבורתכם". בימי המצוקה, דומה היה עלינו כאילו נמצא שוב הר ההיסטוריה מעל לראשינו כשבידינו הברירה למלא את התחייבויותינו לציון או להימחץ תחת כובדו של ההר. מבחן עליון בהיסטוריה היהודית הוטל עלינו. עיני מקדשי שם שמים שבכל הדורות, ועיני הדורות הבאים, נישאו אלינו. עומדים אנו בפני שעה מכרעת בהיסטוריה היהודית ובפני מבחן חריף לשלמותנו ולמהותנו כיהודים. אנו נתבעים ליותר מאשר לנדיבות: עלינו לגלות חכמה והקרבה.

משמעות

מהי משמעותה של מדינת ישראל? אין תשובה יחידה יכולה לעמוד על מלוא המשמעות. עובדה אחת ברורה, אין קהילה אחרת בה אנו עדים לניסיון כה עז, מתמשך, להבנה עצמית במושגים של חזון נעלה, כבישראל. שימור עצמי גרידא נחשב כמניע בלתי מספיק. מי לא יחוש את הגדולה שבהוויתו של עם הקם מחדש, של אומה הזוכה מחדש לכבודה אחרי שהושמצה ונדונה להשמדה. בציפייה לשוב לארץ כתב משורר התהילים:

"בשוב ה' את שיבת ציון, היינו כחולמים" (תהילים קכ"ו, א')

טרם הגענו אפילו אל ראשית תפיסת משמעותה של ההתרחשות הגדולה. כציבור וכיחידים איננו תופסים את מלוא בשורתה אלינו. היא לא חדרה אל תוך יכולתנו לגלם את משמעותה בחיי יום יום. בעייתה הדתית הראשונה במעלה של מדינת ישראל היא - כיצד לבטא במעשים, בחיים, את ההתחייבות שיש הד לדבר ה' בהיסטוריה, אמון בדברי הנביא:

”יבש חציר, נבל ציץ, ודבר אלהינו יקום לעולם” (ישעיהו מ'ח')

לקוראים את התנ"ך בעיניים תנ"כיות, מדינת ישראל היא אות ועדות לעקבות ה' בהיסטוריה. אין זו הגשמתה של הבטחה, אין זו תשובה לכל שאלות המרות. אולם משמעותה הרוחנית קורנת. משמעותה של ההיסטוריה צריך להיתפש במונחים תיאולוגיים. כל המצמצם את משמעות תקומתה של ישראל לפתרון הצורך העולה מן הסבל היהודי מעוות את פני ההיסטוריה. מעל לכל כוחה של הבטחה, כוחה של תקווה, הם אשר הדריכו את תקומתה של ישראל. במשמעות מעמיקה יותר, תקומתה של מדינת ישראל היא הכרח של דברי ימי עולם. פלא ישראל המתחדשת והכרת התודה לאל, אשר השיב את עם ישראל המעונה אל ארצות החיים, קשורים זה בזה. עדים אנו לתחייה. ולהיות עד פירושו להשתנות נפשית. השיבה לארץ היא הוכחה עמוקה לאפשרות הגאולה לאנושות כולה. עמוד דומם והבט! התרחש הבלתי ייאמן. החזון היה הבטחה אלוהית והדרך הייתה רצופת קרבנות.

שיבתנו לציון היא מאורע גדול בהיסטוריה הפלאית אשר החלה באיש יחיד - באברהם - שייעודו היה להיות ברכה לכל העמים, והתחייבותנו, שאין לצמצמה, היא להבליט הבטחה זו וייעוד זה: להיות ברכה לכל העמים.

המעשה העיקרי בסדר הנישואין היהודי היא אמירת החתן לכלתו: ”הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל.” אמר רבי מנדלי מקוצק, ”אם אומר החתן את הנוסח כולו, אך אינו אומר את המילה לי, כל הטקס, עם הסעודה והמנגנים והמרקדים, לבטלה הם. תמצית המשמעות היא המילה לי.” אף שיבת ציון, ככל שהחיים בתוך חירות הם יקרים ומופלאים, משמעותה העמוקה צרורה בתקווה הנצחית של עם ישראל... לי.

"הדבר אשר חזה ישעיהו בן אמוץ על יהודה וירושלים. והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות, ונהרו אליו כל הגוים. והלכו עמים רבים ואמרו: לכו ונעלה אל הר ה', אל בית אלהי יעקב, ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. ושפט בין הגוים, והוכיח לעמים רבים, וכתתו חרבותם לאתים, וחניתותיהם למזמרות. לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה."

(ישעיהו ב,א-ד)

אולם לא יצא דבר ה' מירושלים עד אשר כולנו - יהודים ולא יהודים - נחוש עד עומק נפשנו את כוחה של הציפייה לדבר ה'. המעמס מוטל על כתפינו, היהודים, אולם אין אנו חייבים ואין אנו רשאים לשאתו לבדנו. על כולנו ללמוד כיצד ליצור בתוך הריקנות האיומה של חיינו, כיצד עלינו להיות מוארים באור התקווה על אף הייסורים והאימים. התנ"ך הוא דרמה בלתי גמורה, מציאותנו בארץ היא פרק מדרמה נרחבת הרת-משמעות. כרוכים בה שותפות בתודעתם של יושבי הארץ התנ"כיים העתיקים, הרגשת הגשמה של המורשה התנ"כית. כסולמו של יעקב, המכוון כנגד ירושלים של מעלה.

מדינת ישראל איננה התגשמות ההבטחה המשיחית, אולם היא עושה את ההבטחה מתקבלת על הדעת. בשעת דלדולה של אמונתו, כוחם של דברי המקרא, של ההבטחה המקראית רודף אותנו ומציב אתגר לפנינו.

המשבר ביהדות הוא מחוץ לענייני אמונה ושמירת מצוות. אף אם יכולנו להגיע להסכמה בעיניי אמונה והלכה, תישאר שאלת תוקפם של מנהגים ועקרונות מוסריים בני זמננו. האם לימוד התורה וקיום המצוות בידי היחיד, בתי-כנסיות ובתי-ספר עבריים, מספיקים כדי להתמודדות הקשה עם קהות החושים ההמונית וגסיסת הלבבות ההמונית? האם מנהגים וטקסים, תפילות ודרשות, יש בהם תשובה נאותה לאבדן צלם אדם בהמון, לצללי הרפאים של האבסורדיות? כלום מצוידת היהדות, כפי שהיא נתפסת היום, בנשק הראוי לעימות עם האתגר של העולם? היסטוריה של אמת גלומה במסורתנו. אולם מסורת, נאמנות, תיאולוגיה, אינן מספיקות כל עוד אין הן מלוות ביכולת תגובה מתמדת להתפרצויותיה ותביעותיה של ההיסטוריה המיידית, של מצבנו שלנו.

שלמותם של חיינו נקבעת על-ידי ראיית עצמנו כחלק מן ההקשר ההיסטורי בו אנו חיים. אי-יכולתנו להיות חשופים לדרישות מצבנו ההיסטורי כורתת את ענף-המשמעות שעליו אנו יושבים. כדי להיות אחראים למצב, חייבים אנו להיות מסוגלים להגיב עליו. אולם רבים מאיתנו הם כשחקנים הקוראים את תפקידם

בדרמה, אולם אין אזהניהם שומעות את שפיהם מדבר. ברגע זה אנו מוצאים עצמנו במצב היסטורי הזועק להבנה ולהשתתפות בכל מישורי המציאות, אין תירוך אשר יחפה על הימנעות, על עריקה.

הבית אחוז בלהבות, השעון אינו עומד מלתקתק. להיות פרושו להמשיך, לדבוק, לקיים היום את אשר קיימנו אתמול. אולם המשך הקיום בלבד, מוליך לידי התפרקות. היות האדם חי משמעו היותו חשוף לסתירות ולפגמים, לעמוד כנגד אתגרים ואכזבות. הדת עלולה לגווע כאשר האמת שלה מתיישנת, שירתה נעשית נמלצת ושמירת מצוותיה- מצוות אנשים מלומדה. האמת נהפכת לכעין-אמת, עבודתה לשאננות, אמונתה תיפלות.

שיבת ציון הוא אתגר יוצר לקבוע, זעזוע לחוסר התנועה, אתגר הקורא לפעולה חדשה, לחשיבה חדשה. אנשים שקולים סבורים, כי אמונה היא תשובה לבעיות האדם. אולם, לאמיתו של דבר, האמונה היא אתגר לכל התשובות האנושיות. האמונה אש אוכלה היא, המכלה כל יומרה. להאמין משמעו לשאת חבלי לידה.

אנשים בעלי כוונות טובות נהגו לומר, כי המדינה היהודית תהיה תשובה לכל השאלות היהודיות, אולם, לאמיתו של דבר, **מדינת ישראל היא אתגר לכל תשובותינו.** להשתתף בחיי ישראל הוא לשאת חבלי לידה.

מהי משמעותה של מדינת ישראל? עצם קיומה הוא בשורה: החיים בארץ ישראל כיום הם חזרה, מבחן, נסיון לכולנו. חיים מחוצה לה, אי-השתתפות בדרמה, הם מקור מבוכה ובושת פנים. ישראל היא אתגר אישי, תופעה דתית אישית. זוהי קריאה לכל אחד מאיתנו כפרט, קריאה אשר אין לענות עליה בהתחמקות. ובו בזמן היא בשורה בעלת משמעות, דרך של מאבק ברפאים של האבסורדיות, תקווה להערכה מחודשת לבן האדם.

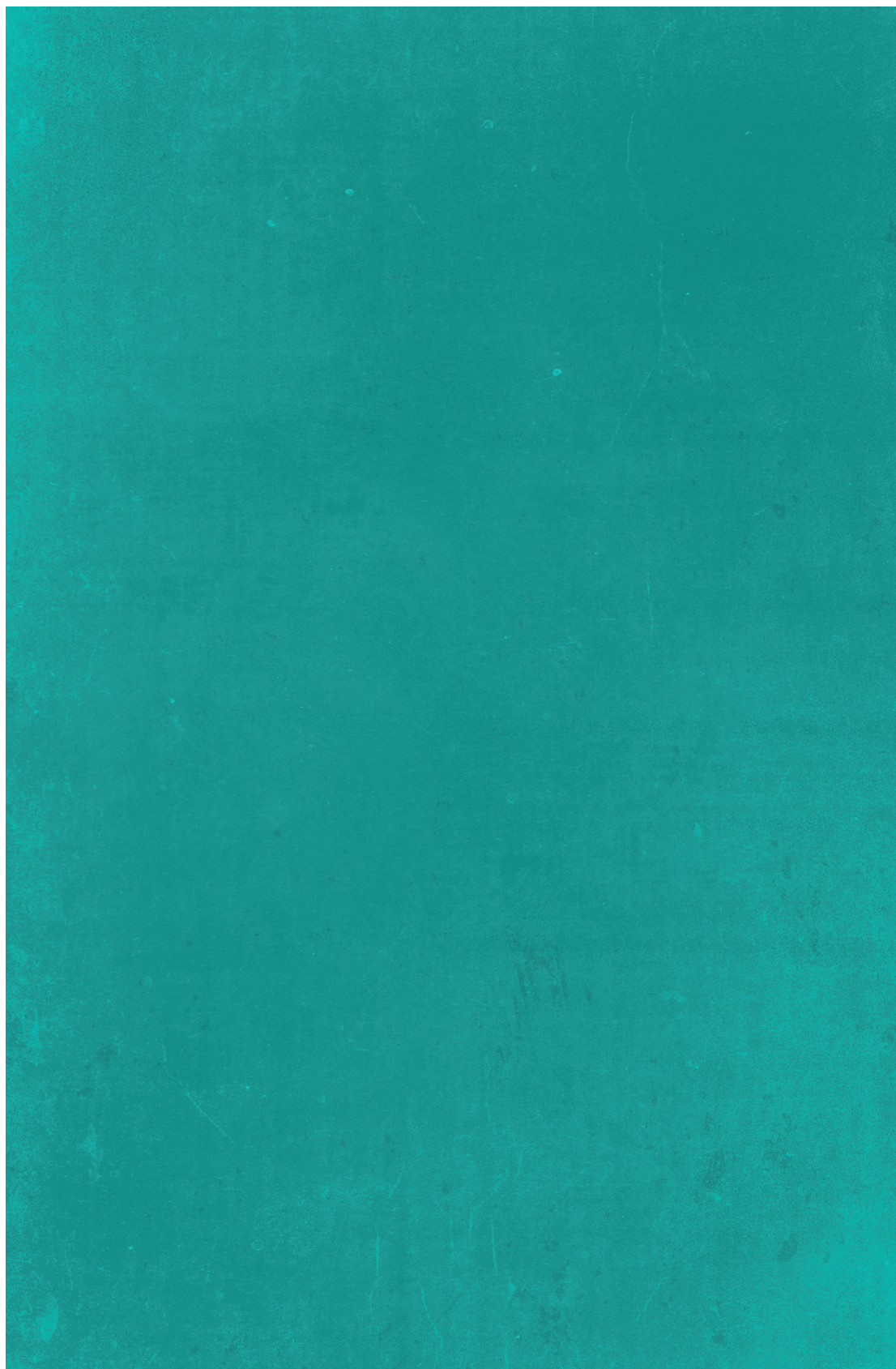
משמעותה הסופית של מדינת ישראל חייבת להיראות לאור חזון הנביאים: גאולת כל בני-האדם. חובתו הדתית של היהודי היא השתתפות בתהליך גאולה המתמדת. סיוע להתגברות הצדק על כוח הזרוע. עזרה לחדירת התודעה האלהית אל ההבנה האנושית. יעקב אבינו לא עלה בסולם, אולם הוא חזה אותו. יום יום בת-קול יוצאת וקוראת לנו לעלות, להתרומם. לרוב מחפשים אנו את הסולם ואיננו יכולים למצוא, אולם הברירה אינה בידינו, עלינו להוקיר את החזון ולבקש את הסולם. מדינת ישראל - עצם קיומה הוא בשורה, פיסת קרקע עליה ניצב הסולם. בשורה המרמזת על מה שהוא חורג מתחומי המציאות. אין השאלה להיות או לא להיות. כולנו רוצים להיות. כיצד להיות וכיצד לא להיות זוהי תמצית השאלה. זה האתגר הניצב לפנינו. התנ"ך הוא האתגר והדרך.

אין דרכים קלות, אין פתרונות קלים. העולם סטה מהדרך, איבד את שיווי משקלו. דרכו של עם ישראל היא דרך העלייה אל פסגת ההר. בסיני נאמר לנו: "הישמר לך מעלות בהר, ונגוע בקצהו" (שמות יט, יב). רבי מנדלי מקוצק פירש: "הישמר לך מעלות בהר אם אין רצונך להגיע אל פסגתו". אל תקל בו ראש. חזון העלייה אל פסגת ההר הוא הנותן משמעות לנגיעה בקצהו.

"הכרת תורה היא מודברים הקשורים
אך רבי העונות
למי אדם יכולים להקנות אלה אלה"

רנדי קאוס

שאלנו את עצמנו האם מה שנכון בפסיכולוגיה חיובית לגבי הפרט, יכול להיות נכון גם ברמה הלאומית. רובנו הפנמנו מזמן שעודף ביקורת והטחת אשמה כלפי חבר, בן זוג או מי מילדינו, יעזרו פחות ממילה טובה או מפרגון. במילים אחרות: "ממש תודה שזכרת לעבור במכולת אתמול. תוכל לעבור גם היום?", יעבוד הרבה יותר טוב מאשר: "אתה אף פעם לא זוכר לעבור במכולת. בטח אין סיכוי שתזכור גם היום. נכון?"

אז למה בעצם שאותה תבנית לא תעבוד גם בקבוצה? אם אנחנו יודעים שליחידות עילית יש ביצועים טובים בין השאר בגלל גאוות היחידה המובנית במסלול שלהם, הרי שיש סיכוי שאם נקרא עיתון מפרגן יותר וביקורתי פחות, נרגיש טוב יותר, וחשוב מזה: נמצא את עצמנו מגויסים יותר לעשות טוב.

יהיו שיגידו כי תפקידה של התקשורת הוא להתריע ולהזעיק מתוך תפיסה שהחושש יהיה שורד, והשאנן קורבן. על כן המתריע חיוני יותר מן המנחם. לכן, לו יימלאו דפי העיתון בהתראות - דינו. מוטב לקיים תקשורת ביקורתית ומפחידה על פני שאננות מסוכנת.

בחרנו להביא לפניכם שני כותבים שחושבים אחרת: **סיון רהב מאיר** שהופכת לכותרת את מה שאולי לא היה נכנס כלל לעיתון, ו**בן-דרור ימיני** שהיה ממליץ לבנימין זאב הרצל, לו היה קופץ היום לביקור בפלסטין, לזנוח את העיתונים וללכת לטייל בארץ.

הצצה קצרה לעיתונות אלטרנטיבית.

החבר'ה הטובים / סיון רהה נאיר

חרדים 10, 28.03.2015

ביום ראשון צילצל שמואל קליין מאיגוד ישיבות ההסדר. "יש לנו השבוע כנס ענק עם 200 מרבני ישיבות ההסדר לסיכום מבצע צוק איתן ולפרידה מהמנכ"ל שלנו, אבל זה בטח לא יעניין את התקשורת בגלל הקמת הממשלה, נכון?" לכאורה הוא צודק.

הבחירות מחקו מהזיכרון הציבורי את צוק איתן. אפילו במהלך מערכת הבחירות הסוערת, שבה דיברו על כל כך הרבה נושאים, המבצע כמעט נשכח.

אבל השבוע, ביום שלישי, עמד על הבמה באולם של ישיבת ההסדר בקיבוץ שעלבים סמל אלעד הורוביץ והזכיר לכל הנוכחים שהלחימה היא בעצם טרם הסתיימה.

והוא זוכר היטב הכל. בדיוק בזמן שסדר היום הציבורי עסק בפגישת נתניהו וכחלון, הוא סיפר על סדר היום שלו: "נפצתי לפני שמונה חודשים, בכ"ב תמוז, 19 ביולי. למדתי בישיבת ההסדר בעכו ואחר כך הייתי מ"כ בקורס מ"כים. בכניסה לעזה חטפתי ירי צלף לראש. הגעתי לבילינסון במצב אנוש והצילו לי את החיים. איבדתי את עין ימין ואת השמיעה באוזן שמאל ואני עדיין בשיקום. אני לא אשקר, הפציעה היא לא דבר קל. מלחמת השיקום היא מלחמה חדשה. אבל בזכות הפציעה אתה לומד להעריך את מה שיש לך. אתה מתחזק מזה. אם אתה חצי לא רואה וחצי לא שומע, אתה לומד לשמוח בדברים הרבה יותר קטנים.

"בבחירות האחרונות ראינו כמה שנאה וכאסח יש במדינה, אבל זה לא באמת נכון. במלחמה ראיתי סולידריות אדירה. מאות אנשים הגיעו לחדר שלי במחלקה בבית החולים לבקר ולעודד, עד כדי כך שאחי שישב בכניסה לא נתן להם להיכנס מרוב עומס. הוא שם מחוץ לחדר מחברת ואנשים פשוט כתבו וכתבו. יש לנו היום שבע מחברות של אהבה ואמונה ותפילה. ותדעו שזה לא נגמר, אל תשכחו את הפצועים. צריך להתפלל עליהם ולבקר אותם.

"אני לא זוכר הרבה דברים מהתקופה ההיא, בגלל המורפיום, אבל אני כן זוכר שפעם אחת שכבתי במיטה ופתחתי עיניים וראיתי מעליי את הרב יוסי שטרן, ראש הישיבה, ואת הרס"פ שלי ואת חברת הכנסת אורית סטרוק ואת רויטל גנץ, אשתו של הרמטכ"ל. כולם מעליי. הבנתי שכולם פה בשבילי. זה היה רגע מאוד מיוחד".

בהמשך השבוע פנה אליי מדריך מתנועת הנוער "האיחוד החקלאי". לפני כחודש חברת גרעין של התנועה, ליטל סאטוצ'נה, חשבה על יוזמה: בכל פעם שיורדים מנסיעה ברכבת, משאירים למי שבא אחרינו חטיף קטן ופתק אופטימי. זו התשובה של הצעירים האלה, מתנדבי שנת שירות, לסרטוני השוקולד. ישראלים שלא דורשים שוקולד בצעקות אלא נותנים אותו לאחר בחיך. "מחווה קטנה כזאת יכולה לשנות למישהו את היום ולשנות גם את הדרך שבה הוא מסתכל על העולם. הרעיון הוא: תעביר את זה הלאה. שינוי גדול מתחיל במעשים קטנים", הוא הסביר.

היוזמה התפשטה לא רק ברכבות אלא גם בפייסבוק. אנשים שעלו לנסיעה ומצאו הפתעות כאלה החלו לצלם ולשתף. אחד הסטטוסים, של נוסעת מתחנת נשר שהתרגשה מחטיף טעמי עם פתק מקסים שהשאיר לה החניך נתנאל בר, הפך קצת ויראלי השבוע, אבל המדריך רצה ללמוד את חוקי הרשת התקשורתיים כדי להפוך לתופעה של ממש: "החניכים שלי חושבים שזה יכול להיות טרנד סוחף ולא יודעים איך לפרוץ עם זה לתודעה. יש סיכוי לפרסם משהו חיובי כזה?"

באותו יום גם אברהם חיון החל לגלגל יוזמה אינטרנטית חדשה – "עצמאות עם משמעות". חיון, מנהל תוכנית לנוער בפריפריה, הוזמן ביום העצמאות שעבר לכמה חגיגות מגל והרגיש פתאום שיש פה פספוס. "צריך להכניס תוכן ליום הזה. זה יום עם פוטנציאל אדיר. חייבים למתג אותו מחדש. לא יכול להיות שקיבלנו אחרי אלפיים שנה מדינה יהודית דמוקרטית רק עבור יום מגל. אז פתחתי עם חברים דף פייסבוק, 'עצמאות עם משמעות', והתחלנו לגבש תכנים. איך עושים את זה פופולרי ומדובר?"

הפנייה הבאה ברוח זו השבוע הייתה מירח טוקר, שעובד ביום-יום כדובר של חבר הכנסת משה גפני: "אני יודע שכל הכותרות עכשיו הן רק על פוליטיקה, אבל אני מתקשר בגלל משהו אחר. אני גם הדובר של אירוע ענק וחשוב שיתקיים ביד אליהו. לא היה דבר כזה בעולם החרדי. ערב חינוכי, היסטורי, עוצמתי, חבל!"

רבבות השתתפו בכנס הזה פיזית ועוד רבבות צפו בו בשידור חי דרך אתרי האינטרנט החרדיים. הסתכלתי. בדרך כלל משחקים באולם הזה כדורסל, ביום שלישי השבוע שיחקו שם משחק נשמה אחר.

העילה הרשמית לאירוע הייתה סיום מחזור הלימוד של פרויקט "הדף היומי בהלכה". בפועל, פשוט באו להצדיע שם לתורה. אחד-אחד נכנסו אל האולם רבנים ואדמו"רים, חסידים וליטאים, ספרדים ואשכנזים, כשמקהלת ענק מקדמת אותם בניגונים, וההתרגשות ביציעים הלכה וגברה.

כמה שונה האידיאל שהתגלה שם מכל הקשקשת שראינו בחודשים האחרונים – לא סרטונים, לא תחפושות ולא גימיקים. ציבור שלם, כולל ילדים ובני נוער, שמצדיעים למילה הכתובה, לזקני הדור, לאתוס הכי בסיסי ועתיק בעם ישראל.

”אני לא מבין למה זה לא אייטם תקשורתי לוחט”, אמר לי טוקר אחרי האירוע. “עשרות אלפי יהודים באים להגיד שהלימוד זה העיקר עבורם. ילדים נטולי סמארטפונים, שבמקום זה מחזיקים ביד ספרי לימוד. מול כל העולם וכל הפיתויים שבו, זאת התרבות האלטרנטיבית האמיתית שלנו, של עם הספר, ואלה הגיבורים של התרבות הזאת, ואנחנו גאים בכך. הם לא צעירים ויפים ומגניבים, אלא קשישים ומלאי חוכמה”.

לוחמי ישיבות ההסדר, בני הנוער מ”האיחוד החקלאי”, הצעירים שחושבים מחדש על יום העצמאות, הלמדנים החרדים וילדיהם – מי קבע שהם לא הכותרת הראשית של מדינת ישראל? יש לי מה לומר על המשא ומתן הקואליציוני, אבל העדפתי לנצל השבוע את המקום הזה כדי לחשוף אותם.

זוהי השבת האחרונה לפני פסח ובשבת הבאה – ליל הסדר. 3,327 שנים יושב העם היהודי מדי שנה ביחד ולומד וקורא ושר ומספר ואוכל ומדבר – על יציאה מעבדות לחירות, על הפסקת השעבוד, על גלות וגאולה. בעצם גם זאת חתיכת כותרת ראשית.

יִצִירַה מוֹקֵמָא / הַן קָדוֹר יִמִּינִי

25.4.2012, דעות Nrg

אם הרצל היה מגיע לביקור, היינו אומרים לו לזנוח את העיתונים וללכת לטייל בארץ, כי אין קשר בין מה שנכתב ובין המציאות - ישראל היא נס.

אם הרצל היה מתעורר מקברו ומזכה אותנו בביקור לרגל יום העצמאות, ההמלצה הראשונה שלנו לשהייתו הייתה צריכה להיות: אדוני החוזה והעיתונאי, אנא ממך, שכח לרגע קט את המקצוע הנפלא שלך. אל תקרא עיתונים. עזוב את הספרים. סע וטייל בארץ.

לך למאה שערים ולירוחם. לדימונה ולמעלות. לך למכון ויצמן למדע, לחברת טבע ולמרכז הפיתוח של אינטל. ואחרי שעיניך יראו את הקורה בארץ ויורשה לך לקרוא עיתונים, ספרים ומאמרים, תגלה עוד דבר נפלא אחד. אנחנו אלופי העולם בקיטורים. עשרה קבין של ביקורת, עצמית ולא עצמית, נפלו לעולם, תשעה מהם נטלה ישראל. אין שום קשר בין מה שתקרא בעיתוני העולם וישראל לבין המציאות. משום שהתחולל כאן נס. לא פחות. ישראל היא אחת היצירות המופלאות של האנושות. מדינה שעשויה כולה מפליטים הפכה למדינה משגשגת. וממדינה שנאבקה על קיומה, הפכה המדינה למשהו שאפילו אתה לא חלמת עליו.

הידעת, חוזה יקר, שאירופה, שבה הבנת שאין עתיד ליהודים, מעניקה לישראלים מענקי מחקר יותר מאשר לכל מדינה אחרת בעולם? באופן יחסי, כמובן. אין כאן שום אהבת יהודים או העדפה מתקנת. הם פשוט טובים. הידעת שהתעשייה הישראלית מייצרת את השבבים לרוב המחשבים בעולם?

הידעת שפיתוחי החקלאות וההשקיה והרפואה של ישראל מעניקים מזון וחיים למיליוני אנשים בעולם? הידעת שהיצוא היקר ביותר של ישראל לעולם, אשר יקר יותר מיהלומים, ואף מנפט אלפי מונים, הוא זרעי עגבניות? הידעת שחוקרים ישראלים עומדים בפסגת הפרסומים המדעיים בעולם? הידעת שהתנובה לדונם בישראל היא הגבוהה בעולם?

החיוב מול השלילה

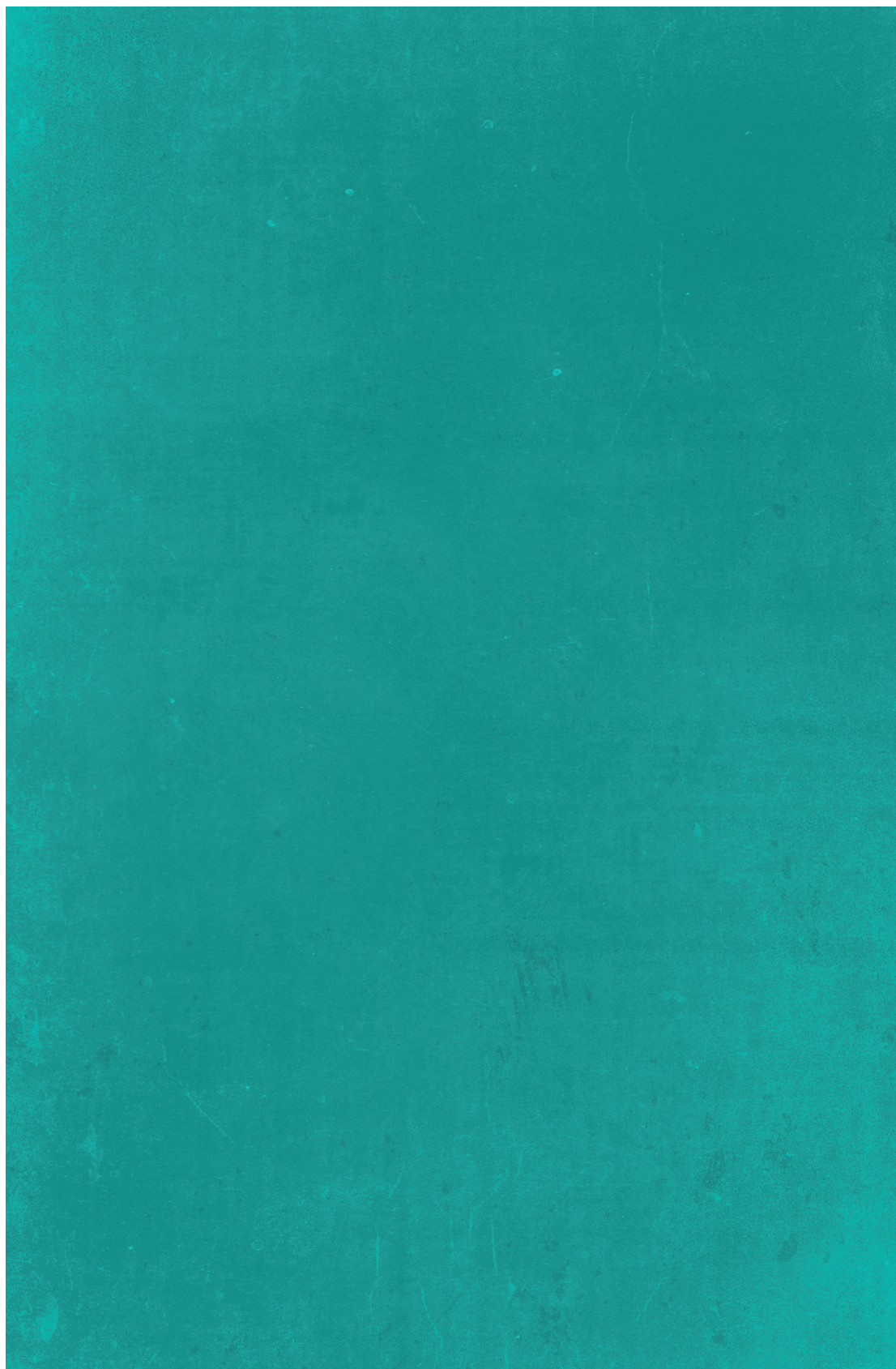
החזון שלך לא התגשם במלואו. הרבנים אינם סגורים בבתי הכנסת, כמו שרצית. הקיצוניים שבהם מכתיבים חלק ניכר מבעיות היסוד. יש להם לפיתת חנק. נימות אנטישמיות מצויות גם בין יהודים. בדיוק כמו פעם. הסכסוך עם עמי הסביבה אינו כה פשוט כמו שחשבת. הוא עדיין מעיק עלינו. לא כולם נהנים מהישגי המדע, התעשייה, החקלאות והרפואה. הפערים בתוך החברה גדולים. ביום העצמאות, יותר מבכל יום אחר בשנה, כולנו מוזמנים לעשות את המאזן. לשים את החיוב מול השלילה. ואפשר להניח מראש שאנחנו צפויים לשתי תוצאות שונות לחלוטין. אם נסתמך על פרסומי האקדמיה, הגופים הבינלאומיים והעיתונים, ישראל היא מקום איום ונורא, שמייצר ומייצא אלימות לעולם ומלואו, מדינה שעוסקת מבוקר עד ערב בדיכוי, מדינה שתופסת את פסגת השחיתות והפרת זכויות האדם. במבחן מציאותי יותר התמונה תתהפך. ישראל היא אחד המקומות הבטוחים בעולם, מערכת הבריאות הציבורית היא מהטובות בתבל, תוחלת החיים היא מהגבוהות בעולם, שיעור בעלי ההשכלה הגבוהה והאיכותית הוא מהגבוהים בעולם, והסכסוך הישראלי-ערבי מייצר את מספר הנפגעים הקטן ביותר לעומת כל סכסוך אחר בעולם. ההישגים הללו הם מדהימים, דווקא על רקע שתי עובדות היסוד של ישראל. ראשית, זו מדינה שרוב תושביה הגיעו אליה על תקן פליטים. שנית, זו מדינה שנאלצת להתמודד עם סכסוך קשה שנמשך כבר עשרות שנים. במילים אחרות: מדובר בנס.

אדוני חוזה המדינה, הדרך הייתה קשה וארוכה. רבים נפלו בדרך. אנחנו גם בוכים וגם חוגגים. מה שברור הוא שגם לנו כדאי לזכור, ולהזכיר לעצמנו, שלא רק שלא הכל פה שחור - יש כאן הרבה צבעים. ואם היה לנו כוח להגיע לאן שהגענו, אנחנו חייבים להאמין שאנחנו מסוגלים לתקן במקומות שטעינו. שיהיה לנו חג עצמאות שמח. מגיע לנו.

"האין
חלון,
"הרע
"עם"

מלכי כתיב

יש רגעים בהם משורר מתעלה על עצמו. כזה הוא הרגע הבא: במאי 1948, קצת לפני הקמת המדינה ובשלהי מלחמת הקוממיות, כתב **נתן אלתרמן** לכבוד יום השנה השביעי להקמת הפלמ"ח, שיר מיוחד במינו. במבט מפוכח הוא הבין שהחבר'ה הצעירים, המתאגדים לפעילות מבצעית כמו הייתה זו פעילות תנועת נוער, עושים ברגעים אלו ממש היסטוריה. הדברים קורים ללא תרועות חצוצרה ושילוט רחוב: "רגע זה יהיה רגע מכונן בהיסטוריה". כפי שכתב בן גוריון באחת מרשימותיו אודות המלחמה - מלחמה לא פורצת בן יום, היא אירוע מתגלגל. קשה מאד להבחין בדברים בעודם מתהווים, אך לימים רגעים אלו יהפכו למאורעות היסטוריים. אלתרמן מביט באותם צעירי הפלמ"ח, אלמונים ברובם, וכותב להם שיר תודה. הרי לפניכם הבית האחרון:

אבל ככה יוגד נא לאמור
נערים להוי נא ידוע
בין חגיו הגדולים של הדור
אין יפה מחגכם הצנוע
למולכם האומה על סיפו של הדרור
משתחוה ובוכה, הבינוה.

גם אנו מבקשים להוקיר תודה לדור החולמים והמייסדים אשר ללא דמיונם, מעשיהם ונחישותם, לא היינו כאן כעת. בחרנו להביא טור קצר על **כוחו של החזון** כדי לנסות לתהות על קנקנו. כמו כן צירפנו את מכתבו של א.ד. גורדון ודברים שנכתבו על ידי **בן גוריון** חמישה ימים אחרי תום מלחמת העצמאות. דברים אלו יהוו תזכורת עבורנו לקורותיו של דור זה ולמפעליו.

כוחו של חזון / דקנה נאור

08.09.2010, The Marker

עיתונאי אוסטר-הונגרי בן 35, בן למשפחה ליברלית, בחר בדרך קלה למדי כדי להציג חזון שאותו אנו חיים מדי יום. הוא כתב רומן בדיוני על בית לאומי שלא היה קיים זה אלפי שנים, עבור עם שנפוץ בכל רחבי תבל ועבר רדיפות, הגבלות ותלאות שונות, שהרחיקו אותו ממכורתו העתיקה עד ללא הכר. אותו עיתונאי, בנימין זאב תיאודור הרצל, לא היה הראשון שהגה את רעיון שיבת ציון של העם היהודי. הוא גם לא היה המנהיג הציוני הגדול והחשוב ביותר, חלק ניכר מרעיונותיו היו בקושי אפויים למחצה. ואולם להרצל היה משהו חמקמק אך רב עוצמה, שסייע לאנשים לראות דבר מה, שקיומו עד אז היה כמעט לא אפשרי. הדבר הזה היה חזון.

מילון רנדום האוס מגדיר את המונח Visionary כך: "איש/אשת חזון", כמי ש"נתן תחת או מאופיין על ידי רעיונות, דעות או תוכניות דמיוניים או בלתי מעשיים, שלא ניתנים ליישום באותה עת". ההגדרה החמישית באותו מילון מתייחסת לבעלי חזון כאל אידיאליסטים או ספקולנטים מושבעים, ואל חזון כאל משהו בלתי מעשי ובלתי ניתן למימוש. הנעת אנשים להשיג את הבלתי אפשרי, לכאורה, היא מה שמייחד אנשי חזון ממנהיגים וחוזים אחרים.

משימת איתורם של אנשי החזון הבולטים בהיסטוריה היא בלתי אפשרית (או שאולי היא חזונו של מישהו גדול מאתנו). ואולם בבואנו לבחון כמה מהאנשים הידועים יותר בהיסטוריה בחזון הגדול שלהם, לעתים קרובות אפשר להבחין בדבר שהופך את אותם ממציאים, הוגי דעות, אנשי רוח או מנהיגים "גרידא", לאנשי חזון בתחומם.

תומס אלווה אדיסון, שהיה ממציא גאוני, היה איש חזון מהמעלה הראשונה. לא משום שהצליח לשכלל את נורת החשמל למוצר מעשי בייצור המוני, ותוך כדי כך המציא את המעגל המקבילי, מייצב המתח ורשת החשמל התת-קרקעית - אלא משום שהוא הצליח לתאר בעיני רוחו עתיד שבו כוח החשמל הערטילאי יאיר את בתי אמריקה ויפעיל את מכשיריהם; לא מכיוון שהוא בנה מכונה המסובבת גליל מתכת שמשמיע קולות שהוקלטו עליו - אלא מכיוון שהוא הצליח לתאר בדמיונו עולם שבו אנשים משתמשים במכשיר כזה להנאה, בידור ועבודה.

הנרי פורד, איל התעשייה האמריקאי, לא היה איש בעל חזון היסטורי משום שהצליח להרכיב "מרכבה ללא סוסים" ולהסיע בה אנשים, אלא מכיוון שהוא הביט קדימה וראה עתיד שבו לא רק שאנשים, חפצים ותהליכים שלמים ייסעו באותן מרכבות רועשות, אלא ארץ ועולם שלמים המרושתים בכבישים לרוחבם ולאורכם כמו עורקי חיים. יתר על כן, הוא ראה בעיני רוחו את המפעלים הנחוצים כדי לייצר את המכונות והמוצרים שיקיימו את החברה הענקית, העשירה והקדחתנית שתיווצר בסיועו של אותו אוטומוביל - וכך המציא את פס הייצור ההמוני.

סרגיי ברין ולארי פייג' אינם נחשבים אנשי חזון משום שכתבו נוסחאות מתמטיות טובות יותר מקודמיהם עבור מנועי חיפוש, או משום שהצליחו למכור שיטת פרסום חדשה למיליוני מפרסמים. הם אנשי חזון מכיוון שהם ראו, לפני עשור בלבד, עולם שבו האינטרנט יהיה מקום המפגש העיקרי של ידע, רעיונות, אנשים ויצירי כפיהם - והצליחו לספק כלי רב-עוצמה למימוש המפגש הזה.

המלכה אליזבת ה-1 היתה אשת חזון - לא משום שהיתה המנהיגה של אחת המעצמות הגדולות ביותר במאה ה-16. בתקופת מלכותה יצקה המלכה הבתולה את חזונה של אנגליה כפי שלא ראה אותה אדם לפני: כמדינה סובלנית, שחוללה רפורמה דתית ללא רדיפה; מדינה בעלת מערכת רווחה הדואגת לעניים; מדינה השולחת את מגליה למצוא יבשות ועולמות שקיומם לא נודע קודם לכן; שבה השירה והתיאטרון עלו למדרגת אמנות - ואף על פי כן היו נגישות להמונים.

דוד בן גוריון היה אדם שניצח על הגשמתו של חזון שהותווה על ידי רבים. יכולת המנהיגות שלו ויכולתו הביצועית הן לא מה שהפך אותו לאיש חזון, אלא הנדבכים הנוספים שיצק לחזון המדינה הצעירה - הפרחת השממה, יישוב הנגב ועבודה עברית. בן גוריון עצמו ידע את חשיבותו של החזון, ולפי ציטטה המיוחסת לו ענה למפגינים שדרשו ממנו לחם: "לחם אין לי, חזון יש לי".

הצד האפל של החזון

חזון, חיובי ורצוי ככל שיהיה, יכול לשאת עמו גם תוצאות שליליות, אם כתופעות לוואי או בשל פגמים אינהרנטיים.

חזונה של המלכה אליזבת ה-1 עלה לאנגליה בפשיטת רגל פיננסית; חזונו של הנרי פורד יצר חברה המזהמת את מקורות המחייה שלה, צורכת וזוללת יותר מכפי צרכיה ויכולת הקיבול שלה; כיבושה של הארץ על ידי החלוצים הציוניים ועושי דברו של בן גוריון הולידו פערים עדתיים והרס של טבע ומסורת; חזונם של המנהיגים והכובשים הגדולים בהיסטוריה הולידו מלחמות והרג; מגלי ארצות

ופורצי נתיבים כמו קולומבוס המיטו אסון על עמים שלמים שנדרסו בעקביהם.

אנשי חזון רבים גילו שלחזונם יש מחיר אישי כבד ונורא: מרטין לותר קינג נרצח על ידי מתנגדים לחזון השוויון והחירות שלו; משה רבנו גילה שגם למנהיג המוציא את עמו לחירות יש מספר מוגבל של כרטיסים צהובים במשחק מול אלוהים; יוליוס קיסר גילה שגם בקרב חברים יכולים להיות בוגדים ורוצחים; ומארי קירי בערה באש תגליותיה עד שכילתה אותה; גלילאו גליליי, המדען האיטלקי שחזונו לימד את בני האדם כי כדור הארץ סב על צירו, נודה על ידי הכנסייה הקתולית בשל כפירתו בעיקר ונקבר קבורה נחותה.

למרות המחיר הנלווה, אנשי החזון נחוצים לנו מפני שהם יכולים להגות את מה שאחרים לא יכולים להגות. הם יכולים להרהר במה שלא קיים, במה שלא נתפש ובמה שלא אפשרי לנסות להשיגו - או להניע אותנו לעשות כן. לעתים החזון שלהם נמצא מעבר לפינה, ונחוצה רק הדחיפה הקטנה שהם נותנים כדי לתאר אותו, ולהציגו כיעד שאליו אפשר להגיע במאמץ זה או אחר. לעתים החזון הזה מופשט ונדרשת יכולת תיווך והפשטה כדי להביא אנשים לחתור אליו. ולעתים החזון נמצא בסופה של דרך תחתיתים - שמנהיג גדול צריך להגיע אליה.

נכתה מארץ ישראל - נכתה ראשון / אהרון דויד גורדון

מתוך: כתבי א"ד גורדון, א', האומה והעבודה, ירושלים תשי"ב, עמ' 77-85

ידידי! מכתבי הראשון מארץ-ישראל היה צריך כרגיל להתחיל מציור הרשמים, שעשתה עלי הארץ. אולם לעת עתה אינני יכול לתת לעצמי חשבון ברור: יש בזה איזה דבר מסובך ומוזר. איני יודע מהי סיבתו של מצב-רוח שכזה: אם הסיבה היא מפני שעזבתי את רוסיה ברגש עצב, שאינו סר ממני עד היום; או מפני שאיני יכול לשכוח את הטבע של ארץ רוסיה, שנתחבב עלי, וקשה עלי להתרגל מהר לטבע ארץ אחרת. אפשר שהסיבה היא בשני הדברים גם יחד. ועוד גורם אחד הוסיף לא מעט להריסת שיווי המשקל במצב רוחי ולקלקול הניגאטיב שבקרבי - אם אפשר לומר כך - בעת שנתרשמו בי הרשמים הראשונים, מה שמניח חותמו גם על הרשמים הבאים אחריהם: הים הגלוי פעל עלי פעולה פתאומית כבירה ועמוקה. הים הגלוי עורר בי חדווה, שכמוה לא הרגשתי מעודי במרחבו האין-סופי, - ואי אפשר שלא לומר - בטהרתו השמימית. הוא כרגע הכריח אותי לשכוח כל מה שיש מן היחסיות, שמחניקה אותנו הרבה יותר ממה שאנו יכולים לשער; הוא בא עמי בשיחה כל כך בפשטות, כל כך בטבעיות על אודות עניינים, שבחברת בני אדם אי-אפשר לדבר על אודותם באופן חפשי. הוא דיבר עמי על דברים המובנים מעצמם, על דבר האין סוף, על דבר האהבה האין-סופית לכל היצורים, על דבר האדם, על דבר האלוהים, - ופתאום מטהרה שכזו, ממרחב שכזה - נכנסתי אל העיר המנוולת האסייתית - אל יפו, שממנה מגיע הד של שיחות אחרות לגמרי. השינוי הדוקר הזה עשה עלי רושם קשה. ואמנם בכל פעם שהספינה שלנו ניגשה אל אחת מערי החוף, למשל לקושטא, איזמיר, אלכסנדריה, הרגשתי רגש לא נעים. ועוד דבר מוסיף על כל אלה: כשאנו עולים לארץ ישראל הננו באים בדרישה לקבל רשמים מסוג ידוע, ואנוכי כשעליתי אל הארץ הקדושה, תהי הסיבה מה שתהיה, רחוק הייתי ממה שהרגיש ר' יהודה הלוי, וגם אחר-כך, כשביקרתי את המושבות, לא הרגשתי מה שחייב כל ציוני טוב להרגיש, או מה שלבו מעצמו מרגיש...

וכך אני לאט לאט מתחיל להרגיל מבט עיני, להתרגל אל הטבע הארצישראלי, ואם אפשר לומר כך - להבין את לשונו ואותו בעצמו....

*

אגיד לך, ידידי, בגילוי לב, לפרקים אני מרגיש בושה בפני מולדתנו, ובייחוד גדולה הבושה מפני שלא רבים מרגישים אותה. בכל מקום עובדים אצלנו אחרים ולא אנחנו בעצמנו. כמעט כל מה שנעשה פה ונוצר – ידי אחרים עשוהו. ועכשיו? גם עכשיו העבודה היותר קשה הם עושים, ואנחנו, כלומר גם אלה שבאו עם כוחות חדשים ובשאיפה רעננה, כאילו נכונים למלא כל עבודה, ובלבד לעבוד על אדמת המולדת, על פי הרוב לעת עתה גם אנחנו עובדים... יותר אין צורך לומר, די מה שאמרנו: גם אנחנו עובדים... והלוואי שירבו גם עובדים שכאלה! והשאלה מבצבצת מאלה: במה נשיג אנחנו, כלומר העם העברי, זכות מוסרית לאומית על א"י התרבותית אם לא נעבוד בעצמנו? האומנם בכסף? אכן, ידידי, עלבון, בושה וכאב! אפשר שמי שהוא יאמר שאני מתלהב חינם, כי יעבוד לו מי שהוא עובד, ורק שתהיה ארץ ישראל מעובדת כראוי. אשרי מי שיכול להסתפק במועט. מי שיכול שלא להתלהב, אל 'להבין' בלי לנטות לקיצוניות, אלא לראות את הענין במצב ריאלי, אחרי שחכמת הכלכלה עומדת לימינו והיא מבארת לו את הכול. אך לפי דעתי מי שאינו מרגיש בושה, כשרואה שכל שעל אדמה שבא לידינו בכל כך צער מעובד בידי אחרים, אם אנחנו איננו יכולים להרגיש בזה, אז ודאי שעוד רחוקים אנחנו מתחייה לאומית אמיתית! אנחנו אשמונים ואשמים כלפי מולדתנו, ועלינו למצוא כפרה בעבודה עצמית, אם אנחנו רוצים להיות חיים לאומיים. רק בעבודה הצלחתנו. ועוד יותר אומר לך – גם להטבת מצב החינוך בא"י צריך להתחיל מהטבת היחס של תושבי א"י לעבודה עצמית על הקרקע. אולם על-אודות זה ידובר בפעם אחרת. מאיזה צד שנשקף על זה דרושים לנו אנשים ודרושה עבודה. צריכה ציון לשוב לתחייה על ידי אלה שהם בתוכה פנימה...

מה המה כוחותינו ואמצעינו? לעת עתה צריך להגיד ישר: אפס. יש בין התושבים שבא"י אילו יחידים בודדים, יש יחידים אחדים מהצעירים שעלו הנה – וזהו הכול! ואילו היה הקומץ הזה מתאחד וניגש לעבודה! וגם האמצעים מועטים מאוד, וגם אלה לא נתבררו עדיין. צריך לחשוב הרבה, ולבחון את הדבר מכל צד עד שיתברר לנו מה שהוא, שנוכל להכין תכנית כל שהיא בקווים כוללים. ולפיכך מצדי היה הדבר לעניין מבוהל אם הייתי בא לדבר עכשיו על-אודות זה. לעת עתה דיה לנו ההכרה שאנו צריכים לגשת לעשות מה שהוא בכיוון שהרציתי כאן, כי רק בזה תלויה הצלחתנו. רגש שמירת הקיום במובן הרוחני, הזמן והסבלנות המה יאִלֵּפונו מה עלינו לעשות. אנחנו צריכים עוד לזכור, שהעבודה שלנו תספיק לכל הפחות לדור שלם, ולא אנחנו נגמור אותה, אך עצם העבודה בכיוון שכזה תנחילנו חיים וכוחות.

כמו שהנך רואה, ידידי, אינני מכין אילוהיות. עשיתי חשבון נאמן ויצא מן החשבון פסיב נורא, בעוד שהאקטיב קטן מאוד. ובמה 'נכסה' את הגרעון? צחוק הוא לקרוא לזה בשם גרעון! אבל במה נמלא את החסרון, נקרא לו באיזה שם שהוא? רק ברצוננו, במסירות נפשנו לעבודה זו, בזה שנהיה מוכנים לכול! יש אגדה, כי אילו היו היהודים מאחרים לצאת ממצרים רגע אחד, לא היו יוצאים משם לעולם. אנכי מסביר זאת לעצמי, שהרגע ההוא היה רגע של התרוממות הכוחות, כמו שיקרה לאדם בבוא עליו צרה פתאומית, שברצותו להציל מה שאפשר, הוא מרים משא כבד, מבלי להרגיש כבידותו. אחר-כך כשהסכנה עוברת, הוא מתפלא בעצמו איך היה אפשר לו להרים משא שכזה. רגעים שכאלה אינם חוזרים ושבים. ואנו צריכים להכין לנו רגע שכזה.

יאמרו שזוהי אוטופיה, שזהו דבר שאי-אפשר. כן, ידידי, זהו באמת דבר אי-אפשרי. אך אל נא תשכח, כי הציונות כולה היא דבר בלתי אפשרי. ולא רק הציונות, אלא כל תנועה של חופש היא בראשיתה אוטופיה, דבר בלתי אפשרי! אם אבותינו, בימי החשמונאים, היו עושים להם תכניות על פי החשבון המדויק, אם היו הולכים רק בדרך הפוליטיקה הריאלית ובהיגיון ישר, אז בוודאי שהיו ידיהם רפות, והעם העברי היה נידון לאבדון. בכלל, אמנם מוכשרים אנו להאשים את עצמנו בשאיפות קיצוניות, אבל באמת הצרה היא שהאידיאליסטים שלנו הם יותר מדי ריאליסטים, פיקחים הם יותר מדי. וכל התנועה שלנו לשם האידיאל כולה חדורה רוח הריאליזם הפיקח. אין אצלנו אמונה נלהבת, אין בנו השאיפה הכבירה שמביאה לידי מסירות נפש, שפורצת כל הגדרים ויכולה למשוך ולשאת בזרמה את הכול ולנצח את הכול. אנו יותר מדי טבועים בשיקול הדעת, אוהבים אנו לגשת למשחק רק כשהזיכיון ברור לפנינו, פוחדים אנו לצאת נגד כל האפשרויות, יראים אנו יותר מדי מפני המספרים (וזהו במקום שאין מקום למספרים, ולהפך, במקום שבאמת צריך לדעת את המספרים, שם אנו אוהבים לרחף מעל העננים והסתפק 'ברמיה המרוממת אותנו!'). אך אנו צריכים לדעת תמיד, כי בעניין תנועתנו הלאומית כל האפשרויות וכל המספרים הם נגדנו, וכל 'שכל בריא', כל 'הבנה נכונה' – נגדנו הם! ואם לא יספיקו לנו הכוחות ללכת הלאה בדרכנו למרות כל המספרים וכל האפשרויות, בניגוד לכל 'שכל בריא' – אז אין מה לרמות את עצמנו, אין לשחק באידיאלים, בציונות, בתנועה לאומית! המנהיג הגדול שלנו המנוח היה לנו למופת, איך צריך לעשות בניגוד לכול. הוא עבד נגד כל המספרים, נגד כל האפשרויות. הוא הלך קוממיות כל זמן שחייו לא כלו, והוא גם הצליח לעשות פירצה הגונה בחומת הגיטו שלנו.

אם אפשר היה שקולי היה נשמע, הייתי קורא לכל מי שרוח לו, כי יבוא הנה לעבוד על אדמת א"י. לציון השבה לתחייה אין צורך ביהודים התקועים בחוץ-לארץ. רק את אלה היא נכונה לקבל בזרועות פתוחות - עובדים בעלי כשרון ומסורים, הנכונים לשאת ולסבול הכול, שהם יעלו ויעבדו פה. זוהי העבודה הלאומית האמיתית, הראויה לשם ציונות. ורק לה הזכות להיקרא בשם זה.

ידיך...

תרס"ד (1904)

מקראת הבאות / דוק הן גוריון

מתוך: ד' בן גוריון, חזון ודרך, א', תל אביב תשי"א

(נכתב 5 ימים אחרי תום מלחמת העצמאות)

דורנו זכה לגדולות ונצורות: יסדנו מדינה יהודית ויצאנו משעבוד לגאולה, הקימונו צבא הגנה לישראל, ונלחמנו בצבאות כל מדינות ערב, ויכולנו להם. שחררנו הנגב והגליל, וגאלנו אדמה להתיישבות רבתי. **ועלינו, בפעם הראשונה בתולדות ישראל, למעלה ממאה ועשרים אלף איש בשנה אחת, ופתחנו פתח לקיבוץ גלויות, רכשנו עזרתן וידידותן של שתי המעצמות האדירות ביותר: ארצות הברית וברית המועצות, והפכנו להיות גורם ממלכתי וצבאי במזרח התיכון, ובעולם כולו. ואף על פי כן, ואולי משום כך, עלי להגיד: אל ירום לבנו. לא בזכותנו בלבד עשינו החיל הזה, אל נהיה שכורי ניצחון.** עוד לא ביצענו את מלאכתנו והסכנתו והקשיים טרם עברו. **לא בזכותנו בלבד עשינו החיל הזה.** אנו חייבים תודה למפעל החלוצי של שלושה דורות, **ממתיישרי פתח תקווה,** עד בוני הנקודות הצבאיות בגליל, במסדרון ובנגב בימינו. עשינו מה שעשינו **בזכות עשרות דורות של יהודים מעונים ודוויים, בזויים ושנואים, גאים ונאמנים, ומסורים לחזון היסטורי גדול, שקיימו אותו במשך מאות שנים, בתנאים ובנסיבות שאין להם דוגמא בהיסטוריה העולמית. בלי הכוח המופלא הזה שגילה עמנו במשך אלפי שנים ואשר אנחנו נושאים את ירושתו ועומדים על שכמו- לא היינו מגיעים עד הלום.** בימים הגדולים האלה נזכור בהערצה את יהדות הגולה, אשר היא סבלה סבל שאנחנו לא ידענו, והיא נשאה בליבה אמונה, אשר לא היתה קטנה מהאמונה אשר הדריכה את צבאנו במלחמות שחרורנו עכשיו בארץ. **אל נהיה שכורי ניצחון.** אל נתיימר שאין דבר אשר ייבצר מאיתנו, ואין כוח בעולם אשר לא יעמוד בפנינו. **מה שקרה השנה הזו- לא היה בגדר נס.** אינני יכול, ואולי גם אין לי עדיין רשות, לעמוד על תולדות השנה הזאת ולהסביר כיצד ואיך, באלו אמצעים ומאמצים ודרכים, עמדנו במערכה הזאת מה-30 לנובמבר 1947, כשנתקפה השיירה הראשונה בדרך לוד, ועד המערכה האחרונה בדרום הנגב.

מובן וטבעי אולי, שלרבים, ולא רק בתוכנו, אלא בתוך העם היהודי בעולם, נראה הדבר כמעשה נס: שאומה קטנה של 700 אלף נפש (בראשית המערכה היינו 650 אלף או פחות), עמדה בפני שש אומות, המונות כ-30 מיליון. לא היה בזה נס, ואסור לנו לסמוך על נס. אין מאיתנו יודע אם מבחן הדמים הזה כבר נסתיים, אם כי היום הזה, אולי יתחילו שיחות השלום הראשונות על אחד האיים בים תיכון (=רודוס). אולם הכוחות הצוררים בארצות השכנות, ובייחוד בעולם

הרחב, עוד לא התייאשו ממזימתם להכרית את ישראל בארצו, או לכל הפחות לקצץ בגבולותיו. ועדיין אין אנחנו יודעים אם המלחמה האחרונה שנלחמנו בנגב ושנסתיימה, כמו כל המערכות שלנו עד עכשיו, בניצחון צבא ההגנה לישראל, אם זה הקרב האחרון, או לא. כל עוד אין לנו ביטחון מלא שניצחנו בקרב האחרון, אל נתהלל. אולם הדבר העיקרי שעלינו, ועלינו להחדירו לעם, גם לעם היושב כאן בציון, וגם לזה המתכוון לבוא, שגם בתוך מדינת ישראל לא יהיו לנו חיים קלי ונוחים, וכי אנחנו עדיין עומדים בראשית המאמץ הקשה והממושך, אשר הוטל עלינו. הנני אחד המאמינים, שיש בהקמת מדינה זו משום ראשית גאולה, אבל כגודל הגאולה כן יגדלו חבליה, ועוד לא נתנסינו, גם במלחמה הזאת, בכל חבלי הגאולה הקשים שהם עוד לפנינו. אולי השליחות העיקרית של תנועתנו היא, לחשל את עצמנו, ואת העם בארץ ובגולה, לחשל את רצונו ואת כוחו, לקראת המאמצים הגדולים והגדלים הכרוכים בבניין המדינה, ובהגנה עליה. ...

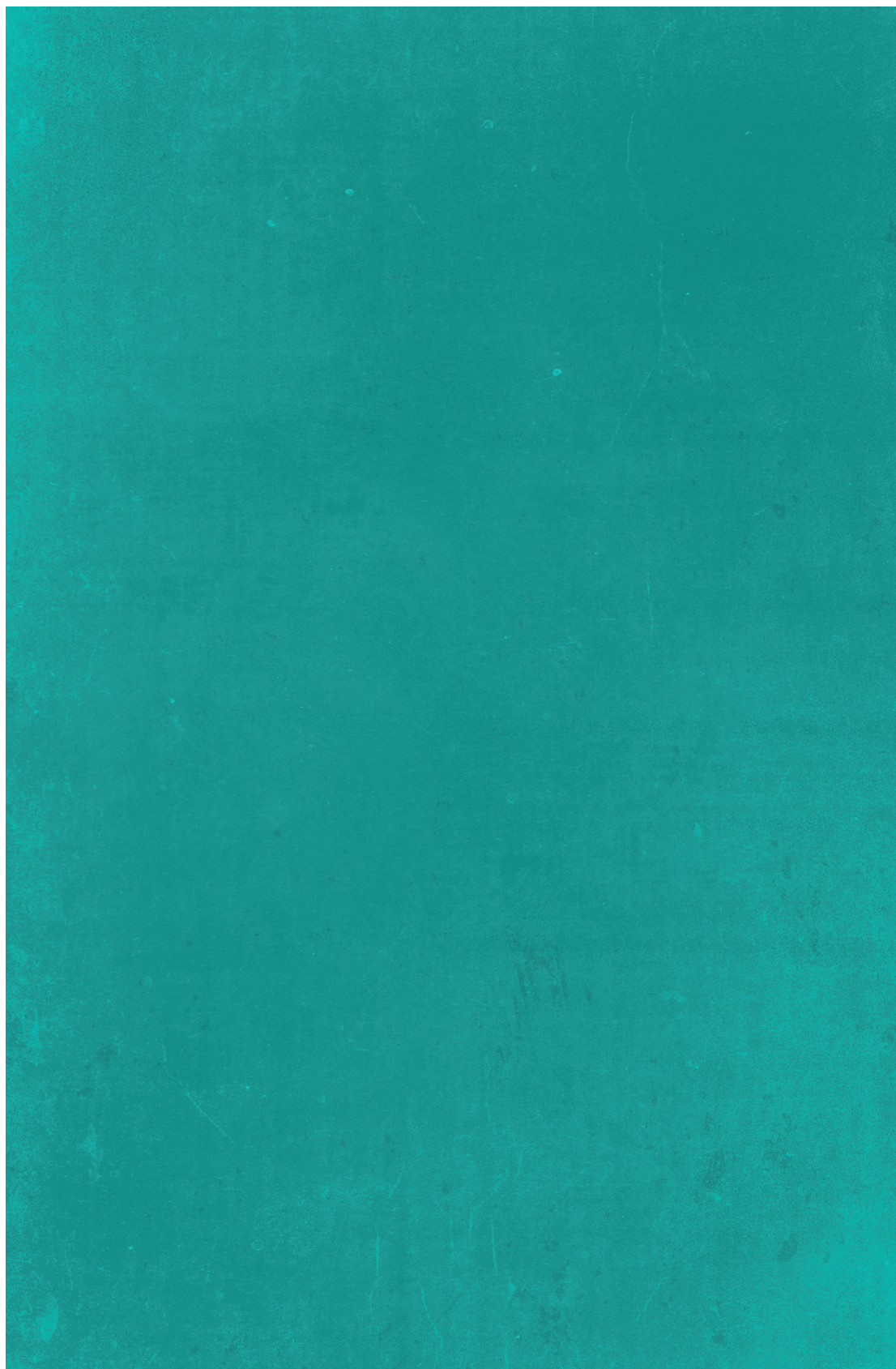
י"א בטבת תש"ט (12/1/1949)

*"If you don't stand for something
you'll fall for anything"*

*"אם אתה לא עומד עמוד מסוים,
אתה תיקוף לכל דבר"*

מאמרים אקס

פעם המשימה הייתה ברורה: ציונות. הקמת בית לאומי לעם היהודי בציון. הציונות איחדה אותנו. ואז קרה הדבר המפחיד ביותר שיכול לקרות לאידיאליסטים: הצלחנו. הסתיימה המשימה - הוקמה מדינה. כזו עם צבא, כלכלה, תרבות ומשפט. מדינה נורמלית.

ועכשיו מה?

כתב על זה יפה אמיר גוטפרינד בספרו 'העולם, קצת אחר כך':

"כשהייתי ילד קטן היה לי דוד אהוב, מביא מתנות. יום אחד רכש לי מצפן קטן ולימד אותי למצוא את כיוון הצפון. לכל מקום שהלכתי נשאתיו איתי, וראשית דבר ביררתי היכן הצפון. בכל מקום הראתה המחט היכן הצפון. בבית הספר, בגן המשחקים, בחדרי, בחנותו של אבא. בביקורו הבא חד לי דודי חידה, שאל אותי: ואם תעמוד ממש על הקוטב המגנטי הצפוני, להיכן תצביע המחט? השאיר אותי חסר אונים, מוחק כל תשובה שעלתה בראשי, עד שהודיע לי: שם, בקוטב, המחט תשתגע. תצביע מעלה, מטה, הצידה, לכל מקום. יפה המצפן להראות הצפון בכל מקום עלי אדמות, חוץ מהצפון עצמו. כך אמר דודי, ומה הנמשל? כמה קלה הייתה הציונות כשכל כולה הייתה כיסופים לציון. בכל מקומות הגלות, בפולין וברוסיה ובתימן ובמרוקו, הראתה המחט היכן הכיוון, מה נדרש לעשות. אבל מרגע שבאנו לכאן, לציון, השתגעה המחט. כאן נכון, שם נכון, והכל סחרחר."

מצאנו לנכון לפרוס בפניכם שניים מתוך מכלול האתגרים שמעסיקים כיום את החברה הישראלית בפרט ואת העולם היהודי בכלל. האתגר האחד נוגע לתמונת המציאות שמציג הנשיא ראובן (רובי) ריבלין: בשנות ה-90 החברה הישראלית הייתה בנויה מרוב ממלכתי ציוני גדול ולצידו מיעוטים. כיום השתנו פני הדברים. כיתות א' היום מורכבות מכ-38% חילונים (ממלכתי), כ-15% דתיים לאומיים (ממלכתי - דתי), כרבע ערבים וקרוב לרבע חרדים. כלומר, ארבעה מגזרים ההולכים ומתקרבים זה אל זה בגדלם, אך לא דווקא בתפיסת עולמם ואורח חייהם.

האתגר השני אותו מפרטת ד"ר עינת ווילף נוגע למהפך התודעתי שטרם הושלם ככל שהוא נוגע לריבונות. ישנן בעיות רבות שעומדות תלויות, כגון: התמודדות מלאה עם קיומם של לא-ציונים בתוך גבולות מדינת ישראל, שאלת הפעלת הכוח של צה"ל, שאלת אכיפת חוקי מדינת ישראל בכל שטחי המדינה ועוד.

באלו ובאחרים תעמוד לנגד עינינו המשנה במסכת אבות: "לא עליך המלאכה לגמור ואין אתה בן חורין להיבטל ממנה".

דגרי נשיא המדינה, ראובן (רוה) ריהלן, הכנס הרצליה:

החרדי, החילוני, הדתי או הערבי - אינם יכולים להרגיש שציפור נפשם נמצאת בסכנה או תחת איום.

החברה הישראלית משנה את פניה. אין מדובר בשינוי של מה בכך, אלא בתמורות שיעצבו מחדש את הזהות שלנו כ'ישראלים' וישפיעו עמוקות על הדרך בה אנו מבינים את עצמנו ואת הבית הלאומי שלנו. מהשינוי הזה לא ניתן לברוח. התמורות הללו אולי יעוררו בחלקנו נוסטלגיה ל"ארץ ישראל הישנה והאהובה", אבל חווית היחד, מול קומזיץ ישראלי מדומיין, מדורת השבט ההיא - כבר לא תשוב.

בישראל יש מילה אחת שמזמן הפכה לכלי נשק - "דמוגרפיה". במילה הזאת משתמשים בדרך כלל, כשרוצים לתקף טענה מסוימת. ואולם בעלי האוזן המוסיקלית מבינים שבדרך כלל אין זאת אלא דרך מנומסת לכאורה לתאר אוכלוסייה כזאת או אחרת כ"איום" או כ"סכנה", כלא רצויה, כלא לגיטימית. פעם מופנית האצבע כלפי ערבים, פעם כלפי דתיים או חרדים, והכול בתלות בהקשר. לכן, במשך השנים, פיתחתי סלידה עמוקה כלפי המושג הזה. והנה, אני עומד לפניכם היום, במלאת שנה לכהונתי, ומבקש לדבר אתכם על דמוגרפיה. וזאת מפני ששינויים דמוגרפיים משמעותיים - יורדים למהות, ומכתיבים מהות. מעולם לא ראיתי, ולעולם לא אראה באף אדם או קבוצה המרכיבים את החברה הישראלית סכנה, או חלילה איום. אבל, אני עומד בפניכם היום, מכיוון שאני מזהה איום ממשי בהדחקה הקולקטיבית שלנו את התמורות שעוברת החברה הישראלית בעשורים האחרונים. בהזנחת ההתמודדות עם מה שאני מכנה, "הסדר הישראלי החדש", שבו ובמשמעויותיו אבקש לעסוק היום.

"הסדר הישראלי החדש" הוא איננו נבואת זעם עתידנית - זוהי מציאות. מציאות המשתקפת לעינינו כבר היום מהרכב כיתות א' במערכת החינוך הישראלית. בשנות ה-90, כפי שניתן לראות בשקף שמאחורי, החברה הישראלית הייתה חברה הבנויה מרוב ברור ומוצק, שלצדו מיעוטים. רוב ממלכתי ציוני גדול, שלצדו שלושה מיעוטים: מיעוט דתי לאומי, מיעוט ערבי ומיעוט חרדי. התמונה הזאת, אולי קפאה בראשו של רוב הציבור הישראלי. של התקשורת. של המערכת הפוליטית. אבל המציאות בינתיים השתנתה בתכלית.

כיתות א' היום מורכבות מכ-38% חילונים ("ממלכתיים"), כ-15% דתיים לאומיים ("ממלכתיים דתיים"), כרבע ערבים וקרוב לרבע חרדים. אמנם מספרים והגדרות הם עניין דינאמי, זהויות כמו גם שיעורי ילודה אינם קופאים בזמן. אבל, דבר אחד ברור: התהליכים הדמוגרפיים המעצבים מחדש את פניה של החברה הישראלית- יצרו למעשה "סדר ישראלי חדש". סדר שבו אין עוד רוב ברור, ואין מיעוטים ברורים. סדר שבו החברה הישראלית מורכבת מארבעה מגזרים, ואם נרצה- ארבעה "שבטים" מרכזיים, שונים מהותית אלה מאלה, שילכו ויתקרבו זה אל זה בגודלם. שבו, אם נרצה ואם לאו, "מבנה הבעלות" על החברה הישראלית ומדינת ישראל משתנה לנגד עינינו.

כשאני מתאר את החלוקה הזאת, אני תמיד נשאל: ומה בנוגע לחלוקה בין אשכנזים ומזרחיים? ימין ושמאל? עולים וותיקים? פריפריה ומרכז? עשירים ועניים? האם אלה אינם קווי שבר המפלחים וקורעים את החברה הישראלית? התשובה היא - וודאי שכן. קווי השבר האלה מתקיימים לדאבונו- בתוך כל אחד מהמגזרים, ובכולם גם יחד- והם מחייבים מענה, התייחסות וטיפול. ואולם, בניגוד לשעשים אלה, הרי שחלוקה זאת לארבעת השבטים המרכזיים המרכיבים את החברה הישראלית חושפת מבנה יסוד שלה. מבנה שלעולם לא יהיה בכוחנו או ביכולתנו לטשטש אותו או למחוק אותו. מבנה, שעבור רבים מאתנו, נתפס כאיום על אופייה החילוני ליברלי של מדינת ישראל מצד אחד, ועל המפעל הציוני מצד שני.

החלוקה החמורה הזאת של החברה הישראלית, מתבטאת בראש ובראשונה בחלוקה לזרמי חינוך שונים ונפרדים. בעוד שמזרחיים ואשכנזים, ימין ושמאל, לומדים יחד- הרי שכאן, במודע ומבחירה, כל ילד שמגיע לעולם במדינת ישראל נשלח לאחת מארבע מערכות נפרדות. למערכת שתכליתה לחנך אותו ולעצב את תפיסת עולמו, לאתוס תרבותי, זהויות דתי ואף לאומי שונה. ילד מבית אל, ילד מרהט, ילדה מהרצליה וילדה מבית"ר עילית, לא רק שהם לא נפגשים - אלא הם גם מתחנכים לתפיסה שונה בתכלית לגביי ערכי היסוד ואופייה הרצוי של מדינת ישראל. האם תהיה זאת מדינה חילונית וליברלית, יהודית ודמוקרטית? האם תהיה זאת מדינה הלכה יהודית? או דמוקרטיה הלכתית? האם תהיה זאת מדינה כל אזרחיה או לאומיה?

שבט, שבט, שבט, שבט. באופן דומה, לכל שבט - מדורת השבט התקשורתית שלו. העיתונים אותם הוא קורא, ערוצי הטלוויזיה בהם הוא צופה. כך לכל שבט גם ערים משלו: תל אביב - היא עיר של שבט, כפי שאום אל פאחם היא עיר של שבט. כך גם אפרת, ובני ברק - מהוות כל אחת עיר של שבט אחר. במדינת ישראל, המערכות היסודיות המעצבות תודעה, הן שבטיות ונפרדות, וכך, גם כנראה יישארו.

אני לא רוצה לחטוא בפשטנות, או בהכללות גסות. מובן, שהחלוקה הזאת, איננה מוחלטת ואינה ממצה. כל מגזר כשלעצמו אינו מקשה אחת, אלא מנעד מלא ומגוון. כך, גם בין המגזרים מתקיים טווח משותף. אבל, חשוב גם, שלא נחטא בעיוורון, או בהכחשה: לא השוליים בכל מגזר, מיצרים את הפער האדיר שבין המגזרים. איננו עוסקים כאן בפער שבין יהודים משיחיים לאומנים מזה, לאנרכיסטיים רדיקאליים מזה, ולפונדמנטליסטים איסלאמיים מזה. אנו עוסקים כאן, בפער ולעיתים בתהום, התרבותית, הדתית והזהותית שבין המיינסטרים שבכל המחנות. שבין ארבעה מנועי זהות נפרדים ועשירים.

הסדר הישראלי החדש, איננו הבחנה סוציולוגית יצירתית, אלא מציאות בעלת השלכות מרחיקות לכת, על החוסן הלאומי של מדינת ישראל- על עתיד כולנו. כלכלית, המציאות הנוכחית, אינה בת קיימא. זוהי המתמטיקה היא פשוטה, וכל ילד יכול להבין אותה. אם לא נצמצם את הפערים הנוכחיים בשיעור ההשתתפות בשוק עבודה וברמות השכר של הציבור הערבי והחרדי, שעתידים להיות מחצית מכוח העבודה - ישראל לא תוכל להמשיך להיות כלכלה מפותחת. מגפת העוני הקשה והכואבת, שכבר מכה בעוצמה במדינת ישראל, רק תחריף ותתרחב. פוליטית, הפוליטיקה הישראלית, במידה רבה, בנויה כמשחק סכום אפס בין שבטי. שבט אחד, הערבי, מבחירה או שלא, אינו באמת שותף למשחק. שלושת הנוותרים, כך נדמה, עסוקים במאבק הישרדותי, על תקציבים ומשאבים- על חינוך, על דיור, על תשתיות - כל אחד לטובת המגזר שלו. בסדר הישראלי החדש, שבו כל מגזר חווה את עצמו כמיעוט, הדינאמיקה הזאת- תהיה הרסנית שבעתיים.

אבל, מעל לכל אלה, עלינו לבחון את ההשלכות החברתיות והערכיות של הסדר הישראלי החדש. אנו מוכרחים לשאול בכנות, מה משותף לכל המגזרים הללו? האם יש לנו שפה אזורית משותפת, אתוס משותף? האם יש לנו מכנה ערכי משותף שבכוחו לחבר את כל המגזרים הללו יחד, במדינת ישראל היהודית והדמוקרטית? בעבר, שימש צה"ל כמכשיר המרכזי לעיצוב הישראליות. בצבא, החברה הישראלית הייתה פוגשת את עצמה. מגבשת את עצמה. ובונה את עצמה ערכית וחברתית, ובמידה רבה גם כלכלית. ואולם, בסדר הישראלי המתהווה, קרוב למחצית האוכלוסייה, אינה משרתת בצה"ל. הישראלים ייפגשו לראשונה, אם בכלל, רק בשוק העבודה. ממילא, הבורות ההדדית והיעדר השפה המשותפת בין ארבעת המגזרים הללו, שהולכים ומידמים בגודלם, רק מגבירים את המתח, הפחד, העוינות והתחרות ביניהם.

יש כאלה שיאמרו שאני מחווה את דעתי, אבל אני קודם כל מתאר את העובדות. כדי ליצור תקווה- מוכרחים להכיר את העובדות. ההתעלמות, ההכחשה וההדחקה, של התמורות שעוברת החברה הישראלית, חוסר היכולת לראות אותן- לא יועילו. לאחרונה, נפגשתי עם פורום מנכ"לים צעירים, בהם סמנכ"ל שיווק שעובד בחברת פרסום גדולה בתל אביב. הצגתי בפניהם את הנתונים בשקף הזה, שנמצא כאן מאחורינו. הוא פלט צווחה. דווקא הוא, שפרנסתו תלויה לכאורה ביכולת שלו להבין אותנו, הישראלים, התקשה להאמין באיזו חברה הוא חי. הוא אינו היחיד. שותף לו גם הצופה הממוצע בערוצים המסחריים, שלא רואה ערים חרדיות או ערביות, על מפת תחזית מזג האוויר, ומתרגל לחשוב שהן אינן קיימות. לחילופין, יש מי שרואים היטב את התמורות הללו, ומסרבים להשלים איתן. כך יש מי שזועקים בראש חוצות כנגד, מה שהם מכנים, "ההדתה" של צה"ל. מנגד, יש מי שפשוט מציעים חילופי שטחים: שהרי אי אפשר לשנות את הדמוגרפיה, אבל אפשר לשחק עם הגיאוגרפיה. והרי, כבר היה מי שאמר, שבניכוי חרדים וערבים, מצבנו מצוין.

הדחקה או מאבק, לא יועילו. כולנו, חרדים וחילונים, דתיים וערבים, כאן, כדי להישאר. עכשיו, אם אנחנו באמת רוצים להתמודד עם משמעות "הסדר הישראלי החדש", הרי שעלינו להישיר אליו מבט אמיץ, ולשאול את עצמנו שאלות נוקבות. האם אנחנו, בני הציבור הציוני, מסוגלים להשלים עם כך ששתי קבוצות משמעותיות, מחצית האוכלוסייה העתידית בישראל - אינן מגדירות את עצמן ככאלה? אינן צופות בטקס הדלקת המשואות בהר הרצל ביום העצמאות? אינן שרות את ההמנון בעיניים נוצצות? האם אנחנו, בכלל נכונים לוותר על השירות בצבא, כ"כרטיס הכניסה לישראליות" ולמשק הישראלי? ותחת זאת, להסתפק בשירות אזרחי או קהילתי? ומנגד, האם המגזר הערבי והחרדי נכונים לתרום את חלקם לעיצובם של ישראליות זאת, והמשק הישראלי, לשירות אזרחי או קהילתי, מתוך תחושת אחריות ומחויבות?

מי שלא מוכן לשאול את השאלות האלה היום, הוא אינו ציוני יותר ולא לאומי יותר - אלא מתעלם מהאתגר המשמעותי ביותר, המונח בפני המפעל הציוני היום. אם חפצי חיים אנחנו, אם חזון המדינה היהודית והדמוקרטית הוא חלום חיינו ומשאת נפשנו, הרי שאנו נדרשים היום להישיר מבט אמיץ למציאות הזאת. וזאת, מתוך מחויבות עמוקה למצוא, יחד, תשובות לשאלות. מתוך נכונות לשרטט, יחד, כל שבטי ישראל, חזון משותף, של תקווה ישראלית.

"הסדר הישראלי החדש", דורש מאתנו היום לעבור מהתפיסה המקובלת של רוב ומיעוט, לתפיסה חדשה של שותפות, בין המגזרים השונים בחברה הישראלית. בירור מהותה של השותפות הזאת, היא משימה של החברה הישראלית כולה.

גם אם אין זה מתפקידי להכתיב את התשובות, הרי שמתפקידי ומחובתי כנשיא מדינת ישראל לשאול את השאלות, ולדרוש את הדיון ואת התשובות. ואני אמשך לעשות זאת, מעל לכל במה, ובכל מקום; מכל שבט בתוכנו, ומכולנו גם יחד.

אני מאמין, שישנם ארבעה יסודות, שעליהם השותפות הזאת מוכרחה לעמוד. הראשון, הוא בתחושת הביטחון של כל מגזר, בכך שכניסה לשותפות הזאת, אינה כרוכה בויתור על מרכיבי היסוד של זהותו. החרדי, החילוני, הדתי או הערבי - אינם יכולים להרגיש שציפור נפשם נמצאת בסכנה או תחת איום. בין אם זאת דרך החינוך החרדית, בשיבות הקטנות והגדולות; תפיסת הגאולה הלאומית דתית; אורח החיים הליברלי כיהודי חילוני; או הזהות הערבית-פלסטינית. הביטחון בכך שהזהות הבסיסית שלי אינה מאוימת, הוא תנאי יסודי ליכולת של כל אחד מאתנו להושיט יד לאחר. להבין את כאבו ואת פחדיו. ליכולת של כולנו לכוון כאן שותפות, בין המגזרים השונים. לא נוכל לעשות זאת, מבלי שנלמד להכיר אלה את אלה. מבלי שנבין מהי ציפור הנפש של כל מגזר ונדע לכבד אותה ולשמור עליה - גם כאשר הדבר קשה ואף מקומם.

היסוד השני, הוא האחריות המשותפת. כאשר אף שבט אינו מיעוט, אף צד לא יוכל להימלט מנשיאה באחריות לגורלה ועתידה של מדינת ישראל וכלל החברה הישראלית. כך, אף שבט אינו פטור מלהציע פתרונות להתמודדות עם אתגר ההגנה על בטחון המדינה. מלהתמודד עם אתגר הצמיחה במשק. או עם השמירה על מעמדה הבינלאומי של ישראל כחלק ממשפחת העמים. שותפות מטילה אחריות.

היסוד השלישי - הוא הוגנות ושוויון. כדי להבטיח את השותפות בינינו, יהיה עלינו להבטיח שאף אזרח אינו מופלה לרעה, או לטובה, מתוקף השתייכותו המגזרית. המציאות הנוכחית של פערים מובנים בין השותפים, בתקציבים, בתשתיות, בקרקעות, היא בלתי נסבלת. כאשר לעוני בישראל, יש גם פנים שבטיות מובהקות מחד, וכאשר רוב ככל התפקידים הבכירים במשק מאוישים על ידי בני מגזר אחד או שניים מנגד, הרי שלא ניתן יהיה לבנות כאן עתיד משותף. כדי לבסס את השותפות בינינו, יהיה עלינו להבטיח "חלום ישראלי" נגיש, אותו יוכלו להגשים כל צעיר וצעירה, שייבחנו אך ורק על פי כישורונם, ולא על פי מוצאם.

היסוד הרביעי, רבותיי, והמאתגר מכולם, הוא יצירת הישראליות המשותפת. למרות האתגרים שמעמיד בפנינו הסדר הישראלי החדש, עלינו לדעת: הפסיפס הישראלי המתהווה אינו גזרה - אלא הזדמנות אדירה. הוא טומן בחובו עושר

תרבותי, השראה, אנושיות ורגישות. אסור שהסדר הישראלי החדש ידחוף אותנו להיבדלות והיפרדות. אסור לנו לוותר על תפיסה של ישראליות. אלא, עלינו לפתוח את שעריה, ולהרחיב את שפתה.

הדרך לביסוסם של יסודות אלה, עוד ארוכה וקשה - אבל, אם נאמין שלא נגזר עלינו, אלא נועדנו לחיות יחד - נוכל לאתגר

את השותפות שנדרשת בסדר הישראלי החדש, נצטרך ליישם בכל זירה וזירה בחיינו. יהיה עלינו להבין כיצד נראה חינוך לשותפות - בהינתן מערכות חינוך נפרדות. כיצד מתנהלים משק ומגזר ציבורי - שמצטיינים בגיוון תעסוקתי. כיצד נראית תקשורת - שמצליחה לשמש גם כפלטפורמה משותפת. אקדמיה שאינה מתפשרת על איכות אבל יודעת לייצר סביבה תרבותית רגישה. פוליטיקה ושיח פוליטי שמביאים בחשבון את הרגישות והיסודות של השותפות.

ביסוסה של השותפות הזאת היא משימה אדירה. זוהי משימה שלקחתי על עצמי, אך היא בוודאי איננה משימה רק שלי. זוהי משימה שתובעת היום מכולנו, מאמץ קולקטיבי אדיר. בשנה הראשונה לכהונתי פעלתי בניסיון לעורר כל צד בתוכנו, לראות את הצד האחר - גם כשזה קשה. לשמוע אותו - גם כשזה צורם. להושיט לו יד. בתום שנה זאת, אני עומד כאן בפניכם, מתוך רצון לומר את הדברים בצורה גלויה וברורה. מתוך תחושה עמוקה שהחברה הישראלית זקוקה היום לקריאת השכמה.

אני קורא היום לכולכם, התגייסו יחד איתי לאתגר. אני שותף של כל מי שמוכן לתת את חלקו במשימה הזאת. אני כאן לשירותכם, לשירותה של החברה הישראלית כולה. רק כך, יחד ובשותפות, נוכל לחדש תקווה ישראלית.

עם חוקלי הארץ – אתגרי הציונות האמה-ה-21 / ד"ר עינת ווילף

מתוך : אתר האינטרנט של ד"ר עינת ווילף, 1.7.2009

במשך עשרות שנים עסקו חלוצי הציונות בבניית התשתית – אנשים ואדמה – הנדרשת למימוש ריבונות. מדינות אחרות שנוצרו בעידן הלאומיות כמעט שלא נדרשו לכך – היו להן האנשים והייתה להן האדמה. לכל היותר הן נדרשו לארגן אותם במקומם, להגדיר את הגבולות ולגבש זהויות מקומיות לידי זהות לאומית אחת. הציונות הייתה ייחודית בכך שהיא קראה לא רק לריבונות יהודית אלא למאמץ פעיל ומתמשך כדי לייצר את תנאי היסוד עבורה – תנאים שמדינות רבות לקחו כמובנים מאליהם. המשימות שנדרשו כדי לייצר את תנאי היסוד לריבונות היה לאידיאולוגיה הציונית בראשית הדרך – עלייה, התיישבות והגנה. העלייה הביאה את האנשים. ההתיישבות והלחימה הביאו את האדמה.

בזכות הרעיון המכוון של העלייה והמאמצים הנרחבים למימושה הפכו מיליוני יהודים לאזרחי המדינה החדשה. בזכות הקיבוצים, המושבים, ערי הפיתוח והערים ומוסדות רכישת הקרקעות התיישבו יהודים לאורכה ולרוחבה של הארץ ובכך הבטיחו את גבולותיה המינימאליים של המדינה גם אם עדיין לא את גבולותיה הסופיים. הקמת הגופים הלוחמים בתקופת היישוב והקמת צה"ל וגורמי הביטחון לאחר הקמת המדינה הרחיבו את גבולות המדינה והבטיחו את קיומה המתמשך ואת שלומה החלקי, גם אם לא המלא. בתוך כל אלה הונחה התשתית לזהות לאומית אחת לכל היהודים במדינת ישראל עם חידוש השפה העברית וקיומה של יצירה עשירה ומתמשכת בשפה זו.

הקמת התשתית לריבונות היהודית היא הצלחה מסחררת ולמעשה כמעט שהושלמה. יש המסיקים מכך שהקיץ הקץ על אתגרים משמעותיים וייחודיים לציונות – לא נותרו ביצות לייבש, הארץ הולבשה שלמת בטון ומלט, צה"ל הוא מהצבאות המתקדמים בעולם, יישובים מנקדים את מפת הארץ מצפון ועד דרום והקהילה הגדולה ביותר של יהודים בעולם היא מדינת ישראל. אמנם נותרו משימות ייחודיות בתחום הביטחון והחתירה לשלום כולל, אבל לכאורה מכאן ואילך האתגרים בפני מדינת ישראל אינם שונים מאלה של כל מדינה רגילה: כלכלה וחברה, שוויון וצמיחה, חינוך והשכלה גבוהה.

אך ספירת מלאי זו מתייחסת להקמת התשתית בלבד והתשתית אינה הריבונות עצמה. היא הכרחית לקיומה, אבל היא אינה ממצה את מהותה. הקמת התשתית

לריבונות העם היהודי בארץ ישראל אינה מהווה את קץ משימות הציונות – היא מסמנת את תחילתו של שלב המהות. המטרה של המהפכה הציונית הייתה הקמת ריבונות לעם היהודי, לא רק בגוף כי אם בנפש. דווקא קיום התשתיות מאפשר להפנות את מירב המאמצים להשלמת השינוי התודעתי הנדרש לחיים של עם חופשי בארצו.

שובם של היהודים לממשל עצמי ריבוני לאחר כאלפיים שנים ויותר מהווה שינוי היסטורי בסדר גודל שעשרות שנותיה של מדינת ישראל מתגמדות מולו ואין להתפלא על כך שלא הושלם. המעבר מחיי מיעוט שתחומי חייו הוגבלו ונקבעו על-ידי שלטון חיצוני ושיחסו לשלטון – שתמיד היה זר – היה כבדהו חשדהו, לחיי רוב אחראי על גורלו ושיחסו לשלטון הוא שהשלטון הוא אנחנו ואנחנו השלטון אינו יכול אלא לקחת זמן רב ולדרוש מאמץ ניכר. עם שתודעתו נצרבה באלפי שנים ללא ריבונות, שכל מוסדותיו, הרגליו ותפישת עולמו הוכוונו לחיים שאין בהם אחריות מלאה לגורל הציבורי, נדרש בעת המעבר לריבונות לשינוי עמוק הסוחף בדרכו מסורות ומוסדות שהותאמו לחיים שאין בהם ריבונות.

השלמת המהפך התודעתי דורש את חידוש היהדות ומוסדותיה כך שיתאימו לחיים של עם יהודי ריבון. רבים מהוגי הציונות, שהושפעו מרעיונות של חילוניות נוצרית ואירופאית, הובילו לזניחת היהדות כבסיס להתחדשות היהדות. היהדות כולה, על מסורותיה ומוסדותיה, נחשבה מאובנת וכרוכה מדי בחיים הלא ריבוניים כדי לשמש בסיס להתחדשות עם בארצו. המהפכה הציונית זנחה את היהדות וכרכה את חידוש הריבונות עם חילון החיים היהודיים. אך היהדות, מרגע שהיא משמשת בסיס לריבונות לאומית, אינה מאפשרת ניתוק קל ופשוט מן המימד הדתי. צרפתי יכול להתנתק במידה מסוימת מן הנצרות. יהודי לאומי אינו יכול להעביר באותה הקלות קו מפריד בין הבסיס הלאומי של יהדותו לבין היהדות בכללה. הציונות, שינקה מן החילוניות הלאומית האירופאית, חשבה כי ניתן לדרוש מדינה ליהודים בהיותם עם, ולהשאיר מאחור כל היבט אחר של החיים היהודיים. טעות זו הפכה לאחד הגורמים העיקריים שעיצבו את השינוי התודעתי הנדרש במעבר לחיים ריבוניים. במקום להקים את הריבונות מתוך היהדות ולפעול להתאמתה של היהדות לתנאים החדשים, הפכה הציונות את היהדות ליריב ובכך מנעה מעצמה גישה לעוצמה אדירה של חשיבה, היסטוריה ומסורת.

כתוצאה מכך יש נטייה לייחס את כל הרעיונות החילוניים והמודרניים שהם בבסיס ערכיה של מדינת ישראל לעולם הלא-יהודי ולתפוס את היהדות כמאובן שאינו רלבנטי לחיים של מדינה ריבונית. למשל החיים הציבוריים במדינת ישראל מבוססים על ההנחה המוטעית שיש סתירה מובנית והכרחית בין הקיום היהודי הקולקטיבי לבין הדמוקרטיה ושאין לאזרחי המדינה ברירה אלא למצוא

פשרות בתוך סתירה זו. הדיון הציבורי נוטה להתמקד בשאלות הפשרה והמו"מ בין הקוטב הדמוקרטי-אזרחי-חילוני לבין הקוטב היהודי-קולקטיבי המצויים במסלול התנגשות, בלי להעלות את האפשרות שאפשר לקיים חברה שיונקת את מכלול ערכיה מן ההיסטוריה, המסורת, החשיבה והטקסטים היהודיים ושעומדת בסטנדרטים של חופש, פתיחות, שוויון, ייצוגיות, שלטון נבחר ואחראי כלפי העם – ערכים שאותם אנחנו מייחסים לדמוקרטיה. אין שום סיבה שלא תתקיים סינתזה ציונית מלאה שבה מדינת ישראל – על מוסדותיה ושיטת ממשלה – היא יצירה ייחודית ומקורית המשקפת את ייחודה כמדינת העם היהודי.

יצירת סינתזה ציונית ייחודית מחייב חידוש רעיוני מעמיק בתוך העולם היהודי וניכוס מחדש של היהדות על-ידי כלל היהודים אזרחי המדינה, ואף על-ידי אלה שאינם יהודים, לא רק כפולקלור לחגים, אלא כמעין נובע של רעיונות שאפשר לינוק מהם ולבסס עליהם מדינה מודרנית שערכיה מתאימים לערכים של אנשים המבקשים לחיות במאה ה-21 וליהנות מקדמתה. לשם כך, יש לשים קץ לעצלנות המחשבתית של אלה המעדיפים להשאיר את היהדות לפעילותם של קבילני משנה הסגורים בגטו של פסקי הלכה בנושאי כשרות ושמירת שבת. היהדות היא כחומר ביד היוצר בידי היהודים ובידי הוגי דעות אמיצים והיא יכולה להוות מדריך להתחדשות ריבונית מלאה של העם היהודי. שופטים וחברי כנסת חילוניים אולי יתמהו לחשוב על עצמם כפוסקי הלכה, אבל שופטים וחברי כנסת במדינת ישראל עוסקים בפסיקת חוקים והלכות לישות הריבונית של העם היהודי. הכרה באחריות זו מחייבת שגם חילונים גמורים, מרגע שמעמדם שם עצמם בעמדה של מחוקקים ופוסקים, יעשו זאת מתוך הכרה עמוקה של תפקידם כמחדשי היהדות בתנאי ריבונות. מנגד, יש לשנות גם את המשוואה לפיה יש במדינת ישראל אזרחים שיהדותם "חזקה" יותר מאחרים ובשם יהדות זו הם מרשים לעצמם להוציא עצמם מן הכלל ומן המאמץ להתחדשות ריבונית. כך למשל, אם הריבונות היהודית נדרשת להלחם על חייה אין מקום לכך שיהיו אנשים שיטענו שדווקא בגלל שיהדותם "חזקה יותר" הם אינם יכולים להלחם. המהפכה הציונית מחייבת שבגבולות הריבונות היהודית לא יוכל יהודי להוציא עצמו מן הכלל הריבוני ולהימלט מאחריות לציבור בשם היהדות.

אכן, נושא הלחימה והפעלת הכוח הם ציר מרכזי סביבו מתרכזים המתחים הנובעים מכישלון הציונות לדרוש את התחדשות היהדות. הקמת מדינת ישראל וצה"ל, יחד עם האתגרים הביטחוניים המתמידים, יצרו מצב, לראשונה מזה אלפיים שנים, שבו היהודים משתייכים לצד המפעיל כוח ואף כוח משמעותי ביותר. במשך אלפיים התפתחה היהדות ותורת המוסר היהודית בתנאים בהם יהודים לא נדרשו להתמודד עם הפעלת כוח מצידם, מה שבהכרח הפך את

השאלות המוסריות לפשוטות יותר. היהדות יכלה להציג עצמה כדת מוסרית יותר מן הטעם הפשוט שהיא עמדה בפני דילמות מועטות יותר. עם הקמת מדינת ישראל, ויתר העולם היהודי על שאלת ההתמודדות עם הפעלת הכוח ובכך הפך את צה"ל, בג"ץ הכנסת וממשל ישראל לפוסקי ההלכה היחידים בכל הנוגע לשאלות של הפעלת כוח ומוסר בתנאים של ריבונות לעם היהודי. ניכר כי העולם היהודי "הדתי" העדיף להדיר רגליו משאלות ריבונות, כוח ומוסר ולהתמקד בשאלות הלכתיות של כשרות המטבחים בצה"ל וחכותנו על הארץ. יש גם מי שהפכו את הבריחה הזו מההתמודדות לאידיאולוגיה, מעדיפים את הגלותיות היהודית שבה אין שאלות מוסריות קשות, על-פני ההכרה שריבונות יהודית בהכרח "מלכלכת" את הניקיון המוסרי של העם היהודי. במדינתו של העם היהודי יש ליצור תורת מוסר היונקת מן היהדות, אך אינה נרתעת מן ההתמודדות שיש לעם החולש על מקורות כוח אדירים.

השלמת המעבר לחיים ריבוניים דורשת גם התייחסות מעמיקה ורצינית לחוק במדינת ישראל הן מצד מוסדות האכיפה והן מצד האזרחים. מדינת ישראל ידועה כמדינה שיש חוקים רבים ואכיפה מועטה. מדינה ריבונית נמדדת בראש וראשונה בכך שכל אזרחיה כפופים לחוק אחד – חוק המדינה. במקרים רבים, באזורים מסוימים ועבור קבוצות מוגדרות החלת החוק היא חלקית. יש היום אזורים רבים, במיוחד בנגב, בגליל ובירושלים ותושבים רבים, בעיקר ערבים, בדווים, חרדים וקיצוני המתנחלים במדינת ישראל שנמצאים מחוץ החוק. מדינה שמחילה ריבונות רק כשנוח ואיפה שנוח, על חלק מאדמתה ועל חלק מאזרחיה, אינה מדינה ריבונית. ריבונות לעם היהודי אינה רק ריבונות ליהודים חילונים, היא ריבונות לכל אזרחי המדינה, יהודים ולא יהודים, גם אלה שאינם מזדהים איתה וגם אלה המאמינים שאלוהים איתם ועומד מעל חוק המדינה. גם אזרחי המדינה נדרשים לשינוי תודעתי שבו חתירה תחת חוקי המדינה אינה דבר להתפאר בו, דוגמא לתושייה וחוסר "פראיריות" אלא פגיעה בהם עצמם.

המעבר לחיים ריבוניים מחייב שינוי בערכים המיוחסים לעיסוקים ציבוריים. הקהילה היהודית הלא-ריבונית העריכה במיוחד את הלמדנות כאבן יסוד המבטיחה את המשכיות החיים היהודים מדור לדור, הציונות שנדרשה להקמת התשתית לריבונות העניקה ערך גבוה במיוחד למתיישבים ולוחמים. מדינה המחויבת לשינוי תודעתי הנגזר ממעבר לחיים ריבוניים נדרשת להעמיד את החיים הפוליטיים בראש סולם הערכים ולא בתחתיתו. רעיון הריבונות בא לידי מימוש מלא במוסדות הפוליטיים המאפשרים ממשל עצמי לעם היהודי. אם חלקים רבים מהציבור בוחרים להדיר רגליהם מהפוליטיקה, הן כבוחרים והם כמנהיגים, ואף הופכים את סלידתם מהפוליטיקה לאידיאולוגיה, יש בכך פגיעה

ביכולת לממש את הריבונות. גם למי שאינם הולכים להנהגה יש תפקיד חשוב כאזרחי המדינה וכאלה המממשים בכל יום את הרעיון הריבוני. תפקידם של אזרחים במדינה ריבונית היא לקבל אחריות על חייהם כאזרחים ולדרוש אחריות זו ממנהיגיהם.

לכן אם בעבר ה"הגשמה" הציונית הייתה בעלייה, התיישבות ולחימה – משימות התשתית העיקריות – היום יש מקום לדבר על הגשמה ציונית באמצעות הליכה לפוליטיקה. הקריאה "אחרי" – מקומה היום בפוליטיקה. ייחודה של מדינת ישראל בכך שראשיה ונבחריה הם כמעט כולם יהודים. בארה"ב בה חיה הקהילה היהודית השנייה בגודלה בעולם אין תפקיד הסגור בפני יהודים, אך עדיין בכל מה שנוגע לתפקיד הבכיר ביותר, זה של נשיא ארה"ב, הדבר הוא עדיין בגדר שאלה פתוחה – האם ארה"ב מוכנה לנשיא יהודי. בישראל, בה חיה הקהילה היהודית הגדולה ביותר, ושנוסדה כדי לאפשר ליהודים לקיים ריבונות משלהם, זו אינה שאלה, כי אם המובן מאליו. ראש הממשלה אמור להיות יהודי – זו המטרה של הציונות. לכן אלה ההולכים לפוליטיקה ממצים את הרעיון הציוני באופן המלא ביותר ועליהם להיות נבחרים העם, לא רק בשם, אלא במהותם.

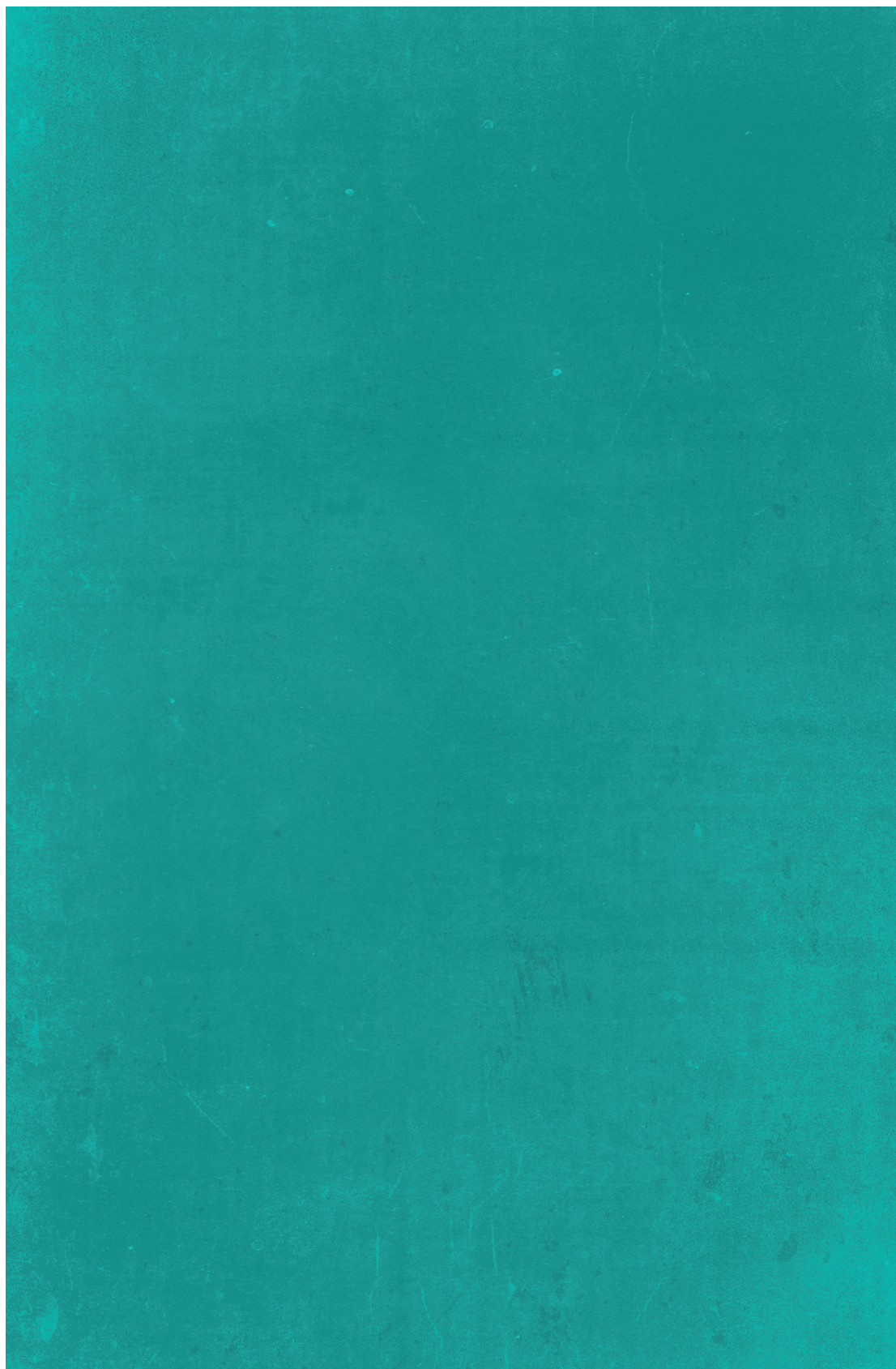
השלמת המהפך התודעתי הציוני ידרוש במוקדם התמודדות מלאה עם האתגר הרעיוני שבקיומם של לא ציונים בתוך גבולות מדינת ישראל, במיוחד אזרחים ערבים שאין להם דבר וחצי דבר עם האידיאולוגיה של חידוש ריבונות העם היהודי בארץ ישראל. גם מי שמאמינים ושואפים לשוויון מלא בין האזרחים היהודים לערבים של מדינת ישראל, אינם יכולים להתכחש לכך שהאזרחים הערבים נאלצים לחיות במדינה שהם אינם יכולים להזדהות עם מטרת קיומה כמימוש הריבונות של העם היהודי. על הציונות להתמודד עם אתגר זה ולא להתכחש לו ולא להניח ששוויון כלכלי וחברתי מלא יעלים את האתגר. נשאלת השאלה האם אפשר שמי שאינם יהודים יכולים למצוא את מקומם, לא רק אזרחית אלא גם אידיאולוגית, במדינה שכל מטרתה יישום ריבונות יהודית? ואם לא, האם יש אפשרות להכיל אזרחים שאינם יכולים להזדהות אידיאולוגית עם המדינה תוך כבוד הדדי וללא פחד? האם יש גבול מספרי ליכולת ההכלה של מי שאינם מזדהים עם האידיאולוגיה? ואם מגיעים לגבול הזה – מה יש לעשות – האם לשרטט מחדש את גבולותיה של המדינה או לוותר על מהותה? מדינת ישראל מחויבת לשוויון זכויות מלא בין כל אזרחיה, אך היא גם קמה למטרה ייחודית ובכך ייעודה. מדינת ישראל שאינה ביתו הלאומי של העם היהודי יכולה להיות עדיין מדינה – מתפקדת יותר או פחות – אבל היא אינה מדינת ישראל. הציונות אינה יכולה להמשיך להתעלם מהאתגר שבמימוש הייעוד לשמו קמה מדינת ישראל יחד עם התמודדות אמיתית עם קיומם השווה של מי שאינם מאמינים בייעוד זה.

ייחודה של מדינת ישראל הוא בריבונות היהודית וייעודה הוא במתן תוכן מתחדש לריבונות זו, תוך יניקה מההיסטוריה, התרבות והטקסטים היהודים לכדי יצירה מקורית. מדינת ישראל אינה נמדדת אך ורק בכך שהיהודים בה מהווים רוב. ייעודה וייחודה בכך שכל מהותה, מערכותיה ותרבותה יונקים מכך שהיא המדינה הריבונית היחידה של העם היהודי. הגיעה העת לעבור מן התשתית – אנשים ואדמה – אל המהות. זהו האתגר הציוני הבא.

"גשורות הרגלים ואבק משקולים
הרהים וטובים, עצינים ועצים
ההולכים בדרכים מול מטר קצלים
תודה אני"

לאה טוקנקלד

המלו לה' וְהִסְרוּ עֲרֻלוֹת לְבַבְכֶּם אִישׁ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַם פֶּן-תִּצָּא
כְּאִשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מִכְבָּה מִפְּנֵי רַע מַעַלְלֵיכֶם. הִגִּידוּ בִיהוּדָה
וּבִירוּשָׁלַם הַשְׁמִיעוּ וְאָמְרוּ וּתְקַעוּ שׁוֹפָר בְּאַרְץ קְרָאוּ מְלֹאוּ וְאָמְרוּ
הָאֶסְפוּ וְנִבְרָאָה אֶל-עָרֵי הַמִּבְצָר. שְׂאוּ-נֶס צִיּוֹנָה הָעִיזוּ אֶל-תַּעֲמָדוֹ
כִּי רָעָה אֲנִכִּי מִבֵּיא מִצָּפוֹן וְשָׁבָר גָּדוֹל.
(ירמיה ד', ד'-ו')

אין תרועה ללא שברים, אין בניין ללא חורבן, אין קוממיות ללא געגוע.
געגוע לכל נערה ונער, איש ואישה, אשר שילמו בחייהם כחלק ממאבקנו
לעצמאותנו הלאומית. מדינתנו ניתנה לנו על מגש של כסף, אומר לנו אלתרמן,
ואין זה אלא מגש של כיסופים, המהדהדים את כיסופי אבותינו לציון.
ציון, הלא תשאלי לשלום אסיריך?

אנו אסירים. אסירי תודה לחללי מערכות ישראל.

אולם כבלים אלה של תודה אינם כבלי עבדים אלא כבלי בני-חורין. אלה אינם
אזיקים של שעבוד אלא רצועות של אחריות. מחיר הדמים בו נקנית חירותנו
מחייב אותנו כלפי הנופלים, עלינו לדאוג שקרבנם אינו לשווא. מושא תודתנו
אינו רק החופש הנתון בידינו אלא גם החירות והאחריות המוטלת עלינו למלא
חירות זו בתוכנה הראוי. אך מהו אותו תוכן ואיך עושים זאת? מהן הערלות אשר
על ליבנו ובאיזה שופר עלינו לתקוע?

בקטע הבא על נתיב מלאכת הקוממיות מנוסחת שאלה זו לעומקה. **הרבה תמר**
אלעד-אפלבוים מקדישה את הקטע לאחיה, נדב אלעד, זכרו לברכה, לוחם
צה"ל אשר נפל בפעילות מבצעית. הרבה תמר, יחד עם הרב אברהם יהושע
השל, מציבה בפנינו מראה של ביקורת ותובעת מאתנו לשאול שאלה זו במלוא
חומרתה. נדמה כי עוצמתה של שאלה זו, שאלת ציונות-ימינו, לא ניתנת לה
מתקוף תשובה כזו או אחרת אלא מכוחה להמשיך ולהדהד בשיח של יחידים
וקהילות בישראל בכל יום ויום – יהא זה יום הזיכרון, יום העצמאות או כל יום
חולין – וכן מיכולתנו לתת לה מגוון תשובות שונות.

לאור זאת נראה כי הכיסופים לציון מכוונים בו-זמנית הן לעבר והן לעתיד:
לאבותינו ולבנינו שנפל, ובני הארץ, ולציון אליה עדיין לא השכלנו להגיע, ציון
של צדק ומשפט, חסד ורחמים.

יהי שלום בחילך שלווה בארמנותיך.

הנתיב אל האכנת הקוממיות / הדרה תחר אלמך אהלמ

לזכר אחי האהוב, נדב אלעד זכרונו לברכה
לוחם בפלחה"ן צנחנים אשר נפל בפעילות מבצעית
ביום י"ח מנחם-אב תשס"א
בגעגוע שאין לו סוף

אחרי ימי יציאת מצרים של חג הפסח, באים ימי חיל ורעדה: יום השואה, יום הזכרון לחללי מערכות ישראל, יום העצמאות ויום ירושלים. המועדים החדשים אשר נחקקו בספר דברי ימי ישראל בזמן הזה, ימי עדות על חורבן משפחתנו ועל תקומתה בציון.

ראשון בא בשערנו יום הזכרון לשואה. "איזו משימת-טירוף היא" – כותבת רחל אורבך בספרה 'בחוצות ורשה' – "לרצות למנות אחד לאחד כל היהודים שהושמדו. כל העם!". יום הזכרון לשואה מעמיד בפני עמנו אתגר זכירה קשה מנשוא, הרי איך נוכל לזכור ששה מליון. בכנס פסיכולוגים בשנת-79' ביקש פרופ' שלמה ברזניץ לשרטט את אימי המספר. בשפה יהודית תיאר איך אם כל שם משמות ששת מיליוני היהודים ייכתב בספר, ואם יחולק ספר השמות הזה לחלקים כאורך פרשות-השבוע, ייקח לא פחות מ-75 שנה לקרוא את ספר השמות רק פעם אחת. מלוא שנות חייו של אדם לא בהכרח יספיקו. ביסודה של "משימת הטירוף" הזאת, כלשונה של אורבך, מונחת התביעה לקדש את חייהם של נרצחי עמנו על ידי כך שנעניק למספר הבלתי נתפס עוד שם אחד, עוד סיפור אחד, עוד צלם אלוהים אחד אשר חולל, בזכירת עמלק של דורנו אשר אין לה שיעור.

אחריו בא יום הזכרון לחללי מערכות ישראל. עם צפירת הערב המפלחת את הארץ בשעה שמונה, צוללת נשמתנו אל סיפוריהם של יחידים אשר אינם עוד והורישו לנו במותם, ארץ רוויה בגעגוע. "אין עושים נפשות לצדיקים, דבריהם הם זכרונם" (ירושלמי, שקלים מז א.) – אמרו חז"ל. וכך, בחלקות הנופלים, ה"נפש" היא מצבה אחידה בדרך כלל, ודברי חייהם ומעשיהם ממלאים את הארץ עצב ישראלי עמוק על חורבן חיי יחידים למען תקומת העם.

יום הזכרון לשואה ויום הזכרון לחללי מערכות ישראל הם ימים מלאי התכוונות וריכוז, הם מטילים צל על נפש הזוכרים ומטעינים אותה בגעגוע עז. בבתי הספר, ברדיו ובטלוויזיה, לכל מקום אליו אדם נפנה ימצא ביטוי למצוות הזכרון הפוקדת את היום ונפשו תיספג בתחושת האובדן ומשקלה דרך סיפורי יחיד ועוד יחיד, איש איש וסיפור חייו, איש איש וסיפור מותו.

מול מאמץ הזכירה של שני ימי הזכרון האלה עולים יום העצמאות ויום ירושלים והלכותיהם דלות מאד. נכון שיש ביום העצמאות תפילה חגיגית, טקס רב-רושם, קריאה מיוחדת, וחידון תנ"ך. אבל אם בערב הקודם התכנסו אנשים ברחובות ויחד זכרו, מה עושים אנשים בזכרם עצמאות? שמחת הקוממיות הישראלית דלה מאד מול מפעלי הזכרון. אנחנו, שזכינו לחיות בציון, מעלים תחת ידינו בימים האלה חגיגות בלא תוכן ממשי, עם שלם עוסק במנגל ביום עצמאותו, וחגיגות יום ירושלים כמעט ואינן רלוונטיות עוד לרוב יהודי הארץ. ולא בכדי. עבודת הזכרון היא עבודה מוכרת לנו, דורות של מחנכים יהודים ודורות של קיום יהודי בגלות הורישו לנו אותה. אולם איננו יודעים עדיין כיצד לחגוג קוממיות.

"תקפה עלינו השכחה." – כותב אברהם יהושע השל בספרו "ישראל הווה ונצח" – "כיוון שראינו את הארץ בבניינה נעשתה עלינו כשגרה, כדבר המובן מאליו.... פלא המדינה הלך ונעשה חולין, שגרה, מדינת אנשים מלומדה, מעשה בכל יום-יום, כאילו אין בו תעלומה ואין בו רז". השל כותב בשנת 1967 כחלק מן התביעה לחשבון נפש ולדיאלוג כן אשר הטיל על יהודי התפוצות ויהודי הארץ, אך עיקר דבריו אז בבית ברל התרכזו בסכנה העולה מתוך התבססותה של מדינת ישראל, סכנת הרגילות ואיבוד התוכן הפנימי לשמו הוקמה המדינה. פליאתו העמוקה של השל מן המדינה ובוניה היתה מהולה בדאגה שעומק התקומה יאבד ככל שיחלוף הזמן אם לא יתמלא בתוכן יהודי רענן וחי של תקווה המגולמת במוסר. כך הזהיר השל גם ביחס לירושלים: "כשנחרבה ירושלים התקינו החכמים שיעשה אדם זכר ירושלים בכל יום ובכל מקום.... עכשיו שרגלינו עומדות בתוך ירושלים, איזה מעשה רב מוטל עלינו בשעה זו?"

מועדי ישראל החדשים דורשים מאיתנו להתאמץ ולראות אותם כמקשה אחת, קומת כאב לצד קומת תקומה, אשר שובצו בין פסח לשבועות, ולא בכדי. בפסח יצאנו לחירות, הפה מדבר את דבר היציאה ואת כאב הגלות ומספר את הדבר מדור לדור. ואילו ימי תקומת ישראל שובצו לאחר הפסח, בדיבור שראשיתו ביציאה אל החירות אבל כעת הוא עושה את דרכו אל חג השבועות. תקופת השנה שבין פסח לשבועות מנחה אותנו להבין, כי אנחנו עם הזוכר את מצרים בעוד פניו נפנים אל-עבר ארץ ישראל וקצירה. כי חירות בלא תעודה וייעוד סופה שתתמסמס ותאבד. פסח מוביל את החירות היהודית אל חג השבועות,

כפי שעיצבו אותו חז"ל, כחג קציר תבואה שברוח גם-כן, זמן קבלת תורה וחידוש הברית.

"שיבת ציון היא אתגר יוצר לקבוע, זעזוע לחוסר התנועה, אתגר הקורא לחשיבה חדשה, לפעולה חדשה...." – כתב השל – "אנשים בעלי כוונות טובות נהגו לומר, כי המדינה היהודית תהיה תשובה לכל השאלות היהודיות, אולם, לאמיתו של דבר, מדינת ישראל היא אתגר לכל תשובותינו". חולשתם ההולכת ומתבררת של יום העצמאות ויום ירושלים משקפת יותר מכל את האתגר שמהווה מלאכת התקומה לעמנו, ואת העובדה שאנו עומדים רק בראשיתו של האתגר. ששים ושלוש שנים מאז ייסודה של מדינת ישראל, העם היהודי חייב לערוך חשבון נפש לקראת המועדים החדשים ולשאול את עצמו: מה משמעותה של ריבונות יהודית? מה ייעודה? מה חזו הנביאים לעמם ולאנושות כולה כשציון קמה בדמיונם מתוך הריסותיה? מה יידרש מאיתנו כדי שנוכל להעלות את מדינת ישראל ואת ירושלים על ראש שמחתנו? היכן ציון המסתתרת מאחורי מדינת ישראל? היכן ירושלים של מעלה המסתתרת מאחורי ירושלים של מטה? וכיצד נפענח את משמעותו ונקיימו כאן לילדינו ולנכדינו?

עלינו להיזהר מאד, פן יבלעו ימי הזכרון את ימי התקומה. האתגר האמיתי של הציונות הוא להיחלץ מאתגרי גלות ומן הכשרון לזכור, ולפלוס דרך גם בין אתגרי ריבונות בהטענת ימי הקוממיות במשמעות משל עצמם מתוך הכשרון לחדש. הכשרון לחדש טמון בשיחתם של יחידים זה עם זה, בשיחתן של קהילות מגוונות אחת עם רעותה, בחדווה העולה מתוך ריבוי הדעות המתכנסות כולן אל מולדת אחת דרך שעריהן הרבים של הארץ ושל ירושלים. רק חידוש חיי הרוח של עמנו, רק חידוש היהדות, ימלא את הבניין הזה בתוכן הנדרש לקיומו, יעניק תוקף למפעל הציוני ויוביל אותו אל פענוח השלום. רק אלה יעלו את ההתכוונות והריכוז הנדרשים למלא את יום העצמאות ויום ירושלים חזון, ייעוד ותוכן מקיים.

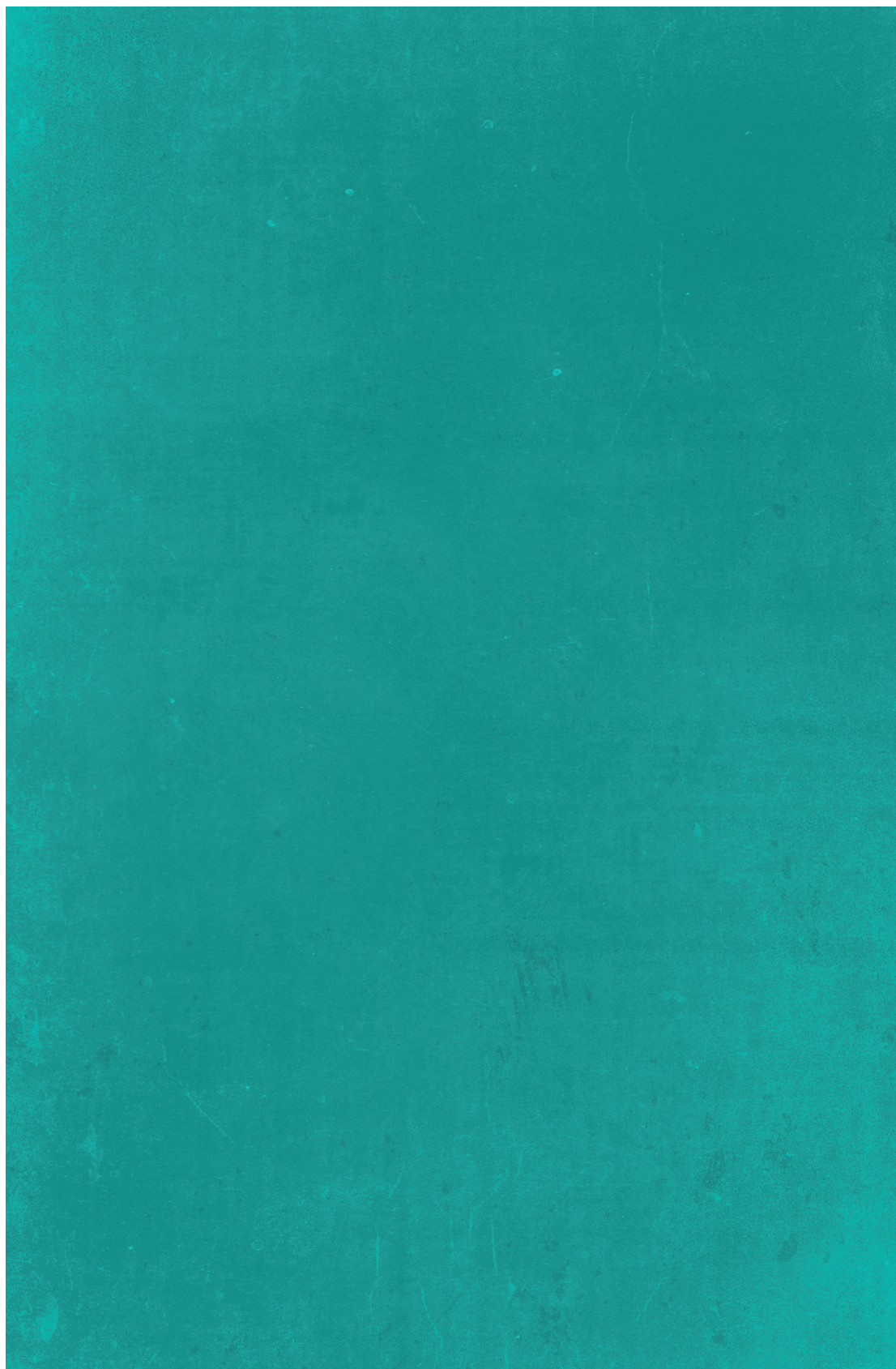
יהי רצון שלא תישכח נפש אחת מישראל, לא מן המתים ולא מן החיים.

ויהי רצון שלא נבוש בימי שמחתנו לעולם ועד. "אֲזָ יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ וְלִשְׁוֹנֵנוּ רִנָּה." (תהלים קכו, ב).

"אם ישימו עץ כל אחת של המאננים
את כל האידיאליים שהעולם,
ועל הכלל השנייה את קיום ישראל –
אבוד בקיום ישראל, כי...
לא החתים יהללו יה"

דוד בן גוריון

ישנו אוהב. והוא קורא בשם אהובתו. כל לילה הוא מעלה את מראה פניה בעיני רוחו, וקורא בשמה. 'אולי הלילה, היא תבוא'. הוא מבכה את מר ליבו, משעין פניו בידיו, וממלמל את שמה. 'אולי הלילה, היא תבוא'... 'אולי הלילה היא תבוא'. ואז, לילה אחד, היא באה. נגלית בפניו, כמו אור הלבנה בליל ירח מלא. הוא מביט בה, משתהה על תווי פניה. מרגיש את התגברות פעימות ליבו. אז משעין שוב את פניו בידיו... מעלה את מראה פניה בעיני רוחו, וקורא בשמה. 'אולי הלילה היא תבוא', 'אולי הלילה היא תבוא'.

חלום בן אלפיים שנה היה למציאות. זקנים וזקנות לא יושבים ברחובות ירושלים, הם רצים במרתון בין נופי העיר העתיקה בכל שנה. באזור ים המלח, עליו כתב מרק טווין ב-1867 "מכסה הים הקודר את העמק, ובמימיו המרירים אין יצור חי וקיים" יש אזור מלונות יוקרתי, מפעלים ויישובים משגשגים. לפעמים נדמה שעוד לא הפנמנו את הנס. עדיין אנחנו מתפללים אל העבר במקום לברך "שהיינו" על ההווה.

הרב משה כלפון הכהן (ששימש כאב בית הדין באי ג'רבה שבתוניסיה עד יום פטירתו ב-1950) מתבונן במפעל הציוני במבט מלא חסד, תקווה ואהבה. בלשונו הייחודית, הוא מציג את הציונות כהתחלה של תהליך הגאולה, אולם, הוא איננו נוקט בלשון גבוהה ודרמטית אודות גאולה זו. הוא מתייחס בדבריו לתהליכים הפוליטיים הגדולים, למפעלים המקיפים של הציונות (תחיית השפה העברית, יישוב הארץ), ובאופן מרגש, גם לדברים הפשוטים והקונקרטיים ביותר: סלילת הרכבת, הקמת מפעלים בים המלח, בניית תל-אביב, ועוד. כל אלו הם מבחינתו אורות קטנים של גאולה. **יועז הנדל** מזכיר לנו שיום העצמאות הוא הזדמנות מצוינת לפנטז על המשותף והאופטימי בקרב כולנו. וכן, שבמבט אמיץ, רובינו גאים להיות חלק מהמדינה הזאת ורובינו חושבים שהחיים פה טובים.

במילותיו של דוד המלך נשכיל לראות בתמורה שהתחוללה ועודנה, כי שב ה' את שיבת ציון - "הגדיל ה' לעשות עמנו- היינו שמחים".

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב ה' אֶת-שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֻלְמִים
אֲזַימָלָא שְׁחֹק, פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵינוּ רִנָּה
אֲזַי, יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגָּדִיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם-אֶלֶה
הַגָּדִיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים
שׁוּבָה ה' אֶת שְׁבִיתֵנוּ כְּאִפְיָקִים בְּנֶגֶב
הַזֵּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצְרוּ
הַלּוֹךְ יִלְךְ וּבִכָּה נֶשֶׂא מִשָּׁן-הַזֶּרַע
בֹּא יְבֹא בְּרִנָּה נֶשֶׂא אֶלְמָתִיו

תהילים קכו

מסע תענוגות הארץ הקודש / מרחק טוויין

מתוך: מסע תענוגות בארץ הקודש. הוצאת אריאל. ירושלים. 1999.

עמ' 67-63, 163-162, 83-79

...עשינו כמה מילין בארץ שוממה שאדמתה דשנה, אולם כולה עשבים שוטים- מרחב שקט וקודר שלא ראינו בו אלא שלוש נפשות- ערבים שלגופם רק כותונת ארוכה וגסה, כחולצות הפשתן ששימשו אצלנו בגד קיץ יחיד לילדי כושים במטעי הדרום. הללו היו רועים והילכו קסם על עדריהם בחליל רועים מסורתי...

...לטאות אפורות, יורשות החורבן, הקברים והשממה, הזדחלו אנה ואנה בין הסלעים או רבצו דומם והתחממו בשמש. מקום שם שרר השגשוג ודעך, מקום שם פרחו התהילה ושקעה, מקום שם שכן היופי ונגז, מקום שם שררה השמחה והתחלפה בתוגה, מקום שם פיצו החיים בהוד והדר, והדממה והמוות כבשו את מעוזיהם- שם יסתופף לו השרץ הזה וישים לקלס את נאוות האדם. עורו כעין האפר, והאפר הוא סמל התקוות שנגזזו, של השאיפות שהיו לאפס ולאין, של אהבות שנקברו. לו היה מסוגל לדבר, כי אז היה אומר: בנו מקדשים- אני אמלוך בהריסותיהם, בנו ארמונות-אני אשכון בהם, הקימו ממלכות- אני אירש אותן, קברו את חמדת עיניכם- אנכי אראה את התולעים במלאכתן, ואתם העומדים כאן ביום הזה, והוגים עלי מוסר השכל: גם על גוויותיכם אזחל אני אחרון...

...מחזות מרעישים תנ"כיים שוב אינם מתרחשים עוד בזה העמק [=עמק הירדן]. אף כפר אחד לא תמצא לכל אורכו-למרחק שלושים מיל מזה או מזה. אמנם מוצא שתיים שלוש קבוצות של אוהלים בדואים. אך לא יישוב קבע אחד. יכול אתה לרכב עשרה מילין בסביבה זו ולא ייקרו בדרכך גם עשרה אנשים. לגבי איזור זה אמורה אחת הנבואות: "והשמתי אני את הארץ, ושממו עליה אויביכם היושבים בה, ואתכם אזרה בגוים והריקותי אחריכם חרב, והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה". אין איש היכול לעמוד כאן ליד עין אל מלחה השוממה ולומר כי הנבואה לא התקיימה...

...הננו חונים עתה בטבריה, בקרבת חומותיה... כאן נתכנסה הסנהדרין באחרונה, ובמשך שלוש מאות שנה היתה טבריה עירם הראשית של היהודים. זוהי אחת מארבע הערים הקדשות לבני ישראל, והיא חשובה בעיניהם כמכה למוסלמים וירושלים לנוצרים. היא הייתה מעונם של רבנים ידועי שם רבים. הללו טמונים

עתה בקברותיהם כאן, ולידם מונחים עשרים וחמישה אלף מבני דתם [=יהודים], שהרחיקו נדוד כדי להיות במחיצתם בחייהם ולנוח לידם במותם...

...בחוץ הצפוני מערבי של האגם ניצב עץ, עץ אחד ויחיד הנראה מעל פני המים, זולת כמה דקלים גלמודים בעיר טבריה, ומעמדו הבודד מיסב הוא אליו תשומת לב רבה יותר משיסב יער עצים שלם...

...תם מסע עליית הרגל. טוב שלא ערכנוהו כדי לזון את עינינו במראות טבע מלבבים, שכן נוחלים היינו אכזבה- למצער בעונת שנה זאת.

ב'החיים בארץ הקודש' מעיר המחבר:

"אף על פי שמרבית ארץ הקודש תיראה חד גונית וסרת חן לאנשים הרגילים למעטה מתמיד כמעט של פרחים, לנהרות שופעים ולפני קרקע רב גוניים בארצנו שלנו, עלינו לזכור שחזותה בעיניהם של בני ישראל, לאחר מסע מפרך בן ארבעים שנה במדבר, היתה בוודאי שונה לחלוטין". לזאת נסכים כולנו בלב שלם. אולם הארץ היא באמת 'חדגונית וסרת חן', ואין סיבה לתארה באופן שונה.

מכל הארצות הנודעות בנופן המכוער, חושבני שזו ראויה לכתר האליפות- הגבעות קרחות ודהויות וחזותן עלובה, העמקים הם מדבריות מכוערות שבשוליהם צמחייה דלה ועטויית עצב ויגון. ים המוות וים הגליל נמים בלב מרחב של גבע ומישור שבו אין מבטך נתקל בשום גוון נעים, בשום עצם מרתק, בשום נוף רך וחזוי בערפל ארגמן, או מנומר בצללי עננים. כל קו הוא נס וכל תו הוא חד, אין פרספקטיבה- המרחק אינו מחולל כאן את קסמיו. זוהי ארץ שיממון, חוסר תוחלת ושברון לב. כמה כפרות ארץ בלי ספק יפות מאד בעיצומו של האביב, ויופיהן רב שבעתיים מול מרחב השממה האופף אותן מכל עבר. שמח הייתי מאד לו יכולתי לראות את שולי הירדן באביב, ואת שכם, עמק יזרעאל, איילון וגבולות הגליל- אולם גם אז ייראו מקומות אלו כגנים פעוטים, שנזרעו זעיר שם זעיר שם, ברחבי שימון שאין לו סוף.

ארץ ישראל יושבת עטויית שק ואפר. רובצת עליה קללה שהובישה את שדותיה והצמיחה את אונה. במקום בו נישאו מגדלותיהן וכיפותיהן של סדום ועמורה, מכסה הים הקודר את העמק, ובמימיו המרירים אין יצור חי וקיים. על פניו חסרי הגל עומד האוויר יוקד כמת ללא ניע. על סביבותיו אין דבר צומח זולת עשבים שוטים, ואגודות סוף פזורות, וכן אותו פרי בוגדני הנושא הבטחת ריענון לחיך הניחר, אך למגע יד הופך לאפר. נצרת עיר שכוחת אל. סביב מעברות הירדן שבהן נכנסו שבטי ישראל לארץ היעודה בשיר ובשמחה, אינך מוצא אלא מחנה עלוב של בדואי מדבר מגוחכים. יריחו המקוללת היא תל חורבות מפורר, ממש כפי שהותיר אותה יהושע במופתיו לפני למעלה משלושת אלפים שנה...

...אף ירושלים הנודעת, פאר השמות בהיסטוריה, איבדה את כל גדולתה העתיקה והפכה לכפר חלכאים. אוצרות שלמה אין בם עוד לעורר הערצתן של מלכות מזרח קרואות. המקדש הנפלא, תפארת ישראל וגאוותה, איננו עוד...

...ים הגליל המפורסם נוטש זה זמן רב על ידי שוחרי מלחמה ומסחר, וגדותיו-שממה ודממה. כפר נחום הוא תל חורבות חסר צורה. מגדלא היא מעון קבצנים ערביים. בית ציידה וכורזין נעלמו מעל פני הארץ, ו'חצריהן מסביב' נמים בדממת הישימון, מעון ציפורי טרף ושועלי ערב. שוממה ומכוערת. וכי למה לא תהא כן? הייתכן כי קללת שמיים תנווה ארץ? ארץ ישראל אינה שייכת עוד לעולם החולין הזה. מקודשת היא לשירה ולמסורת- היא ארץ החלומות.

מאמר מיוחד ליום העצמאות 2012 / יוֹמֵן הַנֶּדָּה

פורסם באתר המכון לאסטרטגיה ציונית

64 שנים אנחנו מחזיקים פה ביחד. מלחמות, אסונות, משברים כלכליים, פוליטיקה בלתי אפשרית, לגיטימציה מעורערת ולמרות כל זאת תסתכלו סביב. רובינו גאים להיות חלק מהמדינה הזאת, רובינו חושבים שהחיים פה טובים, רובינו אוהבים אומנם לקטר כמו ישראלים טובים אך באותה נשימה לחבק ולהשתייך. רובינו פטריוטים ולא כמפלגתם של נבלים.

יצרנו פה מדינה יש מאין, בלי פוטנציאל כלכלי, בלי משאבי אנרגיה טבעיים, בלי תמיכה בינלאומית רחבה ובכל זאת באופן בלתי מוסבר העסק נוצר.

המדינה היהודית היחידה בעולם, המדינה הדמוקרטית היחידה במזרח התיכון.

בעיות, תקלות וטענות לא חסר, הרשימה ארוכה ואמיתית, אבל מותר יום אחד בשנה להסתכל גם על שלושת רבעי הכוס המלאה ולחגוג.

מדינה שמגיעה בכל פעם מחדש לשיאים בתחומי המדע והטכנולוגיה על אף הקשיים במערכת החינוך.

מדינה ששומרת בקנאות על חוסנה של הדמוקרטיה ומערכת המשפט, על זכויות אדם ועל חופש העיתונות למרות הסכנות הביטחוניות והמגבלות שנוצרות בלחימה מול טרור.

מדינה שרוב תושביה חשים ביטחון גם כשמסביב יהום הסער.

ובעיקר מדינה שבה יש עדיין המוני צעירים שמאמינים ורוצים לשנות, גם אם חלק מהפוליטיקאים נראים דשנים, חלולים וציניים מתמיד.

דווקא היום כשהדגלים מתנפנפים, בלי ציניות. כשבלב הלאומי שלנו מתערבבים זיכרונות המתים מיום הזיכרון, עם חגיגות החיים. כשהמחסומים הפוליטיים מוסרים אפשר לפנטז במשך כמה שעות על המשותף והאופטימי.

יש בישראל מומחים להפרדות, לחרורי פחד משמאל ומימין. אלה מזהירים מהפאשיסטים שרוצים לשים קץ לדמוקרטיה ואלה מהצד השני מזהירים מפני הליברלים שרוצים לשים קץ למדינה היהודית.

במציאות הפאשיסטים ועוכרי ישראל נמצאים בשוליים הלא נספרים. כל היתר רוצים את טובת המדינה ומתווכחים על הדרך.

אין לאף אחד בישראל מונופול על הציונות, מי שקורא לעצמו ציוני וגאה בכך – הוא כזה. אין לאף אחד בישראל זכות מועדפת על ההישגים וההצלחות. אין לאיש פתרון בית ספר לאזור המסובך הזה שקיבלנו בירושה מימי התנ"ך.

וכשיורדו הדגלים ויתפוגג עשן המנגלים, תזכרו שבסך הכול לא רע כאן, וחשוב מכך – אין בררה, אין לנו ארץ אחרת.

ניצולות הקאולה / הרב אלה כהן הכהן

דרכי משה על התורה, חלק א', פרשת ניצבים, הוצא לאור בדפוס ר' דויד עידאן

ג'רבה, תרצ"ה, 1935

”וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-שְׁבוּתְךָ, וְרַחֲמֶךָ; וְשָׁב, וְקִבַּצְךָ מִכָּל-הָעַמִּים,
אֲשֶׁר הִפִּיצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, שָׁמָּה. אִם-יְהִי נִדְחֶךָ, בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם-
מִשָּׁם, יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, וּמִשָּׁם, יִקְחֶךָ. וְהֵבִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ, אֶל-
הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יִרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ--וִירְשָׁתָהּ; וְהִיטִבְךָ וְהִרְבֶּךָ, מֵאֲבוֹתֶיךָ.”
(דברים ל, ג-ה).

האל ברוך הוא גילה לנו בית ישראל בתורתו הקדושה כי אחרי בוא הקללות הנזכרות בפרשת כי תבא ואחרי אריכות הגלות המר והנמהר הזה ואחרי הפיזור אשר נתפזרנו לארבע כנפות הארץ בין הגוים מקצה שמים ועד קצהו, סוף סוף ישיב ה' את שבותינו ויגאלנו גאולת עולם על ידי משיח צדקינו אשר יבא במהרה בימינו אמן. וכן כל הנביאים וכל בעלי רוח הקודש נתנבאו על זה והודיעונו זה. ועתיד מלך המשיח לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות, ככל מצותיהן האמורות בתורה. וכל מי שאינו מאמין בו או שאינו מחכה לביאתו לא בשאר הנביאים הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו שנאמר: ”ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה. אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך. והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך”, ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים. וכן הרבה פסוקים בתורה מורים ובאים על זה וכן כל ספרי הנביאים מלאים מזה (רמב"ם הלכות מלכים יח, א).

ומבואר בתורה כי שתי השבות הן: הראשונה כי ה' ישיב את שבותינו וירחמנו, והשנייה כי ה' יקבץ פזורינו ונדחינו מכל העמים אשר הפיצונו ה' שם ויביאנו אל הארץ אשר ירשו אבותינו והיטיב והרבה אותנו יותר מאבותינו. ובימינו אלה זכינו להשבה הראשונה כי ה' ברחמיו נתן בלב אדירי הממלכות הנאורים לבלתי היות עוד אותו העול והחמס והשעבוד והעבדות לכל בית ישראל אשר בגולה וכן להשיב לנו את הארץ ארצנו ונחלת אבותינו ציון קרית מועדינו להיות בית לאומי

לישראל. וכל הדרים שם מאחינו זכו זכות אזרחית בארץ. ונראה שזה הוא ממש מה שאמר הכתוב ושב ה' אלהיך את שבותך, היא ציון וירושלים. ורחמך, להיות לנו שם משפט האזרחים. וכן מה שהוסר אותו השעבוד והעול והחמס מעלינו בממלכות האדירות הנאורות.

ואחרי זה עוד ישיב ה' את ידו לקבץ שה פזורה ישראל בבוא לציון גואל. ומה שלא היה זה בבת אחת הוא מפני כי רוב הגלויות והשעבודים שעברו עלינו בית ישראל הם דומים ממש לחשך ואפלה. והגאולה העתידה היא דומה ממש לאור גדול ונפלא. ומי שהיה בחשך רב צריך לו הדרגה גדולה להביט ולראות באור גדול. ולכן יהיה זה רק ממדרגה למדרגה כפי מה שהוא טוב לנו על פי הנהגתו ברוך הוא היודע כל נסתרות. וכן מבואר בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"א ה"א, יומא פ"ג ה"ב): ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכים בבקעת ארבל וראו אילת השחר שבקע אורה אמר ר' חייא לר' שמעון ברבי כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קמעא קמעא כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מאי טעמא "כי אשב בחשך ה' אור לי" (מיכה ז, ח). וכבר ניצוצי הגאולה האירו ומאירים מעת לעת כמו שיראה כל מבין ומשכיל הנותן לב ועין חודרת על זה: א) כי מצב כל ישראל אשר בארץ ואשר בחוצה לארץ היו במצב איום ונורא וממש סורו טמא קראו למו. ועתה בארצות הנאורות רבים מאחינו בית ישראל שבחוצה לארץ זכו אל אזרחיות גמורה. וכן אחינו שבארץ זכו לאזרחיות גמורה. וגם אחינו אשר בשאר הארצות שאינן נאורות הוקל עוד מצבם ורק לפי מצב האזרחיות הגמורה נראים כמשוללי זכיות. אמנם כאשר נעריך גם מצבם זה העגום עם מצבם בימי קדם אנו רואים בחוש יתרון גדול כיתרון האור מן החשך. ב) ארץ ישראל אשר הייתה ממש מיום שגלינו מארצנו גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב כמהפכת סדום ועמורה אשר הפך ה' באפו ובחמתו, עתה הודות לאל ברוך הוא הרבה עיירות ומושבות בארץ נעשו כגן עדן ובה עובדים הרבה איכרים מאחינו איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו ואלפים ורבבות מפירות הארץ ותבונותיה נשלחים לכל קצוות התבל למקנה ולקניין. ג) שפתינו העבריה אשר כמעט מיום שגלינו ועד עתה היתה שכוחה ועזובה ועומדת באותו המצב של היאוש ועתה הנה היא שפה חיה מדוברת כמעט בכל ארץ ישראל לגבולותיה סביב. והיא אחת מהשלש השפות החיות אשר הם: עברית, ערבית, אנגלית. ונשמעים ניביה ומבטאיה גם לפני הממשלה ירום הודה שם. וכן המטבעות והבולים של הדואר וכתבי קבלות על המס של הממשלה ירום הודה כלם בשלשה שפות אלו. וכן בחוץ לארץ רבים מאחינו שמים לב ללמדה ולחנך את עצמם בה לדבר ולכתוב. ד) טלילת הדרכים והמצאות המכונות הקישוריות ליבשה, לים, ולאוויר, אשר מיום ליום הולכים ומתרבים להקריב המרוחקים בזרוע לקיים מה

שנאמר "מי אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם" (ישעיה ס, ה). ובכלל זה המברקים אשר נתחדשו על ידי "הראדיו" וכיוצא להשמיע ולהודיע מה שבצד זה אל קצהו השני שבסוף העולם. (ה) המכונות העובדות בימים האלה בערי סדום ועמורה והישוב המתחדש שם אשר לא היה עולה על לבנו לעולם, והוא אחד מניצוצי הגאולה כמו שאמר הנביא (יחזקאל טז, ג-נד) "ושבתי את שביתתן את שבות סדום ובנותיה ואת שבות שומרון ובנותיה ושבות שביתתך בתוכהנה וגו', ואחיותיך סדום ובנותיה תשובן לקדמתן ושומרון ובנותיה תשובן לקדמתן ואת בנותיך תשובינה לקדמתכן". (ו) הישוב אשר גדל ועלה למעלה ראש בארצנו תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן. וכמאה מושבות ועיירות אשר היו מני אז ועד עתה למדבר שמם וארץ ציה נהפכו לכרמי יין וגני חמד הנותנים פרי למכביר לתושבי הארץ ולתושבי חוצה לארץ. ורובם ככלם על ידי איכרים מאחינו בית ישראל מה שלא היתה כזאת לעולמים וזה אחד מניצוצי הגאולה, ככתוב (עמוס ט', יג-טו) "הנה ימים באים נאם ה' וגש חורש בקוצר ודורך ענבים במושך הזרע והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו יינם ועשו גנות ואכלו את פריהם ונטעתים על אדמתם וגו' אשר נתתי להם אמר ה' אלהיך", עיין שם. וכן אמר הכתוב (יחזקאל לו, ח) "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעברתם ונזרעתם. והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבתי אתכם כקדמותיכם והטיבותי מראשותיכם וידעתם כי אני ה'. והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל וירשוך והיית להם לנחלה ולא תוסיף עוד לשכלם", עיין שם. וכן מבואר להדיא [מבואר לכל] בסנהדרין דף צ"ח אמר ר' אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. ופירש רש"י שם כשתתן ארץ ישראל בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר, עיין שם. לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתן אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה אבל כשתחזור ליתן פירותיה זהו קץ מגולה שקרב לבוא זמן הגאולה שיחזרו ישראל על אדמתן [מהרש"א שם]. וכמעט כל עמי התבל וכותבי העתים בכלל ובפרט מודים ומתפללים על ההתקדמות של ארצנו בימינו במטעים בצעדים ענקיים שאין דוגמתן בכל העולם. (ז) התכוננות "חבר לאומים" כללי לכל עמי ומלכי התבל אשר מטרתו היחידה היא להשבית ולבטל כל מיני מלחמה מן העולם כולו על ידי הבנה ישירה בין המתקוממים להלחם. וכבר עשה פרי ותנובה רבה בהשבתת כמה מלחמות מן העולם. ועתיד מזהיר לו עוד להתכונן יותר ויותר עד שיהיו כל מלכי התבל נשמעים לו בלתי יוצא מן הכלל. והוא מאמר הכתוב (ישעיה ב, ד) "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה", וכן אמר הכתוב (מכה ד, ג), "והיה באחרית הימים וגו' לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדון מלחמה". ועם כי

עד עתה עדיין לא הושגה המטרה במילואה ושלמותה, על כל פנים זה הוא רק בתור ניצוץ מניצוצי הגאולה, כי לא הייתה כזאת מעולם. ח) הסכמת והצהרת הממלכה האדירה בריטניה הנאורה ירום הודה, המפורסמת בשם הצהרת בלפור אשר במכתב גלוי לכל העמים הצהיר השר הגדול הזה בשם מלכותו וזה לשונו:

"לורד רוטשילד היקר! שמח אני מאוד למסור לך בשם ממשלת הוד מלכותו את הדקלרציה של חבה להסכמה הציונית של היהודים שנמסרה להקבינט ונתאשרה על ידי. הממשלה של הוד מלכותו מביטה ברצון על יסוד בית לאומי בארץ ישראל לעם ישראל והיא תשתמש בכל האמצעים הטובים לאפשר את השגת המטרה הזאת. אך במובן הברור שלא יעשה שום דבר שיוכל לנגוע בזכויות האזרחיות של קבוצות לא יהודיות בארץ, או בזכויות והעמדות הפוליטיות שהיהודים נהנים מהם באיזה ארץ אחרת. אשמח עוד אם תביא הדקלרציה הזאת לפני הפדרציה הציונית".

שלך במסירות,

ארתור ג'מס בלפור

וכן הסכימו על זה בחבר לאומים הממלכה האדירה אשר כולנו חסים בצלה צרפת הנאורה ירום הודה, והמלכות האדירה אמריקה הנאורה ירום הודה, ועמהם כמעט כל הממלכות הנאורות והאדירות אשר בתבל. ומאז והלאה זכו אחינו הדריס שמה והבאים מחוצה לארץ ישראל באזרחיות גמורה. וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל [בשיר השירים ח'] כי ברישיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו כל ישראל לארץ ישראל. וכן כתב הרד"ק ז"ל [בתהלים ס' קמ"ו על פסוק "בבן אדם שאין לו תשועה"] וכן לעתיד יסבב גאולת ישראל על ידי מלכי הגוים שיעיר את רוחם לשלחם. ט) המלחמה העולמית אשר כמוה לא נהיתה וכמוה לא תוסיף, וכמו שאמרו במגילה יז ע"ב מלחמה אתחלתא דגאולה היא וממנה צמחו שני עמודי עולם: חבר לאומים ירום הודו. וארץ ישראל בית לאומי עברית יגן עליה אלהים. י) הכוסף והתשוקה לרבים מאחינו בית ישראל לעלות אל הארץ לעבדה ולשמרה או לנשק את עפרה ולחונן את אבניה עד כי תהילה לאל בשנים מועטות נוסף בארצנו יותר משני שלישים על מה שהיה בה קודם המלחמה העולמית והוא מעין קיבוץ גלויות לאט לאט לפי מה שאפשר לה לקלוט והולך זה ומתגבר מיום ליום וחדש לחדש. יא) הצרות הרבות אשר לאחינו ברוסיה ואשכנז, והוא מאמר הכתוב "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע" (ירמיה ל, ז). וגם על ידי זה אנחנו רואים כי לקחו להם הרבה מאחינו אשר שם דרך ישרה זו להתישב בארץ לעבוד שם

את האדמה לאכול מפריה ולשבוע מטובה וכווננו שם הרבה מכוונות והרבה בתי מסחר. יב) התקדמות העיר "תל אביב" אשר היתה מקרוב ממש למדבר שממה וציה ועתה היא עיר מהוללה בתבל וכולה מיושבת רק מאחינו בית ישראל ודריים בה יותר משמנים אלף מאחינו בית ישראל וכלם מתפרנסים בנחת מיגיע כפם ועתיד מזהיר לה להתקדם כהנה וכהנה. יג) מה שבכל התבל כולו נסוגו לאחור כל נתיבי המסחר והתעשיה עשר מעלות אחורנית. ולהפך בארצנו תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן, הם מתקדמים בצעדים ענקיים עד כי היה דבר זה לשיחה ולפלא לכל עמי התבל. ואין כל אלה וזולתם רק כניצוצות המתנוצצים מהמאור הגדול של הגאולה העתידה להיות במהרה בימינו אמן. וה' בחסדו הגדול וברחמיו הרבים ירחמנו עוד וישיב שבותינו כקדם ויקבץ פזורינו להיות כל ישראל איש איש תחת גפנו ואיש איש תחת תאנתו יושבים לבטח. וכן יעיר ויעורר עוד לבב כל הממלכות יחד להיות נשמעים לחבר לאומים על פיו יחנו ועל פיו יסעו להרבות שלום ובטחון וכל התבל כלו. ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. והבטחון והשלום יבואו כתומם ירבו ויגדלו ויתמידו לנצח. "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". (זכריה יד, ט) אמן.

מַעֲרָכִי לַיַּחֲוָד

הַפֶּתַח וְתַדָּה // יַסְמִינָה טַמְרִי וְנָחֵם הַיִּתִּי - עֶלֶם הַדִּינָה הַמַּעֲמָלִים הַקְרוֹבִים לָנוּ // יוֹם הַיִּזְכָּרוֹן לַשְּׂמֹאדָה וְלַגִּדּוּרָה // עֲבָדָאוֹת - הֵינּוּ הַוּוֹד וְנִתְּנָה // מַיְמוֹד שִׁיר לַיוֹם הַשְּׁמֵיט - טוֹב אֶהְיֶה לְאֵלֶיךָ // שִׁיר חַיִּיבֵי הַמַּעֲמָלִים רַחֲמִים // עֶלֶם הַנִּסִּים // בְּיוֹמֵת 2018: אֵילָה הַזֵּינֵעַ מַחֲבָרִים- דִּינֵעַ? // יוֹם הַיִּזְכָּרוֹן לְחַלְלֵי מַעֲרָבוֹת יִשְׂרָאֵל // עֲמֻלָּאוֹת לְאוֹד חַיָּין

השָׁמַיִם תִּזְכֶּרְךָ

מהלך הלימוד:

1. מה החשש מן ה"טוב"? הכרת הטוב ככלי לא להגיע ל"וישמך ישרון ויבעט"
2. הכרת הטוב, כלי לענוה, כלי להבנה כי אנו היחידים האחראיים על היותנו.
3. ברכת שהחיינו - תודה היא הכרה בהווה.
4. מודה אני - הודאה כקיום בעולם, המתח בין תודה והתודות.
5. סיכום - התודה כתרופה.

בפסוקים הבאים ניתן לראות את אזהרות משה כלפיי העם בכניסתם לארץ ישראל. ה' מזהיר את בני ישראל מפני כפיות טובה העלולה לבוא בעקבות השפע שישנו בארץ:

יֵאשְׁמְרֶךָ לֵךְ, פֶּן-תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, לְבַלְתִּי שָׁמֵר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו, אֲשֶׁר אֶנְכִּי מֵצֹא הַיּוֹם. יב פֶּן-תֹּאכַל, וְשָׂבַעְתָּ; וּבָתִּים טִבִּים תִּבְנֶה, וְיִשְׁבַּתָּ. יג וּבִקְרֹךְ וָצֹאנֶךָ יִרְבֶּינָה, וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה-לָּךְ; וְכָל אֲשֶׁר-לָךְ, יִרְבֶּה. יד וְרֵם, לְבָבְךָ; וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֶבְדִּים. טו הַמּוֹלִיכְךָ בְּמִדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא, נָחֵשׁ שָׂרָךְ וְעֶקְרָב, וָצִמְאֹן, אֲשֶׁר אֵין-מַיִם; הַמּוֹצִיא לָךְ מִמִּים, מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ. טז הַמֵּאֲכִלְךָ מִן בְּמִדְבָּר, אֲשֶׁר לֹא-יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ: לְמַעַן עֲנֶתְךָ, וְלְמַעַן נִסְתָּךְ--לְהִיטֵבְךָ, בְּאַחֲרִיתְךָ. יז וְאַמְרָתָּ, בְּלִבְבְּךָ: כֹּחִי וְעֹצְמִי יָדִי, עָשָׂה לִי אֶת-הַחֵיל הַזֶּה. (דברים, ח)

"אחת הסתירות היסודיות בנפש האדם, הקורעות אותה לגזרים שאינם מתאחים: האדם מבקש בחיים אושר, טובה, גשמית ורוחנית כאחת - אלא מה יש לבקש? מה הם כל החיים? - והטובה כאילו מטמטמת את נפשו ומצמצמת את חייו! (ואולי אין הסתירה הזאת באה - כמו אולי כל הסתירות בנפש האדם - אלא ללמד לאדם בינה, כי לדעות לחיות בטובה, זאת אומרת לדעת לחיות את עצמו, לא רק את הספירות התחתונות ולא רק את העליונות שבעצמו, אף לא את התחתונות לחוד והעליונות לחוד, כי אם את כל עצמו, בכל מלוא שיעור קומתו בבת-אחת, בכל רגע של חיים, וכי עליו לפי זה לרדוף את הדעת הזאת, את הדעת לחיות, על מנת להשיגה, לרדוף על מנת להשיג מה שלכאורה אינו מושג, כי עצם החיים הרודפים

הם פה אולי עצם ההשגה). אבל בייחוד בולטת ההשפעה המצמצמת של רוב טובה על רוחו של עם. הקריאה 'וישמן ישורון ויבעט' יכלה להיקרא – בשינוי שם, כמובן – על כל עם בכל הדורות והזמנים, שהרי, כידוע למדי, אל עם אחד הגיע לידי ירידה גמורה ולידי אֶבְדָן חירותו הלאומית מתוך רוב טובה. ”

*וישמן ישורון ויבעט

ביטוי גנאי למי שאוכל טוב ומשמין ואז בועט במי שהאכיל אותו.

במקור: גינוי לעם ישראל (דברים לב, טו)

- מדוע גורדון מפרש את "וישמן ישורון ויבעט" לצמצום הרוח?
- הקריאה הנ"ל, בעיני גורדון, מתייחסת לכפיות טובה מצד העם. האם לדעתך קיים מצב דומה לאדם פרטי שאינו בתוך קבוצה?
- האם ניתן ליצור איזון בין שובע רגשי וגשמי לבין מניעת מצב של "וישמן ישורון ויבעט"?

הכרת הטוב היא, בין היתר, ההכרה כי איננו יוצריו הבלעדיים של הטוב בחיינו. "האגואיסט", אומר הפילוסוף הצרפתי בן זמננו אנדרה קונסטפונוויל "הוא כפוי טובה מפני שאין הוא אוהב להכיר בחובו לאחרים, והכרת תודה היא ההכרה בחוב הזה". בן ארצו בן המאה ה-17, הסופר פרנסואה דה-לה רוֹשְפֹוקוֹ, ניסח זאת ביתר בוטות: "הגאווה מסרבת להיות חייבת; האהבה העצמית מסרבת לשלם". להכרת הטוב יש זיקה פנימית לענווה. היא מודה כי מה שאנחנו ומה שיש לנו הם הודות לאחרים, ומעל הכל הודות לאלוהים. קונסטפונוויל מוסיף: "אלה שאינם מסוגלים להכיר טובה חיים לשווא; לעולם לא יהיו שבעי רצון או מאושרים, לעולם לא ירגישו מימוש עצמי. בלשונו של סנקה- הם אינם חיים, הם רק מתכוננים לחיות" (כוחה של הכרת הטוב, שיג ושיח הרב יונתן זקס).

- על מה מצביעה הכרת הטוב באדם?
- מדוע לדעתך חוסר הכרת הטוב מקושרת עם חוסר חיות?
- איזו תודעה מכוננת ההודאה הזאת?

"ברוך אתה ד' אלוהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגענו לזמן הזה"

ברכת שהחיינו, ברכת הזמן, היא ברכת הודאה בה האדם מברך את האל ומודה על כך שזומן לפניו זמן מיוחד: חג, קניית בגד, אכילת פרי חדש, שמחה בלב. למרות שבכל הודאה מובלעת גם בקשה שמושא התודה ישאר וישמר, ברכת שהחיינו קוראת לאדם להודות על שהזדמן לו בהווה הזה ודיו. אין האדם מברך על מושא התודה, הוא אינו שלו, אלא מברך על שזכה לחיות בשביל הרגע הזה. נוסח הברכה מעורר את האדם להכיר באפשרות השינוי שבעולם ובארעיותו, אין הברכה מתחייבת על "הזמן הבא", אך גם מדגישה את הטוב והחידוש התגלים בחיים, רגעי גאולה פרטיים וכלליים בהם אנו חשים כי כל רגעי החיים, הקיום והדרך לא היו אלא בשביל "הזמן הזה".

• מה משותף לכל הדברים עליהם מברכים שהחיינו?

• מדוע כוננו את ברכת הזמן?

• איזו תודעה מכוננת ההודאה הזאת?

"מודה": המילה הראשונה שמוציא האדם מפיו כל יום, היא מילת תודה. היא מכוננת את חיי האדם כחיים של הכרת טובה על החסד שבעצם חיותו. "אני לפניך": שתי המלים הבאות אחרי מילת התודה מכוננות את מקומו של האדם המתעורר בעולם. תחילה – "אני". קיומו של האני, הוא דבר שאינו מובן מאליו לשיטות פילוסופיות מסוימות, ומעורער בנפשם של בני אדם, שיציבותם הנפשית והרגשית אינה שלמה. לפי נוסח "מודה אני", אפשר להציע נוסח חדש לכלל המפורסם של דקרט *cogito ergo sum* "אני חושב – משמע אני קיים" – אני מודה לפניך – משמע אני קיים. הקיום שלי כאדם הוא בעמידה מול מלך העולם, מתוך הכרת תודה לעצם הזכות להתקיים בעולמו, ולפניו. תחילה מודה, ורק אחרי כן: אני. "מלך חי וקיים": אין בפסוק תודה זה אף שם מן השמות שבקדושה, כיון שהוא נועד להיאמר קודם לנטילת ידיים וניקיון הגוף. לפיכך זכה לנוסח החלופי: 'מלך חי וקיים'. זהו תואר מיוחד במינו, והוא מצביע על הניגוד בין הזמניות של האדם, העתיד למיתה, לבין המוחלטות הנצחיות של הקיום הא-להי, ומושג החיים המושלם, שחיי האדם הם רק בבואה וצללית שלו: צלם א-להים. (הרב יהודה ברנדס)

- כיצד המילה תודה יכולה לכונן את חיי אדם אם איתה פותח את יומו?
- מדוע הרב ברנדס מתנה את הקיום של האדם בהודאה?
- מהו המתח בין "להודות לו" לבין "להתוודות לפניו"? על מה מודה ועל מה מתוודה?
- מה הקשר בין ברכת ש"החיינו" לבין ברכת "מודה אני"?
- ההודיה חשובה לחברות כשם שהיא חשובה ליחידים. היא מגנה עלינו ממשקיעה של הטינה ומיהירותו של הכוח. היא מזכירה לנו כמה תלויים אנחנו באחרים, ובכוח העליון הגדול מכולנו. כמו ליחידים, כך גם לעמים: ההודיה חיונית לאושר ולבריאות. (הרב יונתן זקס)
- לסיכום, מהן סגולותיה של עמדה נפשית של הודיה?

נפני רוח:

1. חישבו על אדם חשוב בחיים שלכם: דמות משמעותית, מישהי שהיתה שם בשבילכם, מישהו שעזר לכם, אולי אדם שהיה אדיב במיוחד מבלי שציפיתם לכך. חשוב, שעוד לא יצא לכם להכיר בפניה או בפניו תודה על מה שעשה עבורכם, ויתכן שהיא או הוא מסתובבים בעולם בלי להרגיש כמה אתם מעריכים את זה.
 2. כיתבו, בצורה חופשית מה עשה בשבילכם, פרטו מה עזר לכם, מה זה גרם לכם להרגיש? איך זה השפיע על חייכם? הביעו את הערכתם על מה שנעשה. ציינו באיזו תדירות אתם זוכרים את מה שנעשה עבורכם.
 3. השלב הבא - אופציונאלי אך **מומלץ ביותר** - הקריאו בקול לאדם הנפלא את המכתב, בטלפון, פנים מול פנים, או שלחו לו את המכתב.
- במחקר של הפסיכולוגים רוברט אמונס ומייקל מקאלו, חצי מהמשתתפות ומהמשתתפים כתבו כל יום לפחות חמישה דברים טובים שקרו להם, שהם מכירים עליהם תודה. אלו לא בהכרח דברים עמוקים במיוחד, אלא הנאות קטנות שחוו במהלך היום: מגלידה טעימה שאכלו ועד לעובדה שהם קמים בבוקר ונושמים. החצי השני כתב מחשבות אקראיות, בכל מקרה מדובר בכמה דקות ביום. כשהשוו בין הקבוצות לאורך זמן, ראו שמשתתפי קבוצת ה"הכרת תודה" לא רק למדו להעריך את מה שקורה להם, אלא גם היו מאושרים יותר. בנוסף, הם היו החלטיים, נמרצים ואופטימיים יותר. רגע. יש עוד: הם נהיו יותר נדיבים, נהנו משינה טובה יותר, עשו יותר ספורט והיו חולים הרבה פחות. (יהודית כץ, פסיכולוגיה חיובית).

"שְׁמֵי שָׁמַיִם וְאֶרֶץ הַיָּם" - עַל הַהוֹדִיָּה הַמְּעֻלָּאִים הַקְּרוּבִים לָנוּ

"וְשִׁמְחָה בְּכָל-הַטּוֹב, אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ--וּלְבִיתְךָ"

(דברים, כ"ו, י"א)

המשפחה שכל אחד ואחת מאיתנו גדלו בה היא נתון שלא ניתן לשנות אותו, עובדה מוגמרת. לא ניתן להתגרש מהמשפחה וקשר דם הוא דבר מוחלט. המשפחה היא הבסיס, המקום הראשון שלנו לצאת ממנו אל העולם. היא גם, פעמים רבות, המקום אליו אנו שבים כשאנו זקוקים לעזרה, נחמה או אהבה קשבת. משום המורגלות הקיימת במשפחה, היא נתפסת, לא פעם, כדבר המובן מאליו. בדף לימוד זה ננסה לבחון את התנועה הנפשית של ההודיה ביחס למשפחה ונציע תרגול מעשי לביטוייה.

נפתח בסיפור קצר, שרובנו מכירים...

דיירות ודיירי הבניין שונים זה מזה וקרובים זה לזה. כל אחת ואחד עסוקים בענייניהם ובכל זאת כולם מתגוררים תחת אותה קורת הגג. מזכיר לנו משהו? קודם כל נתפנה לחשוב על תנועת הנפש של ההודיה במעגל המשפחתי שלנו. נסו להיזכר ולענות על כמה שאלות. כתבו לעצמכם בצד או חישבו בקול:

1. האם אמירת תודה היא דבר שכיח או נדיר במשפחה שלך?
2. נסו להיזכר בפעם האחרונה שאמרתם תודה לאחד מבני משפחתך. מתי זה היה ולשם מה?
3. מה התחושות שעולות בך כאשר את או אתה אומרים תודה תודה לאחד מבני המשפחה (למשל: מחויבות, שמחה, מועקה, הודיה, רציה ועוד)

והנה בשבילים, בדרכים, בכבישים - אל הבית באים דיירים חדשים.
ראשונה באה נמלה, לקומה חמישית עולה, קוראת את השלט. פותחת את הדלת,
עומדת בפנים ומסתכלת. באים מכל הדירות השכנים, עומדים מסביב, מסבירים לה
פנים:

הנאים החדרים בעיניך? - נאים.

הנאה המטבח בעיניך? -נאה.

הנאה המסדרון בעיניך? -נאה.

אם כן שבי איתנו הנמלה! - לא, לא אשב.

למה? אומרת הנמלה: השכנים אינם טובים בעיני. אני הנמלה בבית אחד עם תרנגולת
עצלה? כל היום על משכבה מתהפכת, מרוב שומן קשה לה ללכת! נעלבה התרנגולת,
והנמלה הלכה לה.

ושוב נשאל את עצמנו - האם הביקורת הזו של הנמלה על יושבי הבית מזכירה
לנו משהו...?

על הודיה וביקורתיות...

בשלב הראשון ניסינו להעיר ולעורר את זיכרוננו לגבי מנהגי ההודיה המשפחתיים
שלנו. כעת ננסה לרדת מעט לעומקה, דווקא ע"י התבוננות בתנועת הנפש
ההופכית לה - התנועה של הביקורתיות.

הרבה פעמים, דווקא אל מול האנשים הקרובים לנו ביותר, המשפחה, מתעוררת
ביקורת. הביקורת יכולה להיות על דברים קטנים, כמו על דברים גדולים, היא
יכולה להיות על דברים שבשגרה או סתם על משהו חד-פעמי. מי מאיתנו
לא זוכרת או זוכר חגיגה או כינוס משפחתי ממנה יצאתם במפח נפש כלשהו
ובתחושה שאתם לא מבינים 'איך נולדתם למשפחה הזו...?!'. נראה כי לא ממש
חשובה הסיבה, המפגש של רובנו עם המשפחה מצליח ללחוץ על נקודות רגישות
ולהעיר שדים ביקורתיים מרבצם.

הביקורתיות התדירה שמצויה בנו כלפי הקרובים לנו ביותר דורשת מחשבה
ומעלה שאלות - האם אנחנו מורגלים יותר בראייה ביקורתית כלפי המשפחה
שלנו, מאשר בראייה אחרת? כמה משקל הביקורת הזו תופסת בתקשורת שלנו
מול המשפחה ומה היחס בין הביקורת לבין חלקים אחרים שבאים לידי ביטוי
מול המשפחה? במה הביקורת הזו תלויה והאם היה זה משנה אם היינו נולדים
למשפחה "מושלמת"? כיצד הביקורתיות מול המשפחה מתקשרת לביקורתיות
שיש לנו מול עצמנו?

ניתן לשאלות הללו להדהד בתוכנו ובינתיים נתפנה לקרוא קטע נוסף, העוסק ביחסים שבין ילדים להוריהם:

חוויית האחוזה האונטית* מוצאת את ביטוייה בתחושה זו של הכרת תודה. קיומו האנושי של "האני", ולא הווייתו הפיזית, הוא שמשתלב להפליא בקיומו של "האתה". ה"אני" מפגין את מודעותו להשתייכותו למישהו אחר, המודעות לך שקיומי שלי קשור בקשר בל ייתנק בזולת העומד לצידו... כך זוכה כיבוד אב ואם לשכון בממד חדש, ממד של הכרת תודה - חוויית הסולידריות הקיומית שבה נקשרנו זה בזה שממנה אי אפשר לנו להתנתק. הילד חב חובה כלפי הוריו בשל הוקרה שיסודה באסירות תודה על כל מה שעשו למענו, ללא חשבון אנוכי וללא פניות. הוא מרגיש כי קרבתו אליהם היא עובדה בל תמוט, וכיהוא שייך להם ואינו יכול להתנתק מהם.

*אונטית-מלשון המונח אונטולוגיה, שמשמעו הנחות יסוד כלליות על דברים הקיימים בעולם ומאפייניהם. (הר"ד סולובייצ'יק, מתוך "כיבוד הורים ומוראם", בתוך "אדם וביתו", הוצאת ידיעות ספרים)

1. נסו להסביר מהי אותה תודעת חיים שהרב סולובייצ'יק מדבר עליה, שבה הקיום האישי שלי שייך וקשור בקיום של האחר, ובמילותיו של הרב - "מודעות לכך שקיומי קשור בקשר בל ייתנק בזולת העומד לצידו?"
2. האם אתם יכולים ויכולות להתחבר לתחושה שהרב סולובייצ'יק מדבר עליה - הוקרה חסרת פניות עבור מה שהורינו עשו למעננו?
3. כיצד התשובה לשאלה הראשונה מתקשרת לתשובה לשאלה השנייה?

על המובן מאליו...

כאשר אנו מרגישים שמשהו הוא מובן מאליו, זה מונע מאיתנו להכיר בו, בטוב שלו ולהודות עליו. תחושת ה"מובנות מאליה" היא אחת התחושות התדירות ביחס למשפחה. מה יותר מובן מאליו מאשר המשפחה, המקום שנולדנו אליו ללא בחירה. בקטע הבא, גם הוא של הרב סולובייצ'יק, ננסה לבחון שני מושגים ידועים שלו: "ברית גורל" ו"ברית ייעוד", ולהשוות ביניהם לבין היחס למשפחה.

ברית-גורל - מהי? הגורל מציין בחיי-האומה, כמו בחיי-היחיד, קיום מאונס. כורח מזור מלכד את הפרטים לכלל אחד. היחיד כפוף ומשועבד בעל כרחו למציאות הלאומית-הגורלית, ואי אפשר לו להשתמש ממנה ולהבלע במציאות אחרת חוצה לה.

ברית-ייעוד - מהי? הייעוד מציין בחיי-האומה - כמו בחיי היחיד - קיום מדעת שהאומה בחרה בו ברצונה החפשי ושבו היא מוצאת את הריאליזציה (=הגשמה) המלאה של הווייתו ההיסטורית. האומה מעורה בתוך היעוד בשל כיסופיה לקיום משוכלל מלא-ענין וכיוון. (...) חיי-יעוד הם חיים מכוונים, פרי דריכות-הכרחית ובחירה חפשית.

(הר"ד סולובייצ'יק, מתוך: "קול דודי דופק" בתוך "איש האמונה הבודד", הוצאת מוסד הרב קוק, 1975)

1. הסבר/י במילותיך מהן ברית גורל וברית ייעוד?
2. האם המשפחה נתפסת בעיניך כברית גורל או ברית ייעוד?
3. כיצד ניתן להפוך ברית גורל לברית ייעוד?

אני רוצה לשיר שיר הלל לכל מה שגשגאָר \ פה אָתנוּ וְלא עוֹזב וְלא נוֹדֵד כְּצִפּוֹרֵי הַנְּדוּד
וְלא בּוֹרֵחַ צִפּוֹנָה וְלא דְרוֹמָה וְלא שֵׁר "לְבִי בְמִזְרָח \ וְאֶנֶכִּי בְקֶצֶה מִעֶרֶב". אָני רוצה לשיר לְעֵצִים
שְׁאִינָם מְשֻׁלֵּיכִים אֶת עֲלֵיהֶם וְסוּבְלִים לְהֵט קִיץ \ וְקֹר חֶרֶף \ וְלִבִּי אֶדָם שְׁאִינָם מְשֻׁלֵּיכִים אֶת זְכֵרוֹנֵתֵיהֶם
וְסוּבְלִים יוֹתֵר מִבְּנֵי אָדָם שְׁמֻשְׁלִיכִים הַכֹּל. \ אֲבָל מַעַל לְכָל אָני רוצה לשיר שִׁיר הַלֵּל
לְאוֹהֲבִים שְׁנֻשְׁאָרִים יַחְדּוֹ לְשִׁמְחָה וְלִצְעָר וְלִשְׁמָחָה. \ לְעִשׂוֹת בֵּית, לְעִשׂוֹת יְלָדִים, עֲכָשׁ וּבְעוֹנוֹת הָאֲחֵרוֹת.

יהודה עמיחי

1. נסו להגיד בשני משפטים - את מה יהודה עמיחי רוצה להלל?
 2. האם אתם מזדהים עם הרצון הזה שלו?
- "שלושה שותפין הן באדם: הקב"ה ואביו ואמו" (קידושין, ל', ע"ב)
- כיצד לוקחים את המובן מאליו, את הכוונה, את המקום שאצל חלקנו מייצר
יחס ביקורתי, והופכים אותו לבחירה? איך עושים את המעבר מתודעה של גורל
לתודעה של ייעוד?

ניסיוני מלמד, כי האנשים החולקים את חיייהם עימנו הם המורים להם אני זקוקים יותר מכל. בני-
זוג, הורים וילדים, הם המאסטרים המובהקים ביותר שיכולנו לקוות להם. הם יראו לנו שוב ושוב את
האמת שאיננו רוצים לראות עד שנראה אותה.

...לעיתים קרובות אנשים שואלים אותי אם האמנתי בדת כלשהי לפני 1986, ואני עונה: כן. הדת
הזאת הייתה: "הילדים שלי צריכים להרים את הגרביים שלהם". זאת הייתה הדת שלי והתמסרתי
לה לחלוטין, אף שהיא מעולם לא עבדה. יום אחד, לאחר ש "העבודה" * כבר חיה בתוכי, קלטתי
שהיא פשוט לא אמיתית. אחרי כל השנים שבהן נדנדתי להם והענשתי אותם, המציאות הייתה
שיום אחר יום הם השאירו את הגרביים שלהם על הרצפה וראיתי שאני צריכה להרים את הגרביים
בעצמי, אם אני רוצה שהם יורמו. ילדיי היו מאושרים למדי עם הגרביים שלהם על הרצפה. של מי
הייתה הבעיה? שלי. המחשבות שלי אודות הגרביים שעל הרצפה הן שהקשו על חיי, לא הגרביים
עצמם. ואצל מי היה הפתרון? שוב, אצלי. הבנתי שבאפשרותי להיות צודקת, או להיות חופשייה.
לקח לי כמה רגעים להרים את הגרביים בלי שום מחשבה על הילדים שלי. דבר מדהים החל לקרות.
קלטתי שאני אוהבת להרים את הגרביים שלהם. זה היה בשבילי, לא בשבילם. באותו רגע העניין
הפסיק להיות מטלה והפך לתענוג-להרים אותם ולראות רצפה נקייה ומסודרת. בסופו של דבר,
הילדים הבחינו שאני נהנית והחלו להרים את הגרביים שלהם בעצמם, בלי שהערתי על כך כלל.

הורים, ילדים ובני-זוג ילחצו שוב ושוב על כל כפתור שלנו עד שנקלוט מהו הדבר שעדיין איננו
רוצים לדעת על עצמנו, ובכל פעם הם יכוונו אותנו לעבר השחרור שלנו.

* "העבודה" היא שיטת טיפול לעזרה עצמית שהגתה בירון קייטי ב-1986, המתרגלת התבוננות בצורת החשיבה
האישית, חקירה פנימית אודות הנחות יסוד מוטעות ושינוי דפוסי התנהגות בעקבות כך.

(בירון קייטי, מתוך: "לאהוב את מה שיש" הוצאת פראג)

ביירון קייטי בוחרת לראות את מוקד הבעיה והפתרון בה. לטענתה האנשים הקרובים לנו הם "מורי הדרך" שלנו בחיים הללו - הם משקפים לנו את עצמנו, כולל את החלקים שאיננו רוצים לראות, ומכוונים אותנו "לעבר השחרור שלנו".

• האם אתם מזדהים עם אמירותיה של ביירון קייטי?

הצעה לתרגול - נסו לחשוב על דבר "שמעצבן" אתכם בבני המשפחה שלכם. בחרו אחד כזה וכתבו אותו. עכשיו נסו "להפוך את המבט" ולראות כיצד אותו דבר: לימד אתכם משהו על עצמכם / פיתח בכם יכולת כלשהי. כתבו את מה שגיליתם.

לא במקרה המטאפיזיקה של מרבית הדתות והאמונות מתארת את הטוב כאור ואת הרע כחושך. אור הוא כח פעיל, ואילו חושך הוא היעדר אור, הוא סביל. פינה חשוכה לא תכשיך חדר מואר, אבל נר אחד מאיר חלל חשוך.

...הבחירה שלנו אם להתמקד בחיובי או בשלילי משפיעה על האופן שבו אנחנו מעריכים אנשים, אבל a עוברים עלינו בברירה מאומללות (שלילה) או ברדיפה אחר האושר (חיובי)? האם אנחנו נמנעים באופן פאסיבי מדיכאון או מחפשים באופן אקטיבי שמחה? האם אנחנו עסוקים רוב זמננו בהימנעות מחושך או בהפקת אור?

(טל בן-שחר, מתוך: "אושר אפשרי", הוצאת מטר)

1. האם אתם מסכימים עם המשוואה שבן-שחר עושה: שלילי=פסיבי; חיובי=אקטיבי? הסבירו.

2. ביניכם לבין עצמכם, חשבו היכן אתם ממוקמים, קרוב יותר לקצה שמתמקד בחיובי או לקצה שמתמקד בשלילי?

3. כיצד מיקום זה משפיע על היחס שלכם למשפחה?

ונחזור לסיפורנו...

באה יונה. חיש קל עלתה לקומה אחרונה. קוראה את השלט, פותחת הדלת, עומדת בפנים ומסתכלת. באים אליה כל השכנים, עומדים מסביבה, מסבירים לה פנים:

הנאים החדרים בעיניך? - החדרים צרים.

הנאה המטבח בעיניך? - נאה המטבח, אך אינו מרווח.

הנאה המסדרון בעיניך? - מרובה בו הצל, המסדרון אפל.

ובכן לא תשבי אתנו? אשב ואשב בחפץ לב, כי השכנים טובים בעיני:

התרגנות - טובת כרבות, הקוקיה - יפהפיה, החתולה - כל כך נקייה, והסנאית בעלת אגוזים, יודעת לחיות חיים עליזים. רואה אני כי נוכל לחיות ביחד בחברה טובה, בשלום ובנחת. שכרה היונה את הדירה, יום- יום הומה היא בחדרה.

נראה כי היונה, חרף התנאים הלא-משביעים, בוחרת להישאר ולהשכיר את הדירה בגלל החברה הטובה - השכנים שנאים בעיניה. היא בוחרת לראות, בניגוד לכל שאר קודמיה ובמהלך מאוד לא מובן מאליו, את המעלות והיתרונות שיש ליושבי הבית.

לסיכום...

בדפי הלימוד הללו ניסינו, קודם כל, להיזכר ולחשוב האם וכיצד אנו מבטאים אמירת תודה כלפי המשפחה שלנו ומה זה גורם לנו להרגיש. הרהרנו בתנועה ההופכית - להודיה - הביקורת, ונתנו לכמה שאלות בנוגע אליה להדהד. לאחר מכן, בחנו את עצמנו ואת יחסנו למשפחה לאור מושגים מתורתו של הרב סולוביצ'יק - ברית גורל וברית ייעוד. שיר של יהודה עמיחי האיר באור נוסף דברים ש"נשארים תמיד ולא עוזבים" וזה הוביל אותנו לחשוב על ה"מובן מאליו" ועל המקום של ההודיה מול זה. מתוך שיטת "העבודה" של ביירון קייטי ניסינו לראות בצורה שונה דברים שבד"כ מעצבנים אותנו ולקראת סיום קראנו קצת מתוך עולם הפסיכולוגיה החיובית וחשבנו כיצד זה מתקשר לאופן בו אנו רואים את המשפחה שלנו.

סוף הסיפור של "דירה להשכיר" הוא כמובן טוב, ונכון שלא תמיד לסיפור האישי שלנו יש כזה "HAPPY END", אבל כעת נציע כמה תרגולים מעשיים, שבעזרתם ניתן לעבוד על הפניית המבט, כך שנסתכל אחרת על המשפחה שלנו:

ולסיום הטוב שלנו...

כך בעמק יפא בין כרמים ושדות, עומד מגדל בן חמש קומות. ובמגדל גרים עד היום, שכנים טובים חיי - שלום.

יום הזכרון לשואה ולגבורה

התלבטנו רבות האם ניתן לקשר בין יום השואה לאיזושהי תודה. האם יש חיבור שאיננו מלאכותי שניתן לעשות? אולי תודה לחסידי אומות עולם? האם זה בכלל "שייך"? ואולי כדאי לדבר דווקא על הימים שאין לומר בהם תודה?

בחרנו לעמוד על כמה מתחים ביום זה: יאוש ואמונה, סופי ואינסופי, שכחה וזכרון

יאוש ואמונה

אני יודעת שבמחנה עבודה אמות בתוך שלושה ימים, אני אשכב ואמות ובכל זאת לא אחשוב שהחיים אינם צודקים. (אתי הילסום, חיים כרותים עמ' 96). כשאני אומרת לאחרים: אין טעם לברוח או להתחבא, לא נצליח להתחמק, מוטב ללכת עם כולם ולנסות לעזור לאחרים עד כמה שאפשר – זה נשמע תבוסתני מדי. זה נשמע לגמרי אחרת ממה שאני מתכוונת. עדיין איני מצליחה לבטא את תחושת החיות והאור שבי, האוצרת בתוכה גם את כל הסבל והמצוקה. אני עדיין מדברת בנימה פילוסופית מלומדת, וזה נשמע כאילו המצאתי לי איזו תיאוריה מנחמת כדי להנעים את החיים. מוטב שאלמד בינתיים לשתוק ולהיות. [...] רציתי לומר רק זאת: המצוקה כאן באמת נוראה, ובכל זאת, בשעות הערב, כשהיום נסוג ומתרחק, אני צועדת בצעדים קלילים לאורך גדרות התיל ומלבי עולה תמיד התחושה – ואין מה לעשות, זה פשוט כך, זה משהו עמוק ובסיסי: החיים נפלאים ונשגבים... מותר לנו לסבול אבל לא להיכנע לסבל. ואם נישאר בחיים, ונישאר שלמים בגוף ובנפש, ובעיקר בנפש, בלי מרירות, בלי שנאה, תהיה לנו זכות לומר את דברנו אחרי המלחמה. (שם, עמ' 154)

- כיצד הייתם מגדירים את הרגש העולה מתוך המילים של אתי הילסום?

- האם אתם חשים כי היא רואה נכוחה את המציאות?

הניסיון להישאר דבוק באמונת השי"ת אחרי השחרור היה קשה יותר מהניסיון בעת החורבן עצמו... במחנות פיעמה בנו כל הזמן התקווה הגדולה שמיד למחר תבוא הגאולה... וחשבנו שלפתע פתאום תהיה ההתגלות והגאולה ונראה עין בעין מדוע סבלנו ונבין מה הוא החשבון והתכלית של הייסורים. אבל היותר קשה היה יום השחרור – קראו לזה "שחרור", אבל איני יודע איזה שחרור הוא זה – כי אדרבה התגלה לנו החורבן שמסביבנו, ויחד עם זה ראינו ששום דבר לא נשתנה, העולם כמנהגו נוהג והסתר הפנים הוא כפי שהיה ולא מצאנו שום שינוי בעולם.

היהודים יוצאי מחנות ההשמדה התגוללו בצריפים והרוצחים הגרמנים גרו בבתים מסודרים; רציחות ופוגרומים נערכו במקומות רבים, ופליטים יהודים נדדו מארץ לארץ כשהם נאלצים להבריא את הגבולות ושום מדינה לא הייתה מוכנה לקבל אותם, ועוד. לנוכח כל זה יהודים רבים שהחזיקו מעמד ועמדו בניסיונות קשים איבדו, לדאבון ליבנו, את אמונתם ולא עצרו כוח להמשיך הלאה.

יום השחרור, הרב חיים אלטר ראטה, כל הכתוב לחיים, הוצאת בא"ר חיים - בני ברק, עמ' צב

- מדוע היה הנסיון בשחרור קשה מן הנסיון בעת החורבן עצמו?

סופי ואינסופי

כאשר אתה רואה חוטם, עיניים מצח וסנטר, ואתה מתאר אותם, אזי אתה פונה אל האחר כאל אוביקט... ייחודן של הפנים נעוץ במה שאינו יכול להצטמצם כדי תפישה. ראשית - יש לציין את עצם תמימותן של הפנים, הצגתן הגלויה ללא הגנה. מבין כל אברי הגוף עור הפנים הוא עירום ביותר ודל ביותר. עירום ביותר - אף שבצורה מהוגנת. ודל ביותר - שכן יש בפנים דלות בסיסית; והראיה, שאדם משתדל לחפות על דלות זו בהעמדות פנים ובגינונים למיניהם. הפנים חשופות ומאוימות, כביכול מגרות אותנו למעשה אלימות. יחד עם זאת, הפנים אוסרות עלינו להרוג... הפנים הן משמעות, משמעות ללא הקשר. האחר ביושר פניו [כלומר: בפניו המישירות, ת"ג] אינו דמות בתוך הקשר. אדם הוא בדרך כלל דמות: פרופסור בסורבון, בנו של פלוני, מה שכתוב בדרכונו... והאופן שבו הוא נוהג להתלבש ולהציג את עצמו. וכל משמעות - שאתה בא לייחס אליו - קשורה בהקשר ההוא. ואילו כאן נהפוך הוא: הפנים הן משמעות לעצמן. אתה - זה אתה... הפנים הן מה שאינך יכול להרוג, או, לפחות, משמעותן היא לומר: 'לא תרצח'.

(עמנואל לוינס, אתיקה והאינסופי, הוצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס, עמ' 67-68.)

- מהו אותו רגע מעבר בין ראית אוביקט לסוביקט?

- מדע הפנים אומרות "לא תרצח"?

זכרון ושכחה

משחרב בית האחרון רבו פרושין בישראל שלא היו אוכלין בשר ולא שותין יין. נטפל להם ר' יהושע, אמר להם: מפני מה אין אתם אוכלים בשר? אמרו לו: נאכל בשר, שבכל יום היה תמיד קרב לגבי מזבח ועכשיו בטל! אמר להם: לא נאכל. ומפני מה אין אתם שותים יין? אמרו לו: יין נשתה, שבכל יום היה מתנסך ע"ג המזבח ועכשיו בטל! אמר להם: לא נשתה. אמר להם: אם כן, לחם לא נאכל - שממנו היו מביאין שתי הלחם ולחם הפנים, מים לא נשתה - שמהן היו מנסכין מים בחג, תאנים וענבים לא נאכל - שמהן מביאין בכורים בעצרת. שתקו. אמר להם: בני, להתאבל יותר מדאי אי אפשר, ושלא להתאבל כלל אי אפשר; אלא כך אמרו חכמים: סד אדם את ביתו בסיד ומשייר דבר מועט זכר לירושלים. עושה אדם עסקי סעודה ומשייר דבר מועט זכר לירושלים. עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירה דבר מועט זכר לירושלים. שנאמר (תהלים קלז): אם אשכחן ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני אם לא אזכרכי. תוספתא סוטה, פרק טו

- מהי המגמה שרווחה בישראל לאחר חורבן הבית? מהי העמדה הנפשית המובילה לזה?
- מהי ההצעה של ר' יהושע: "להתאבל יותר מדאי אי אפשר ושלא להתאבל כלל אי אפשר"?
- מה מציעים חכמים? באיזה מובן טקסים אלו מבטאים אבל?
- האם אנחנו כדור שני ושלישי מחזיקים בטקסים שונים המבטאים: להתאבל יותר מדאי אי אפשר ושלא להתאבל כלל אי אפשר?

בין פרופורציה לפרופורציה

וכאז - כן עתה. כשם שבימים ההם, כאשר פרצה התבערה הענקית מתוככי ארץ הדמים הארורה ולשונות-האש התפשטו והשתוללו כמעט בכל מדינות אירופה וביחוד בארץ פולין, ושרפו והשמידו את כל בית ישראל, כשם שהיינו אז מוכי-תדהמה והמוח האנשי לא היה מסוגל לתפוס איך מתחולל חזיון-אימים כזה לעין השמש, כיצד נהפכה מדינה שלמה בת מיליוני אנשים למאורה של חיות טרף משתוללות הצמאות לדם יהודי וידיהם המסואבות מבעירות את כבשני-המוות הענקיים של טרבלניקה אושביץ ובלז'ץ, בהם שרפו יומם ולילה את גופותיהם של מיליוני הקדושים ואפרם פוזר לכל רוח ועצמותיהם נטחנו ושימשו כדשן לסבון וכזבל לשדות, איך יתכן שכל זה ייעשה על-פני כדור הארץ בריש גלי ובאין

מפריע ליצורים המזוהמים הללו - כך גם עתה, אחרי שחלפה כבר מאז תקופה של כ"ה שנים והתרחקנו מרחק רב מאימי הימים ההם, עדיין התדהמה במקומה עומדת ולית מחשבה תפיסא ביה כלל, אפסה מאתנו נקודת-אור שתפזר קמעא את חשכת המחשבה העוטפת סוגיא זו ותבהיר מעט את מאורעות השואה. מרבית הספרים והסופרים שכתבו על נושא זה החטיאו את המטרה ולא נגעו אפילו באפס קצהו. ובכגון דא נאמר "המשכיל בעת ההיא ידום" (עמוס, ד'), כי רק הדממה המעיקה של המשכיל היא הביטוי היחיד ההולם את העת ההיא". (בעל הנתיבות שלום, ההרוגה עליך).

• מה הקשר שקושר בעל הנתיבות שלום בין התפיסה בשואה לבין תפיסתינו עכשיו? כיצד שתיקה היא התשובה לאיש משכיל?

שמעתי סיפור מופלא שהתרחש אי שם בחודש אוקטובר 1963 למניינם. הסיפור על זושה ואברם. ניצולי שואה ששרדו את התופת וזכו לעלות לארץ ישראל ולהעמיד בית ומשפחה בעיר הקודש והגלים הגבוהים - נתניה. אברם הוא סנדלר צנוע שלא מרבה במילים וזושה היא עקרת בית שמתמחה בהגדרת המושג "אם פולניה" וכמובן - אפיית עוגיות מנחמות. בדירת שני החדרים הצנועה, עם ריח נפטלין ואבקות סוכר מתוק, הם חיזו בעיקר את העבר והעתיד לבוא. בתם הצעירה שלומית, שבדמה גם כן זורם זיכרון המלחמה ההיא, התעוררה יום אחד לקול זעקות רמות מהסלון המשפחתי (שהיה עבודה גם חדר השינה בדירה הקטנטנה); בעיניים מנומנות ראתה את דמותה של זושה מחזיקה בידה את הווילון הצהוב הגדול שכיסה את חלונות הסלון והיא רוטנת לעברו כאילו כל רגע היה יכול להתעורר לחיים ולענות לה: "איך הוא עשה את זה?! הוא לא מתבייש?!?" זעקה זושה. "זה לא יכול להיות!". זה הזמן לציין כי זהו לא היה ווילון רגיל. הווילון הצהוב הענק (שכיסה בפועל חלון זעיר בגודל של מטר על מטר), היה עבור זושה הפריט הראשון שרכשה בחייה החדשים שהיה עבורה ל"מותרות": ווילון "מפואר". "של עשירים". כמה סמלי. אבל היי, זה רק ווילון, כן? מה כבר יכול להיות? בירור קל העלה שהווילון האהוב על זושה נשלח לניקיון יסודי אצל הכבסן השכונתי (כן, פעם היה כזה דבר) וחזר משם עם פגם קל בקצהו השמאלי התחתון. "אני לא מאמינה שהוא עשה את זה!!", זה אסון! המשיכה והוסיפה כמה ביטויים ביידיש שפשוט אי אפשר לתרגם לעברית. "עגמת נפש!!" הוסיפה. שלומית קמה מהספה באסרטיביות, משכה את הווילון בכוח מידה של זושה וצעקה: "די!! די כבר!! תפסיקי לצעוק!! ממה את עושה עניין? בחיים לא ראיתי אותך ככה! את, אמא, שעברת את מחנות ההשמדה הגרועים ביותר, את השואה הנוראית, שאיבדת את כל משפחתך תחת זוועות הגרמנים... איך את מצליחה להתעצבן כל כך מלכלוך קטן ומטופש בווילון?? מי בכלל רואה את זה??"

זושה עצרה, הסתכלה אל בתה היחידה בעיניים ואמרה: "שלומיתק'ה, אחרי כל מה שעברתי שם, אם לא הייתי יכולה להתרגז על הווילונות, לא הייתי יכולה לחיות. היו צריכים לשים אותי מזמן בבית משוגעים". פשוט. ככה. (ליאור טף)

- האם אנו כחברה חיים יותר את המציאות של האדמו"ר מסלונים או של הסיפור שמביא ליאור?

עצמאות - בין הווה ועתיד

"שבתודה - עצמאות" היא שבת המטרימה את יום העצמאות. מטרתה, כמו שבתות רבות ביהדות הקודמות לחגים, לדרוש אודות תכנון ומנהגיו של החג.

מהלך:

1. מהי עצמאות?
2. מה בין השאיפה לעצמאיות ועצמאות?
3. מה חוגגים ביום העצמאות? הכרזת עצמאות הסטורית, הווה של עצמאות, או שאיפה של עצמאות?
4. על מה מודים ביום זה?
5. עצמאות- בין הווה לעתיד

1. מילון אבן שושן:

- "עצמאות: עמידה ברשות עצמו, אי תלות באחרים, אוטונומיה"
- על פי ההגדרה המילונית, נסחו במילים שלכם מה אנחנו חוגגים ביום העצמאות? נסו למקם את דבריכם בקונטקסט היסטורי.
 - האם הייתם מוסיפים להגדרה זו? משמיטים משהו ממנה?

2.

העם היהודי אינו חי חיים עצמיים זה מאות בשנים. עם שאינו מעורה בסביבת מולדתו, שאינו יוצר את חייו וקובע את גורלו מתוך רצונו החפשי אלא נתון בסביבה זרה, משועבד לרצון זר ומוכרח להסתגל לחיי-נכר, - עם זה מאבד גם כשרונו לחשוב מחשבת עצמו ומתרגל להגות במושגים שאולים ובצינוורות זרים; וכשם שהוא מחקה את לשון העם הזר, שמותיו ומנהגיו - כך הוא מחקה גם את סיסמאותיהם, הלכי-רוחם ותגובותיהם של אחרים. מהתבוללות רוחנית ומחשבתית זו לא נשתחררה עוד לגמרי אפילו התנועה הציונית. וכשהועמדנו עכשיו לפני הכרח של מלחמה, יש חשש שניתקפס לסיסמאות ודרכי-מלחמה שאולות ממקור זר, שאינן הולמות את מצבנו וצרכינו..

(בן גוריון, תשובתינו לספר הלבן, בכינוס הסתדרויות-הנוער, ירושלים, 24 במאי 1939)

בן גוריון משתמש במילה "עצמיות" ולא במילה עצמאות. האם יש לכך משמעות לדעתכם? מה ההבדל בין השניים?

3.

ושוב נעמוד מתווכים, נרגשים כתמיד, ובתחושת מחנק בגרון נשיר על ה"תקווה בת שנות אלפיים". וכשנסיים בחגיגות - "להיות עם חופשי בארצנו / ארץ ציון ירושלים", תצוץ תמיהה: האם זו שיאה של התקווה? האם עצם הקמת הבית הלאומי, ויכולתנו לעשות בו ככל העולה על רוחנו- היא פסגת הכל?

אל תהי השגת היעד "להיות עם חופשי בארצנו", קלה בעיניכם. בודאי לעם שבמרבית שנותיו נכבש ונרמס בגלות קשה ומייסרת תחת עול זרים. שיבת ציון והקמת מדינת ישראל היתה בגדר נס, בהיותה תופעה שאיננה מתפרשת על ידי חוקי ההיסטוריה. בהשיגה הישגים אדירים אלו, עמדה הציונות ביעדים שהציבה לעצמה. היא בנתה "מקלט בטוח" בארץ ישראל ליהודי העולם, החזירה חלק גדול מעם ישראל לארצו העתיקה, והצליחה במטרתה העיקרית - הקמת מדינה יהודית.

ברם, יש להבדיל בין שחרור מעול זרים לבין עצמאות. עצמאות איננה רק חופש ותחושת שליטה אלא גם קבלת אחריות עצמית של אדם ועם לעיצוב חייו וגורלו, על פי מערכת השאיפות והערכים הפנימית שלו.

עם ישראל יצא לחרות משעבוד מצרים אך סכנת כישלון ארבה לו כל הדרך עד להר סיני, לקבלת תורה. ההיסטוריה מלמדת שדווקא אחרי שעמים משתחררים מכבלי שלטון זר, הם מתדרדרים לשחיתות, התנוונות והרס עצמי. לפיכך מטרת יציאת מצרים הוגדרה מראש: "שלח את עמי ויעבדוני". הניב המפורסם "שלח את עמי" הלקוח ממכות מצרים, מנותק מהקשרו בצורה מטעה. הכושים בדרום ארצות הברית חרטוהו על דגלם בשיר המפורסם בהשוותם את מאבקם לחרות עם דברי משה אל פרעה. ברם, שלוש מילים אלו אינן מופיעות לעולם בנפרד, אלא תמיד - "שלח את עמי ויעבדוני". ביטוי זה לעולם אינו יציאה מעבדות לחופש, אלא מעבדות לעול, לקבלת תורה מלאת חוקים וערכים, תוכן ומשמעות...זו גם משמעות עצמאותנו. במושגי יציאת מצרים המטרה העליונה היא לגבש תודעה וזהות ייחודיים, לעצב תרבות וערכים שיאפיינו את המדינה היהודית. (הרב איזנטל, רב הישוב חספין)

- מה דעתכם- האם חגיגת יום העצמאות היא על עצם האירוע ההסטורי, משהו שהושג, או שמא על שאיפה להשיג?
- אם יום העצמאות מקביל ליציאת מצרים, מה תהיה "קבלת התורה" הצינונית?
- כיצד ניתן לבטא זאת בחגיגות יום העצמאות?

4.

בקום המדינה, עלתה שאלה האם יש לברך תפילת הלל- הודיה עם ברכה. בקטע לעיל מסביר הרב ראטה האם יש לברך את תפילת ההודיה, ה'הלל', עם ברכה. ב"ה. כ"ד אדר תשי"ב, ירושלים ת"ו. לכבוד יד"נ (=ידיד נפשי) הרב הגאון המהולל רב פעלים מו"ה (=מורנו הרב) יהודה לייב מימון שליט"א.

הנני להשיב בזה לכבוד תורתו על מכתבו היקר בדבר השאלה אודות ברכת שהחיינו ביום העצמאות, היינו ביום שהוכרזה תקומת מדינת ישראל... ההחתם סופר אורח חיים סימן קצ"א כתב שכך נוהגין כמה קהלות ישראל ומגדולי יחידיהם... ועיין בחת"ס או"ח סי' קס"ג בסופו שכתב שיפה עשה ציבור או יחיד לקבוע יום מועד לעצמם ביום שנעשה להם נס.. וממילא פשיטא בנידון שלנו הנוגע לציבור של כלל ישראל, [א] ויש כאן פדיון מעבדות לחירות שנגאלנו משיעבוד מלכויות ונעשינו בני חורין והשגנו עצמאות ממלכתית, וגם הצלה ממיתה לחיים שניצלנו מידי אויבינו שעמדו עלינו לכלותנו, בודאי חובה עלינו לקבוע יום טוב. ויפה כיוונו המנהיגים שקבעו את היום הזה דווקא, אשר בו היה עיקר הנס שיצאנו מעבדות לחירות ע"י הכרזת העצמאות, ואלמלא נעשית ההכרזה באותו היום והיתה נדחית ליום אחר אז היינו מאחרים את המועד ולא היינו משיגים את ההכרה וההסכמה של המעצמות הגדולות שבאומות העולם, כידוע. [ב] ונס זה משך אחריו גם את הנס השני של ההצלה ממות לחיים הן במלחמתנו נגד הערבים בארץ ישראל, והן הצלת יהודי הגולה מיד אויביהם במקומות מגוריהם שעלו לארץ ישראל. [ג] ובא על ידי כך הנס השלישי של קיבוץ גלויות.

(הרב משולם ראטה, "בענין אם לומר הלל ושהחיינו ביום העצמאות", שו"ת קול מבשר, חלק א סימן כא)

- על מה מודים ביום העצמאות? האם זה הלל על העבר/ ההווה?

5.

אסתר רזיאלנאור (תנועת החרות):

אדוני היר"ר, כנסת נכבדה. אני מציעה להעביר את הדיון על אודות יום הקוממיות לוועדת החוקה, כדי שוועדת החוקה תקבע את הדבר לדורות. יחד עם זה אני מציעה לשנות את שמו מ"יום הקוממיות" ל"יום העצמאות". זהו שם הרבה יותר פשוט, אולי לא כל כך חגיגי אבל דוקא מושם כך הוא טוב. אנחנו לא השגנו ואסור שייוצר הרושם שכבר השגנו הכל וכבר שבעה נפשנו. בספר "שמשון" שנכתב ע"י ראש בית"ר זאב ז'בוטינסקי, כתוב: "יאכל אדם עד אשר יישאר הרעב בקרבו ואל תאכל עד השובע". צריך שיישאר הרעב הזה, הרעב לחג, הרעב לנצחון ולהישג' הרעב לקוממיות עברית. טרם נחלנו את הנצחון ויש להעלות את ירושלים על ראש שמחותינו ובכל שמחותינו. גם את מחצית הדרך או את הפסיעה הראשונה יש לקרוא בשמה המדויק: "פסיעה ראשונה".

- נסו לחדד את ההבדל בין קוממיות לעצמאות
- האם ניתן לשמר את הרעב ובוב בזמן לחגוג את ההווה ?
- לו יכולנו להגדיר תחושה אחת איתה היינו רוצים לצאת מיום העצמאות –מה היא הייתה?

הימים שעוד נכוננו לנו/ עדית פאנק וחנן יובל

הימים שעוד נכוננו לנו
שיהיו נכונים, שיהיו רכונים
שיהיו מעלינו כמו כפות תמרים.
ואנחנו שני המינים,
נברך עליהם,
ובין כפות ידינו
ידריכו קשתם כוכבים רחוקים
להביט בנו מתוך הלילות,
ולא נבוש להיות מוארים בימים, בימים.
והאפלה תביא תבונה אל לילותינו
ועין תהיה בנו זבת דמעות רכות של דבש בחלב,
ושבעה מינים, פי שבעה מונים
בבגרותו יבשיל ליבנו.

כנפי רוח:

- נסה/י לחשוב על מאורע בהסטורית המדינה עליו את/ה מודה?
- חשב/י על דבר מה מתוך ההווה הנוכחי עליו את/ה מודה?
(מעריכה/ משבחת/ גאה)
- חשב/י על נקודה אליה היית רוצה לראות את המדינה שלנו מגיע בעתיד
(קרוב/ רחוק)

מְחִיזֵר לַיּוֹם הַשֵּׁנִי - טוֹב לַהֲדוּקוֹת אֵה'

מהלך:

1. מותר לשמוח בישראל
2. מה בין שבת ותודה?
3. שבת כפנויה וכמסגרת
4. על נקודת מבט מסגרת כזוית יומימית

מותר לנו לחייך כנגדה/ עזרא פליישר

עכשיו אומר מילה בשבחה של מדינת היהודים, ארץ היהודים,
מקומה היחיד תחת השמש של תרבות היהודים.
מילה בשבחה של אם ענייה זו,
שאנו מתרוצצים סביבה כל היום בזעף
זועמים על חולשתה
לועגים לעניותה
בזים לזקנתה
מקניטים אותה בצרותיה
מקניטים אותה ביפות ועשירות ממנה
ששים לפרסם חרפתה
מתכבדים בקלונה
מוצצים בחרוק שיניים את יבושת חלבה ודמה
ארץ זו היא ארצנו האחת והיחידה
אין לנו ולא תהיה לנו לעולם אחרת
מותר לנו לאהוב אותה
מותר לנו לשמוח בה כמות שהיא
מותר לנו לחלוק לה קצת כבוד
מותר לנו לתת לה להשיב נפשה
להחליף כח
לנוח
לשטוף את הזיעה הקרה מעל פניה ולעלות על שפתיה חיוך
מותר לנו לחייך כנגדה

- מדוע לדעתך משתמש המחבר בפועל "מותר"?
- כיצד הוא מתאר אותנו כחברה כלפי מדינת היהודים? האם הזדהית עם תיאוריו?

עוד מימי בית המקדש נהגו להצמיד לכל יום בשבוע מזמור תהילים "שיר של יום". השיר של יום השבת מתחיל בפסוקים הבאים:

"אֶמְזַמֵּר שִׁיר לַיּוֹם הַשַּׁבָּת. בִּטּוֹב לְהוֹדוֹת לַה' וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עָלֵינוּ.
גִּלְגִּיד בְּבִקְרָה חֲסִידְךָ וְאַמוֹנֶתְךָ בְּלֵילוֹת. דַּעֲלֵי עֶשׂוֹר וְעָלֵי נָבֶל עָלֵי
הַגִּיּוֹן בְּכִנּוֹר. הִכִּי שִׁמְחֵתִנִּי ה' בְּפִעֲלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יְדֶיךָ אֲרֹנָן. וּמֵה גִדְלוֹ
מַעֲשֵׂיךָ ה' מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֲשִׁבְתֶּיךָ..."

- מה מזמור זה יותר? מזמור ליום השבת או מזמור שבח לאלוקים?
- מדוע לדעתך ישנו צימוד בין יום השבת ובין הודיה/ שבח?
- נקרא את פירושו של הרד"ק ונסה להבין את הקשר שבין השבת וההודיה:
- רד"ק: "טוב להודות לה' - יום השבת הוא טוב להודות לה' משאר ימי השבוע. כי האדם פנוי בו מעסקי העולם ונשמתו זכה מטרדת הגוף ומתעסקת בחכמה ובעבודת האלוקים...ביום ובלילה להגיד החסד שעשית עמנו שנתת לנו יום השבת למנוחה והאמונה שתקיים חסדך לנו בכל עת. ואחד מן החסדים שעשית לנו - יום השבת, וכשנבוא להגיד חסדך נזכיר זה החסד..."

במדרש נוסף יש הסתכלות אחרת על הקשר:

"ר' לוי אמר: כשאדם הראשון עבר על ציווי של הקב"ה (חטא בעץ הדעת), ישב עליו בדין... בא יום השבת נעשה לו (לאדם הראשון) סניגור ואמר לפני הקב"ה: רבון העולמים, בששת ימי המעשה לא נענש אדם מעולם, ובי אתה מתחיל? זוהי קדושתו וזוהי מנוחתו? ובשביל השבת ניצול אדם מדינה של גיהנום. כיוון שראה אדם כוחה של שבת, בא אדם לומר לשבת המנון. אמר לו השבת: לי אתה אומר המנון? אני ואתה נאמר המנון לקב"ה, הוי' טוב להודות לה'". (מדרש שוחר טוב)

- כיצד אתם מבינים את הקשר בין השבת וההודיה במדרש זה?
- מה קורה במעבר בין הודיה של האדם לשבת לבין הודיה משותפת לגורם שלישי?

- ע"פ המדרש יש משהו מהותי בשבת- שחוזרת אל הראשונות של האדם. ועל-ידי כך הצליחה לסנגר עליו. ומאז, בכל שבת האדם מגלה בעצמו את הנקודה המהותית הזו.
 - מה מאפשר בשבת לחזור לאותה נקודה ראשונית? האם אתם יכולים להזדהות עם התיאור הזה?
 - האם אותו סנגור אפשרי ביום של חול/ בימים של שגרה?
- נסיים בסיפורו של חילי טרופר אודות סבתו שאומר כי אולי זו לא שאלה של חול או שבת, אלא ענין של זוית:
- "לסבתא שלי זכרה לברכה היתה זווית מיוחדת שממנה הביטה על העולם. ייחודה של זווית הראייה שלה היה בסלקטיביות הקיצונית שלה. היא ראתה אך ורק דברים חיוביים וטובים בעולם ובאנשים. זה היה כל כך קיצוני עד שאם היה מדובר במישהי אחרת הייתי מטיל ספק באמינותה, אבל זו היתה סבתא שלי והיא באמת ראתה רק טוב בעולם. היא שכללה את האמרה מפרקי אבות - "הווי דן כל אדם לכף זכות" (אבות א, ו) - לרמה הגבוהה ביותר. רק זכויות. היא עלתה לארץ ישראל אחרי שנים בגולה והצליחה לשמור עד יום מותה על אמונתה במניעים שהביאו אותה לעלות לארץ: ארץ זית שמן ודבש, ארץ הקודש שחלמנו עליה אלפיים שנה, ארץ שאסור לדבר בה רעה. כשכולנו התאוננו על השרב הכבד ועל השמש היוקדת, היא ראתה שמש טובה שכמוה זורחת רק בארץ ישראל. כשהשמים קדרו וירד גשם זלעפות, היא בירכה על גשמי הברכה שיורדים על אדמת הארץ. שום דבר לא בלבד אותה; הכול היה מיוחד, יפה וטוב. אחד הסיפורים המופלאים עליה היה העובדה שבשל בעיות הראייה שלה ובעיקר בשל האמון המופלג שנתנה ביושבי הארץ, כאשר היא סיימה נסיעה במונית היא נתנה לנהג את הארנק שלה וביקשה ממנו שיוציא כמה כסף שנדרש בעבור הנסיעה. בעיניים הסקפטיות והציניות שלנו זה היה מופרך לתת לנהג מונית ארנק פתוח כדי שיוציא ממנו כמה כסף שהוא רוצה. בעיניה זה היה הדבר הטבעי והישר ביותר לעשות. שהרי גם נהגי המוניות בארץ היו נפלאים בעיניה. ואולי זה רק אנחנו שבעיניים הצרות והקטנות שלנו ראינו בהתנהגותה ביטוי לאופטימיות קוסמית מופרכת ותלושה, ובעצם דרכה היתה ביטוי של ריאליזם צרוף ובהיר? אולי השמש הישראלית היא באמת הטובה ביותר והגשמים הם ברכה לאדמה? הרי לא פעם נדמה שבאמת אור גדול ומקסים נסוך על הרי ישראל וערי ישראל, אם רק נביט מעבר לשרב המייצר זיעה. נראה לי שבאמת אין מראה יפה מהגשם הניתן עלינו, אם רק נצליח להתרומם מעל לתסכול בשל הפקקים שמביא הגשם או בשל מערכות הניקוז הכושלות שנבנו כאן. וגם נהגי המוניות:

נראה שבמבט ריאלי ולא סטריאוטיפי ומצולק, ניתן לסמוך על נהגי המוניות בארץ. באמת רובם לא גנבו, לא גונבים ולא יגנבו. אז האם בגלל שוליים צרים או רחבים, אבל תמיד שוליים, שחוטאים וכושלים, נטיל ספק בכל נהגי המוניות בארץ ישראל! אולי אלה אנחנו שפשוט לא רואים נכוחה?

מדוע התייחדה סבתא שלי בראייה אופטימית-ריאלית זו? ייתכן שחלק מהתשובה טמון בעובדה שהיא עלתה לארץ ממניעים ציוניים מובהקים. היא ידעה להעריך את כל מה שאנו רואים כמובן מאליו. היא ידעה לזכור את כל מה שאנו הספקנו לשכוח. את מה שהיה כאן לפני שאנשים טובים הקימו את המדינה; את כל המפעל האדיר שהוקם, מתחזק וממשיך לצמוח כאן; את הקדרות שבגולה גם אם השמש זורחת שם; את הערבות ההדדית שיש כאן גם אם בשוליה משחרים גנבים לטרף. אם מצליחים לראות שכל שיש כאן צמח בעבודה קשה, כמעט יש מאין, אז הזווית משתנה ופתאום הלעג והקלס והמרמור וההכפשות כלפי כל הטוב שזכינו בו נראים כמו פסימיות מאוסה ולא כמו ריאליזם מדויק. וכך פני הדברים גם אצלנו. אם נביט רק ישירות בתמונה הניבטת מול עינינו, אזי נתפתה ללעג ולתסכול ולעין רעה, שהרי הדרך עודנה כה ארוכה. אך אם נצליח להתרומם מעל לתמונה הקפואה של הרגע ונראה מאיפה התחלנו, התלמידים ואנחנו, מאיפה אנחנו באים, או אז לא נעז לדבר רעה ולא נוציא דיבת הארץ או האדם או התלמידים שלנו. או אז שמש יקרה תאיר עלינו וגשם של ברכה ירד עלינו ונהגי המוניות ייראו לנו לא כגנבים אלא כישרים ואמיצים.

ארץ יפה יש לנו ואנשים בה טובים מטוב."

מתוך הספר "מקום בעולם – מחשבות על חינוך", הוצאת "ידיעות ספרים", 2013

- האם העובדה שרובינו נולדנו למציאות של מדינת ישראל גוזר את המשמעות שלא נוכל לבחור בה לכתחילה?
- "היא ידעה לזכור את כל מה שהספקנו לשכוח" – האמנם?
- מה יכול לאפשר את התרוממות המבט?

נפני רוח:

חילי, בסיפור על סבתו, מדבר על דיבור לרעה על הארץ ועל המציאות. גם רבי נחמן (ליקוטי מוהר"ן, תורה ל"ד) מדבר על כוחו של הדיבור, בכך שמסביר כי הדיבור הוא המקור להתעוררות הלב ולא שהלב הוא המקור לדיבור.

מכאן, ננסה לקחת על עצמינו בשבת זו, לדבר בשבח בלבד, ולפחות שלא בגנות – המדינה, החברה וגם לא עצמי.

פִּיחַ חִיוּבִי הַמַּעֲלָלִים רַחֲמִים

מהלך:

1. ביכורים- טקס שכונן ליחיד כדי שהחברה לא תהיה כפוית טובה
2. בן דרור ימיני- האם התקשורת משקפת את מה שקיים במדינה? מה מקום הביקורת בתקשורת ובחברה?
3. ניל הנדל: על היותינו חברה שכולה זכאית וכולה חייבת
4. אברהם לינקולן: חג ההודיה הישראלי: הכרת תודה חברתית

(1)

"וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ וְגו'. וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה וְגו'. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו וְגו'." (דברים כו, א-ג). ופירש"י: "ואמרת אליו - שאינך כפוי טובה".

הפרשה המתוארת היא פרשת ביכורים, בו כל אדם מביא את הפרי הראשון מהעץ שלו אל המקדש. רש"י מסביר שהאדם נדרש לקיים טקס זה ולהביא ביכורים על מנת שלא להיפך לכפוי טובה.

- מה בהבאת הביכורים עוזר לאדם שלא להפוך לכפוי טובה?
- האם יש לנו מקבילה מודרנית בחברה הישראלית לטקס הבאת הביכורים?

(2)

בן דרור ימיני | 5:16 25/4/2012

אם הרצל היה מתעורר מקברו ומזכה אותנו בביקור לרגל יום העצמאות, ההמלצה הראשונה שלנו לשהייתו הייתה צריכה להיות: אדוני החוזה והעיתונאי, אנא ממך, שכח לרגע קט את המקצוע הנפלא שלך. אל תקרא עיתונים. עזוב את הספרים. סע וטייל בארץ.

לך למאה שערים ולירוחם. לדימונה ולמעלות. לך למכון ויצמן למדע, לחברת טבע ולמרכז הפיתוח של אינטל. ואחרי שעיניך יראו את הקורה בארץ ויורשה לך לקרוא עיתונים, ספרים ומאמרים, תגלה עוד דבר נפלא אחד. אנחנו אלופי העולם בקיטורים.

עשרה קבין של ביקורת, עצמית ולא עצמית, נפלו לעולם, תשעה מהם נטלה ישראל. אין שום קשר בין מה שתקרא בעיתוני העולם וישראל לבין המציאות. משום שהתחולל כאן נס. לא פחות. ישראל היא אחת היצירות המופלאות של האנושות. מדינה שעשויה כולה מפליטים הפכה למדינה משגשגת. וממדינה שנאבקה על קיומה, הפכה המדינה למשהו שאפילו אתה לא חלמת עליו.

הידעת, חוזה יקר, שאירופה, שבה הבנת שאין עתיד ליהודים, מעניקה לישראלים מענקי מחקר יותר מאשר לכל מדינה אחרת בעולם? באופן יחסי, כמובן. אין כאן שום אהבת יהודים או העדפה מתקנת. הם פשוט טובים. הידעת שהתעשייה הישראלית מייצרת את השבבים לרוב המחשבים בעולם?

הידעת שפיתוחי החקלאות וההשקיה והרפואה של ישראל מעניקים מזון וחיים למיליוני אנשים בעולם? הידעת שהיצוא היקר ביותר של ישראל לעולם, אשר יקר יותר מיהלומים, ואף מנפט אלפי מונים, הוא זרעי עגבניות? הידעת שחוקרים ישראלים עומדים בפסגת הפרסומים המדעיים בעולם? הידעת שהתנובה לדונם בישראל היא הגבוהה בעולם? ... אדוני חוזה המדינה, הדרך הייתה קשה וארוכה. רבים נפלו בדרך. אנחנו גם בוכים וגם חוגגים. מה שברור הוא שגם לנו כדאי לזכור, ולהזכיר לעצמנו, שלא רק שלא הכל פה שחור - יש כאן הרבה צבעים. ואם היה לנו כוח להגיע לאן שהגענו, אנחנו חייבים להאמין שאנחנו מסוגלים לתקן במקומות שטעינו.

שיהיה לנו חג עצמאות שמח. מגיע לנו.

- טענתו הראשונה של ימיני היא כי התקשורת לא משקפת את הקורה במדינה. מה דעתך על כך?
- מה מעוררת בך הכתבה? האם תחושת גאווה על הקורה במדינה או דווקא התנגדות לאמירות הכותב?
- האם ניתן להכיר בטוב כ"חברה"? כיצד ניתן לעשות זאת?

(3)

מבט נוסף על האדם שנענש. בעניינו של לופליאנסקי, האירוניה אינה יכולה להשאיר אדישה. מצד אחד, מפעל חייו הוא "יד שרה" – ארגון ששינה ללא היכר את הטיפול בחולים והנגישו באופן שווה לכל נפש. הקמת ארגון זה ופיתוחו הוא מעשה שכולו חסד. מצד שני, עבירות השוחד בה הואשם נסובה סביב תשלום לאותו הארגון. עת מילא לופליאנסקי תפקיד בכיר בעיריית ירושלים – מעשה שכולו עבירה. על כך נאמר שכשם שאין בעבירה כדי למחוק את מעשי החסד, כך אין במעשה החסד כדי למחוק את העבירה. הדבר אינו מפתיע. שכן לופליאנסקי אינו אלא בן דורו – "הוא כולו זכאי גם כולו חייב" (השוו תלמוד בבלי, סנהדרין צא א). האמור נלקח מהמסה "הדור" של הרב אברהם יצחק הכהן קוק. הרב הראשי האשכנזי הראשון של המדינה. שנפטר לפני 80 שנה וכל כתב: "דורו הוא דור נפלא. דור שכולו תמהון. קשה מאוד למצוא לו דוגמא בכל דברי ימינו. הוא מורכב מהפכים שונים. חושך ואור משמשים בו בערבוביה. הוא שפל וירוד. גם רם ונשא: הוא כולו חייב גם כולו זכאי". (מאמר הדור הרב קוק)

נראה לי כי האופן בו תיאר הרב את דורו מתאים. ואולי ביתר שאת לדורנו אנ" (השופט ניל הנדל, פסק דין הולילנד)

- הנדל מעלה שאלה חשובה: כיצד נתייחס לאדם שקידם את חברתינו ובנוסף ביצע עבירה חמורה? האם בעיניכם העבירה מוחקת את החסד?
- האם יש לכם דוגמא מהאקטואליה הישראלית או מהחיים שבה שאלתם "כולו חייב" או "כולו זכאי"?

(4)

שום יועץ בשר ודם לא הגה את הדברים הללו, ושום יד בתתמונה לא הוציאתם אל הפועל. הם מתת חסדו של האל הנעלה מכל עליון, אשר גם בחמת זעמו על חטאינו משפיע עלינו מרחמיו... אני מזמין אפוא את עמיתי האזרחים ברחבי ארצות הברית... לייחד ולשמור את יום חמישי האחרון של נובמבר הקרוב יום של הודיה ושבח למיטיבנו, אבינו שבשמיים. ואני ממליץ להם כי בשעה שיוודו לאלוהינו כדין על כל הטובות והברכות ויפרטון אחת לאחת, יבקשו גם, מתוך חרטה שפלת־רוח על מרי חטאתנו הלאומית, את רוח רחמיו על כל אלו שריב־האזרחים הנורא שנקלענו אליו הפכם לאלמנות וליתומים, לאבלים ולמיוסרים, ויפצירו בו מכל לבם כי ימהר וישלח את זרוע עוזו לרפא את פצעי האומה ולקוממה מעפר — כי חפץ הוא בשלום ובאחוה, ברגיעה ובאחדות. (אברהם לינקולן, מלחמת האזרחים, 1863)

1. אברהם לינקולן מכריז על חג ההודיה כחד רשמי בשלהי מלחמת האזרחים. האם התודה מוכרחה לבוא מתוך מקום של כאב?
2. כיצד ניתן לחולל תנועה של הכרת תודה במעגלים נרחבים? האם רצוי לחולל תנועה שכזו?

כנפי רוח:

* להפתח לקבל את הכרת התודה ממישהו אחר אך להמנע מצפייה להכרת תודה זו – כאשר מישהו אחר מביע את הכרת התודה על דבר מה שעשינו, במקום להשאר ברמה המנטלית ולבטל את הכרת התודה במשפטים כמו "אין צורך להודות לי" או "על לא דבר", נרצה להפתח להכרת תודה זו, להרגיש אותה בתוכנו ולהרגיש את התחושה שעולה בתוכנו בעקבותיה.

אל הניסים

מהלך:

- יהודה עמיחי - נס הוא ענין של פרספקטיבה. תודה גם היא ענין של פרספקטיבה והסתכלות רחבה.
- דוד גרוסמן: איך ניתן לראות את הנס בתוך סיטואציה יומיומית?
- דגים ומים: חיים את המציאות בלי לראות את הנס
- משיח: בשביל להיגאל צריך את יכולת הכרת הטוב שהיא מעצמה קצת מעל התכונה האנושית הפשוטה
- סיון רהב מאיר: המציאות נתונה לסוביקטיביות

"מרחוק כל דבר נראה נס
אבל מקרוב גם נס לא נראה כך.
אפילו מי שעבר בים-סוף בבקיעת הים
ראה רק את הגב המזיע
של ההולך לפניו.."

('ניסים' יהודה עמיחי)

בשיר של יהודה עמיחי הוא מצביע לנו על העובדה כי נס מוגדר ככזה רק בפרספקטיבה. כלומר, שגם מי שנוכח בתוך נס, יכול לפספס את הפלא ולא לחוות אותו ככזה.

- לפי דעתכם, האם לראות בקריעת ים סוף את הגוף המזיע זה ענין של נקודת מבט או פשוט של מרחק בזמן?

אני מדבר כאן כמי שאהבתו לארץ הזאת היא אהבה קשה ומסובכת, ואף על פי כן היא חד משמעית. וכמי שהברית שהייתה לו תמיד עם הארץ הפכה, לאסונו, לברית דמים. אני אדם חילוני לחלוטין, ואף על פי כן, בעיניי, הקמתה – ועצם קיומה – של מדינת ישראל הם מעין נס שקרה לנו כעם, נס מדיני, לאומי, אנושי. אני לא שוכח את זה לרגע אחד. גם כאשר דברים רבים במציאות חיינו מקוממים ומדכאים אותי, גם כשהנס הולך ונפרט לפרוטות של שגרה ועליבות, של שחיתות וציניות, גם כשהמציאות נראית כמו פרודיה גרועה על הנס, אני זוכר תמיד. ומתוך התחושה הזו אני מדבר.

(דוד גרוסמן בנאומו בעצרת המרכזית בכיכר רבין ליום השנה 11)

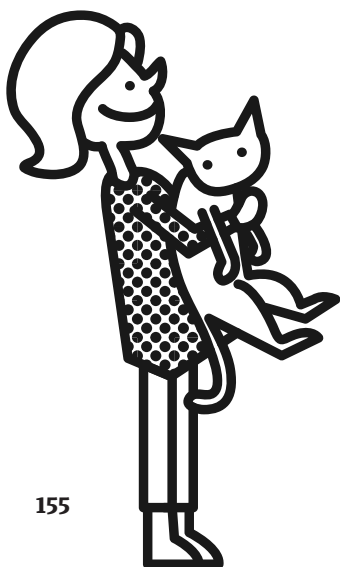
שני דגים צעירים שוחים להם ביחד ופוגשים במקרה דג מבוגר יותר ששוחה לכיוון השני, מהנהן לעברם בראשו ואומר, "בוקר טוב, בחורים. איך המים?" ושני הדגים הצעירים ממשיכים לשחות כמה זמן, ואז לבסוף אחד מהם מביט באחר ואומר, "מה זה לעזאזל מים?"

(דייויד פוסטר וואלאס, 2005)

- כיצד ניתן להחזיק את המתח הזה שבין השגרה והנס?
- מה הפתרון שלו לבעיה של עמיחי? איך גרוסמן מצליח לראות את הנס בקריעת ים סוף ולא רק את הזיעה?
- בסיפור הדגים, מהי התנועה היותר אנושית- להיות הדג הגדול והזקן או הדגים הצעירים?

מסתבר שכדי להביא גאולה לעולם לא די בזיהוי הצרות והמצוקות הצריכות תיקון, על המשיח להיות גם בעל תכונה יסודית של הכרת הטוב כלפי הקב"ה בעוצמה כזו שיש בה כדי להוציא מקרבו שירה שכולה הודאה על חסדו של ה'. כך גם בדורנו, מסתבר שישנה חשיבות רבה לשאלה האם אנו מסוגלים לזהות את הטובה הגדולה שגמל עימנו ה' ולהתרומם להלל מעומק הלב, או שמא חסומים אנחנו מלראות את גודל הטוב. אולי אופי התקדמות הגאולה תלוי בכך. (הרב ליאור אנגלמן).

- למה לדעת הרב אנגלמן, משיח צריך להיות בעל תכונה של הכרת הטוב?
- האם העובדה שזה אפיון משיחי זה מעיד על זה שזו תכונה על אנושית?

"זה אחד הטקסטים המעצבים שנתקלתי בהם. בריצנות. החלק היומי של פרשת השבוע מתאר את הרגעים העוצמתיים של קריעת ים סוף, אבל במדרש, חז"ל מביאים שיחת חולין שהתקיימה באותה שעה היסטורית בין שני יהודים, ראובן ושמעון, שהולכים על היבשה הרטובה שבתוך הים: "היה אומר ראובן לשמעון: במצרים טיט, בים טיט. במצרים חומר ולבנים, ובים חומר מים רבים". כלומר, ראובן שואל: מה בכלל ההבדל בין יציאת מצרים לבין עבדות מצרים? הוא מסתכל מסביב ורואה בוך ולכלוך. מבחינתו, במצרים היה טיט, והנה גם כאן יש טיט. במצרים היו הרבה לבנים, וכאן יש הרבה מים. הוא לא קולט בכלל באילו רגעים הוא נמצא. בעצם, הטיט לא נמצא רק על הנעליים שלו, אלא בעיקר בתוך נפשו. הוא לא מרים את העיניים מקצה הנעליים – להסתכל על המציאות הנפלאה שסביבו. מה המסקנה? שנקודת המבט שלנו היא העיקר. שאפשר לחיות בתוך חלום – ולא לקלוט, ולא להודות, ולא להפנים ולא להסיק מסקנות. כשאנחנו מתבוננים על המציאות, כל מציאות שהיא, כמעט הכל סובייקטיבי. אנחנו מחליטים איך לראות את הדברים. המדרש הקטן הזה הוא בעל משמעות גדולה: אדם יכול לעבור בתוך ים סוף שנבקע – ולקטר, תוך כדי. (סיון רהב מאיר על פרשת בשלח)

• האם בעיניך מציאותה של מדינת ישראל היא נס?

כנפי רוה:

* הנטייה הטבעית של תשומת הלב היא להבחין בשינויים בלבד – יש לך סיבה אבולוציונית/השרדותית, כי כל שינוי יכול להוות איום, ולכן יש צורך בתשומת לב עירנית, שתבחין בשינויים. לאחר שזיהינו שרעש מסוים או שינוי מסוים אינו מהווה איום, כבר אין צורך אבולוציוני/השרדותי לשים לב אליו. במקרה הטוב, אנו שומות ושמים לב ומכירים תודה לדברים ברגע שהם קורים (הכרת תודה על קשר חדש, על עבודה חדשה, על חפץ חדש שקנינו, על עזרה שניתנה לנו וכד'), אך לאחר הכרת התודה הראשונית אנו מתרגלות ומתרגלים לדברים אלו ומתייחסים אליהם כמובן מאליו. איננו מכירים תודה כל יום מחדש על כל מה שיש לנו, כיוון שזה לא חדש או שונה והפסקנו לשים לב שזה קיים. למרבה הצער, אנו מעריכים שוב את מה שהיה לנו, כאשר חל שינוי ואיבדנו זאת.

** עצמו עיניים, והקשיבו, נסו להבחין מהו הצליל שרק אתם שומעים אותו. שימו לב כיצד גוונים נוספים בשמיעה נפתחים וגם ענין פאסיבי ושגרתי כשמיעה מקבל משמעויות נוספות.

זיונות 2016: איך הוציאנו מחזרים-דיינים?

כמה מעלות טובות למקום עלינו

אלו הוציאנו מחזרים ולא עשה בהם שפטים, דיינים.

אלו עשה בהם שפטים, ולא עשה באלהיהם, דיינים.

אלו עשה באלהיהם, ולא הרג את בכוריהם, דיינים.

אלו הרג את בכוריהם, ולא נתן לנו את ממונם, דיינים.

אלו נתן לנו את ממונם, ולא קרע לנו את היס, דיינים.

אלו קרע לנו את היס, ולא העבירונו בתוכו בחרבה, דיינים.

אלו העבירונו בתוכו בחרבה, ולא שקע צרנו בתוכו, דיינים.

אלו שקע צרנו בתוכו, ולא ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, דיינים.

אלו ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, ולא האכילנו את המן, דיינים.

אלו האכילנו את המן, ולא נתן לנו את השבת, דיינים.

אלו נתן לנו את השבת, ולא קרבונו לפני הר סיני, דיינים.

אלו קרבונו לפני הר סיני, ולא נתן לנו את התורה, דיינים.

אלו נתן לנו את התורה, ולא הכניסנו לארץ ישראל, דיינים.

אלו הכניסנו לארץ ישראל, ולא בנה לנו את בית הבחירה, דיינים.

על אחת כמה וכמה, טובה כפולה ומכפלת למקום עלינו:

שהוציאנו מחזרים, ועשה בהם שפטים, ועשה באלהיהם, והרג את בכוריהם, ונתן לנו את ממונם, וקרע לנו את היס, והעבירונו בתוכו בחרבה, ושקע צרנו בתוכו, וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה, והאכילנו את המן, ונתן לנו את השבת, וקרבונו לפני הר סיני, ונתן לנו את התורה, והכניסנו לארץ ישראל, ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עונותינו.

חלק א':

בהגדה של פסח שרנו מסביב לשולחן, ממש לא מזמן, את הפיוט הבא:

הפיוט "דיינו" בנוי מדרגות מדרגות של הודיה על כל שלב שהקב"ה העביר את עם ישראל, מיציאת מצרים ועד בניית המקדש. החוקרים מניחים שמקור הפיוט הוא עוד מימי בית המקדש השני, כיוון שהוא מסתיים בבניית "בית הבחירה". בסיומה של כל מדרגה, מופיעה המילה "דיינו" – היה לנו מספיק וטוב אם היינו עוצרים כאן, אך הקב"ה עשה אתנו חסד ונתן לנו עוד שלב.

- מה בחר מחבר הפיוט להכניס? מתוך איזו תחושה הוא נכתב? האם הוא משקף את ההיסטוריה כולה? (רמז: לא. אז מה כן?) איזו תודעה מפתח בנו הפיוט הזה?

"...עכשיו אנו עומדים בארץ בתקופה של בניה ראשונית. אין אנו עוסקים אלא בצבירת זיפזיף וסיד ובהקמת שלדי בנין... מימי שבי בבל לא ידענו תפקיד בנין כזה. עוד אין לנו פנאי לחיים רוחניים עמוקים... אבל עוד נצפנו לנו ימים. עוד ישבו יהודים רבים רבים בארץ ומכאובינו התרבותיים לא יתנו להם דמי... (ויהפכו) לבאים אחרינו למצוקת נפש גדולה... ככה נתחבט בימים הבאים בשאלות גורלנו התרבותי..."

ברל כצנלסון, הספד לח.נ. ביאליק, יולי 1934, "יחיד האומה", בחבלי אדם, עם עובד תש"ה, עמ' 214-215.

חלק ב':

בימיה הראשונים של הציונות היו חולמים וחלומות שונים עבור העם היהודי. במותו של אחד החולמים ואנשי העשייה האלה, ביאליק, עמד לספוד לו חולם אחר, ברל כצנלסון. כך הוא אומר:

ברל בוחר לציין שני שלבים בבניית הארץ, אחד בימיו ואחד לעתיד לבוא. מהם? איך את/ה מבינה את "גורלנו התרבותי"?

ברל מדבר על תקופה "בניה ראשונית". באיזה שלב אנחנו נמצאות ונמצאים היום? האם תוכלו לציין היום שלבים נוספים שהגענו אליהם בבניית הארץ?

כל הערסים יבואו// רועי חסן

אני מת על אלה
סוציאליסטים ששונאים קפיטליזם
בצורה מחצנת, נועלים סנדלי שרש
ולובשים חלצה קרועה, עוטים על עצמם
מראה של הומלסים, בלי לספר לאף אחד
על הירשה של הסבתא והנכסים של האבא
(שגם נראים כמו הומלסים)
ומבקרים בבוטות את תרבות השפע
כאלו היו נביאי תוכחה עם בטן מקרקרת.

אני מת על אלה
המאחלים לאחיהם הערבים
רמדאן כרים
וחותמים על עצומה למכירת חמץ
בפסח.

אני מת על אלה
שמתענגים על קריאת המואזין
ורואים את הטריזיט של הברסלבנים
או החבדניקים בשכונות
כמו שליחי השטן על גלגלים.

אני מת על אלה
שקוראים למתנחלים משיחיים
הזויים על שהם מאמינים בארץ הדאת
מתקף צו אלהי
וזהקים את הכאב הפלסטיני
על שנשלו מהארץ הדאת

שֶׁהֵם מַאֲמִינִים שֶׁהִיא שְׁלֵהֶם
מִתְקַף צוֹ אֱלֹהֵי
(אֲנִי, בְּדִיוֹק אוֹתוֹ צוֹ שֶׁל אוֹתוֹ אֱלֹהִים).

אֲנִי מֵת עַל אֵלֶּה
דֹּר שְׁלִישִׁי לְשׁוֹדֵדֵי הָאֲדָמוֹת בְּקִבּוּצִים
שֶׁמַּחְרִימִים אֶת הַהִתְנַחְלִיּוֹת
כִּי שֹׂד אֲדָמוֹת וְקִבּוּשׁ

חלק ג':

רועי חסן בשיר "כל הערסים יבואו", שהתפרסם בעיתון "הארץ" ב-30.6.2015,
כועס על קבוצת יהודים שרואה את המטרה הבאה של הציונות ב"שלום".
איך אתם מבינים את הקושי אותו מעלה רועי חסן בשיר? האם זהו אתגר שנכנס
תחת הקטגוריה של ברל כצנלסון "שאלות גורלנו התרבותי"? האם רועי חסן היה
מגדיר אותו כך?

מִלְקָקִים שְׁפָתִים עִם כָּל נְגוּב	(אֲנִי חוֹלֵם יוֹם אֶחָד
מִמְלָמְלִים דִּי לִכְבוּשׁ וְחוֹלְמִים	שֶׁתְּהִיָּה לִי הַפְּרִיבִלְגִּיָּה
שְׁתֵּי מְדִינוֹת לְשֹׁנֵי עַמִּים	לְהַחְרִים אֶרֶצֵי תְּרַבּוֹת בְּקִבּוּצִים
כִּי וְאֵלֶּה	כְּאֶקֶט פּוֹלִיטִי, בִּינְתִים
(הֵם מְלֵהטִים בְּעֶרְבִית)	מִסְתַּפֵּק בְּלִגְבוֹת מֶהֱם תַּעֲרִיף
כְּבוּשׁ כְּבוּשׁ	שֶׁבֶת פְּלוֹס חָג בִּימֵי חַל).
(אוֹ נִכְבָּה נִכְבָּה)	
לְצֹדֵם אֲבָל לֹא אֶתֶם,	אֲנִי מֵת עַל אֵלֶּה
בְּכָל זֹאת, עֲרָבִים.	יְהוּדִים רְגִישִׁים שֶׁמִּפְגִּינִים נֶגֶד הַכְּבוּשׁ
	וְחוֹזְרִים לְבֵית
חֵבֶר עֲרָבִי אָמַר לִי עֲלֵיהֶם פַּעַם — אֵלֶּה	הַעֲרָבִי שֶׁלֵּהֶם בִּיפּוֹ
בְּחַיִּים	שֶׁהֵם קוֹרְאִים לָהּ יֶאֱפֹא
לֹא יַעֲשׂוּ שְׁלוֹם,	בְּעֵינֵים נוֹגוֹת שֶׁל שְׁתַּפּוֹת
כִּי אִם יְהִיָּה שְׁלוֹם	גּוֹרֵל, עַל צִלְחַת חוֹמוֹס
כָּל הָעֵרֶסִים יְבוֹאוּ.	אֶצֶל אֲבוֹ מִשְׁהוֹ

חלק ד':

בשנת 2009 כותבת ד"ר עינת ווילף מאמר על אתגר הריבונות של מדינת ישראל. היא מציינת במאמרה מספר אתגרים לציונות בימינו, המתומצתים בקטע הבא (אתם מוזמנים לקרוא את המאמר המלא באוגדן):

עם חוקלי הארצו – אתגרי הציונות האמה ה-21 / ד"ר חנית וילף [תקציר]

יולי 1, 2009

הקמת התשתית לריבונות היהודית היא הצלחה מסחררת ולמעשה כמעט שהושלמה... לא נותרו ביצות לייבש, הארץ הולבשה שלמת בטון ומלט, צה"ל הוא מהצבאות המתקדמים בעולם, יישובים מנקדים את מפת הארץ מצפון ועד דרום והקהילה הגדולה ביותר של יהודים בעולם היא מדינת ישראל... הקמת התשתית לריבונות העם היהודי בארץ ישראל אינה מהווה את קץ משימות הציונות – היא מסמנת את תחילתו של שלב המהות....

השלמת המהפך התודעתי דורש את חידוש היהדות ומוסדותיה כך שיתאימו לחיים של עם יהודי ריבון. ... יצירת סינתזה ציונית ייחודית מחייב חידוש רעיוני מעמיק בתוך העולם היהודי וניכוס מחדש של היהדות על-ידי כלל היהודים אזרחי המדינה, ואף על-ידי אלה שאינם יהודים, לא רק כפולקלור לחגים, אלא כמעין נובע של רעיונות שאפשר לינוק מהם ולבסס עליהם מדינה מודרנית שערכיה מתאימים לערכים של אנשים המבקשים לחיות במאה ה-21 וליהנות מקדמתה. לשם כך, יש לשים קץ לעצלנות המחשבתית של אלה המעדיפים להשאיר את היהדות לפעילותם של קבלני משנה הסגורים בגטו של פסקי הלכה בנושאי כשרות ושמירת שבת. היהדות היא כחומר ביד היוצר בידי היהודים ובידי הוגי דעות אמיצים והיא יכולה להוות מדריך להתחדשות ריבונית מלאה של העם היהודי... המהפכה הציונית מחייבת שבגבולות הריבונות היהודית לא יוכל יהודי להוציא עצמו מן הכלל הריבוני ולהימלט מאחריות לציבור בשם היהדות.

...במשך אלפיים התפתחה היהדות ותורת המוסר היהודית בתנאים בהם יהודים לא נדרשו להתמודד עם הפעלת כוח מצידם, מה שבהכרח הפך את השאלות המוסריות לפשוטות יותר. ...עם הקמת מדינת ישראל, ויתר העולם היהודי על שאלת ההתמודדות עם הפעלת הכוח ובכך הפך את צה"ל, בג"ץ הכנסת וממשל ישראל לפוסקי ההלכה היחידים בכל הנוגע לשאלות של הפעלת כוח ומוסר בתנאים של ריבונות לעם היהודי. ניכר כי העולם היהודי "הדתי" העדיף להדיר רגליו משאלות ריבונות, כוח ומוסר ולהתמקד בשאלות הלכתיות של כשרות המטבחים בצה"ל וזכותנו על הארץ. יש גם מי שהפכו את הבריחה הזו מההתמודדות לאידיאולוגיה, מעדיפים את הגלותיות היהודית שבה אין שאלות מוסריות קשות, על-פני ההכרה שריבונות יהודית בהכרח "מלכלכת" את הניקיון

המוסרי של העם היהודי. במדינתו של העם היהודי יש ליצור תורת מוסר היונקת מן היהדות, אך אינה נרתעת מן ההתמודדות שיש לעם החולש על מקורות כוח אדירים.

השלמת המעבר לחיים ריבוניים דורשת גם התייחסות מעמיקה ורצינית לחוק במדינת ישראל הן מצד מוסדות האכיפה והן מצד האזרחים. מדינת ישראל ידועה כמדינה שיש חוקים רבים ואכיפה מועטה. ... גם אזרחי המדינה נדרשים לשינוי תודעתי שבו חתירה תחת חוקי המדינה אינה דבר להתפאר בו, דוגמא לתושייה וחוסר "פראיירות" אלא פגיעה בהם עצמם.

המעבר לחיים ריבוניים מחייב שינוי בערכים המיוחסים לעיסוקים ציבוריים. הקהילה היהודית הלא-ריבונית העריכה במיוחד את הלמדנות כאבן יסוד המבטיחה את המשכיות החיים היהודים מדור לדור, הציונות שנדרשה להקמת התשתית לריבונות העניקה ערך גבוה במיוחד למתיישבים ולוחמים. מדינה המחויבת לשינוי תודעתי הנגזר ממעבר לחיים ריבוניים נדרשת להעמיד את החיים הפוליטיים בראש סולם הערכים ולא בתחתיתו. ... תפקידם של אזרחים במדינה ריבונית היא לקבל אחריות על חייהם כאזרחים ולדרוש אחריות זו ממנהיגיהם.

...השלמת המהפך התודעתי הציוני ידרוש התמודדות מלאה עם האתגר הרעיוני שבקיומם של לא ציונים בתוך גבולות מדינת ישראל...נשאלת השאלה האם אפשר [שהם] יכולים למצוא את מקומם, לא רק אזרחית אלא גם אידיאולוגית, במדינה שכל מטרתה יישום ריבונות יהודית? ...מדינת ישראל מחויבת לשוויון זכויות מלא בין כל אזרחיה, אך היא גם קמה למטרה ייחודית ובכך ייעודה. ...הציונות אינה יכולה להמשיך להתעלם מהאתגר שבמימוש הייעוד לשמו קמה מדינת ישראל יחד עם התמודדות אמיתית עם קיומם השווה של מי שאינם מאמינים בייעוד זה.

ייחודה של מדינת ישראל הוא בריבונות היהודית וייעודה הוא במתן תוכן מתחדש לריבונות זו, תוך יניקה מההיסטוריה, התרבות והטקסטים היהודים לכדי יצירה מקורית. מדינת ישראל אינה נמדדת אך ורק בכך שהיהודים בה מהווים רוב. ייעודה וייחודה בכך שכל מהותה, מערכותיה ותרבותה יונקים מכך שהיא המדינה הריבונית היחידה של העם היהודי. הגיע העת לעבור מן התשתית – אנשים ואדמה – אל המהות. זהו האתגר הציוני הבא.

• מהם נקודות ההנחה של ד"ר עינת וילף? כלומר, מה היא חושבת שכבר יש לנו, כך שאנחנו יכולים להתקדם לשלבים הבאים? האם אתם/ן מסכימים/ות עם אותן נקודות הנחה?

- האם אתן מסכימות ומסכימים עם אתגרי הריבונות שעינת וילף מפרטת?
- השלב השני שברל כצנלסון מציין בטקסט הקודם הוא שאיפה לעתיד. האם לדעתכם/ד"ר עינת וילף מצליחה לפרוט בצורה טובה את "שאלות גורלנו התרבותי" שברל מאמין שעוד יבואו? האם דבריה יכולים לכלול את רועי חסן כמו שהוא מביע את עצמו ב- "כל הערסים יבואו"?

משימה לסיום:

נסו לחבר המשך לפיוט "דיינו" על בניית הארץ. אילו שלבים תבחרו להכניס? על אילו שלבים בבניית הארץ אנחנו מסוגלות ומסוגלים לומר "תודה, היינו מסתפקים בזה."?

איזה אתגר אתם צופים.ות לצאצאיכם כאן בארץ הזו בעוד 82 שנים? על אילו אתגרים אתן ואתם צופים וצופות שנתגבר עד אז? באילו אתגרים הייתם רוצות ורוצים שצאצאיכם/ן יעסקו?

יום הלימודים האחרון

הכרת תודה לאלו שנפלו במלחמה על המשך קיומה של מדינת ישראל.

את דף הלימוד הזה אני מבקש להקדיש לדוד שלי, נעם יהודה, בן העיר צפת, מפקד נגמ"ש הנדסה קרבית.

נפל בי"ט בסיון תשמ"ב 1982, מלחמת שלום הגליל, בפאתי העיר דאמור שבמערב לבנון והוא בן 18 שנה.

בתקווה שבאמצעות אותו אור מיוחד שהספיק נעם להאיר בו את העולם במהלך חייו הקצרים-נוכל גם אנחנו אולי להתעלות עם הנשמה שלנו, כאן על פני האדמה, ולצרור את הנשמות של כולנו יחד, בצרור מאחד של חיים בעלי ערך, משמעות ויופי.

(בתמונה: נעם ז"ל ומאחוריו אבא שלי, תמר)

"על החיים ועל המוות"

מבנה דף הלימוד:

1. הקדמה אישית על הנושא.
2. ובחרת בחיים.
3. על "מסירות נפש" ו"הקרבה".
4. על נכונות למות למען החיים בימינו.
5. סיכום: "ונזכור את כולם" - יחסנו כחיים כלפי המתים שאינם כבר בינינו?

ביום הזיכרון שעבר, בעודי עומד יחד עם ציבור גדול בטקס מרגש בבית עלמין צבאי, מקשיב בראש מורכן להורים שכולים, לאנשי ציבור, לצפירה חדה וצורמת, היה רגע אחד שבו, יחד עם כל ההתרגשות, הכאב, תחושת האובדן, המחנק בגרון והכרת הטוב לגיבורים שנפלו, אני זוכר את עצמי ממש במקביל לכל אלה שוקע בהרהורים אקטואליים פילוסופיים-סוציולוגיים, על יסודותיהם של המושגים האלה המהווים אתוס, אקסיומה בסיסית בחברה הישראלית: "הקרבה" ו"מסירות נפש", על משמעותם במציאות האקטואלית שלנו כיום- ישראל 2015.

אני זוכר את עצמי (עם מצפון לא לגמרי שקט ובחרדת קודש מסוימת), פותח לראשונה, בלי מילים, כלפי פנים שאלות יסודיות וראשוניות על יסודותיו של הביטוי הנדוש כל כך- **"קדושת החיים"**.

שאלתי את עצמי פתאום האם אנחנו כחברה לא לכודים במובן מסוים בתוך אתוס אוטומטי, בתוך "שטיפת מוח" המחנכת אותנו מילדותנו **על איזה ערך ראוי למות/להרוג/לחיות?**

האם ייתכן מצב כזה שבו ברור לכל ילד ישראלי שאין מעשה אצילי ונשגב יותר מאשר למות מות גיבורים בתוך מדי זית, מבלי שרובנו אולי, מעולם לא העמיק בשאלה הכה בסיסית וקיומית - מה הרעיון שבכווחו להצדיק את כל המוות וההרג הנורא הזה?

אני מזמין אתכם להצטרף אליי לחלק מהמסע שהשאלות האלו הוציאו אותי אליו, בדף זה שיבצתי כמה מן המקורות שפגשתי, לרבים מהם נחשפתי במהלך חברותא מיוחדת שאני זוכה לה בימים אלה עם הרב שלמה וילק (ראש ישיבת 'מחניים' בגוש עציון).

מקורות אלו מהווים בעיני נקודות מוצא חשובות, או לכל הפחות ניסוחים בהירים לאותן נקודות מוצא.

במסגרת "עשרת ימי תודה"- ביקשתי להעמיד את הלימוד באור של תודעת הכרת הטוב שאנו מלאים בה ביום הזה כלפי אלו שהעריכו את החיים שלנו כמו נפשם, העריכו עד מוות.

תקוותי היא שתמצאו בלימוד הזה עניין ויופי שיציעו דרך חדשה להתמודדות עם השאלות שמציפות אותנו ביום הזה.

אנסה להציע כאן באמצעות התובנות שהאירו לי- איזושהיא אפשרות ממשית להכיר ליקירנו שנפלו תודה, בחיינו.

הבחירה החיים:

"וַיֵּצֵר אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֵפֶר מִן הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה.

וַיִּטַּע אֱלֹהִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם, וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר.

וַיִּצְמַח אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נֹחַמֵּד לְמִרְאָה וְטוֹב לְמֹאכֵל, וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֶן, וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע ...

וַיֹּצֵא אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר: 'מָכַל עֵץ הָגֶן אָכַל תֹּאכַל, וּמִעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע - לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ! כִּי בְיוֹם אֲכַלְךָ מִמֶּנּוּ - מוֹת תָּמוּת.'

... וְהִנָּחַשׁ הָיָה עֵרוֹם מְכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה: 'אֵף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הָגֶן.'

וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל הַנָּחַשׁ: 'מִפְּרִי עֵץ הָגֶן - נֹאכַל, וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הָגֶן, אָמַר אֱלֹהִים - לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בּוֹ, פֶּן תִּמָּתוּן.'

וַיֹּאמֶר הַנָּחַשׁ אֶל הָאִשָּׁה: 'לֹא מוֹת תִּמָּתוּן, כִּי יָדַע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶּם מִמֶּנּוּ - וּנְפַקְחוּ עֵינֵיכֶם, וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים - יַדְעִי טוֹב וְרָע.'

וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכֵל, וְכִי תֹאוּהָ הִוא לְעֵינֵינִי, וּנְחַמֵּד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל, וַתִּקַּח מִפְּרִיו וַתֹּאכַל, וַתֵּתֶן גַּם לְאִשְׁתָּהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל

... וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: 'הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ - לַדַּעַת טוֹב וְרָע, וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מִעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחֲיִי לְעַלְמָא.'

וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים מֶגֶן עֵדֶן לְעַבֵּד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם, וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם.

וַיִּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לָגֶן עֵדֶן אֶת הַכְּרָבִים וְאֶת לֵהַט הַחֶרֶב הַמַּתְהַפֶּכֶת - לְשֹׁמֵר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים."

(בראשית, פרק ב').

• האם יש התאמה בין המושגים של "טוב ורע", לבין "חיים ומוות"?

"ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ואת המוות ואת הרע אשר אנכי מצוך היום לאהבה את יהוה אלהיך, ללכת בדרכיו ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטי, וחיית ... העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ, החיים והמוות נתתי לפניך, הברכה והקללה,

ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך, לאהבה את יהוה אלהיך,
לשמע בקלו ולדבקה בו. **כי הוא חייך וארך ימך**."

(דברים, פרק ל').

- כיצד אתם מבינים את הזיקה שמוצגת כאן בין המושגים "חיים – טוב" ו"מוות – רע". כיצד זה מתחבר למקור הקודם?
- מה משמעותו של הציווי "ובחרת בחיים"? לבחור להישאר חי ונושם פיסית? או לבחור בדרך חיים מסוימת, הקשורה בערכים נצחיים?

"תנו רבנן: שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל:

הללו אומרים- 'נוח לו לאדם שלא נברא, יותר משנברא'.

והללו אומרים: 'נוח לו לאדם שנברא, יותר משלא נברא'.

נמנו וגמרו: 'נוח לו לאדם שלא נברא, יותר משנברא! עכשיו משנברא-
יפשפש במעשיו, (ואמרי לה- "ימשמש" במעשיו).

(תלמוד בבלי, מסכת עירובין, עמוד ב').

"אין דבר המסביר את החיים יותר מאשר המוות.

... ההתמודדות עם השכול הביאה את כולנו לחפש משמעות בחיים.

... בכ"ג טבת תשס"ג, במהלך סעודת ליל שבת בישיבת עתניאל, בזמן שתלמידי
הישיבה רקדו ושרו את הפסוק "הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסדו", נכנסו מחבלים
למטבח ורצחו את ארבעת התורנים שהיו בו: נעם אפטר, יהודה במברגר, גבריאל
חוטר וצביקה זימן.

עד לב השמים עלתה הזעקה: מה על הניגוד שבין השירה ששרו התלמידים לבין
מה שהתרחש במציאות?

... מסקנתו של הבבלי במחלוקת בין בית שמאי לבית הלל- "נוח לו לאדם שלא
נברא", נשמעת בלשון המעטה כאמירה פסימית ביחס לחיים. אולם רבי מרדכי
יוסף ליינר מאיזביצא, בספרו "מי השילוח" מדייק בדברי הגמרא:

לא נאמר "טוב לו לאדם שלא נברא" אלא רק "נוח לו".

זאת אומרת, המקום ממנו באנו ואלינו נחזור- המוות, הוא אכן מקום יותר "נוח", ועם זאת - טוב שבאנו לעולם.

מתוך רעיון זה עולה תפיסה יסודית של הקיום: זכינו בחיים, לא על מנת שיהיה לנו נוח בהם, אלא על מנת שנעשה את הטוב.

במהלך כל יום, כל הזמן, החיים מציגים לנו אתגרים ואנחנו בוחרים. לפעמים אנחנו מודעים לבחירותינו, אך לעתים קרובות אנחנו בכלל לא מודעים לכך שהגענו לצומת, ובחרנו בדרך מסוימת. הבחירות הללו מתגלמות בשאלות כמו האם לעזור לזולת? האם לקחת אחריות? האם להשקיע ולהעמיק בדברים החשובים בחיים? האם להשתנות? בדרך כלל בחירות אלו אינן בין לעשות את הטוב ובין לעשות את הרע, אלא בין לעשות את הטוב לבין לעשות את הנוח. ההכרה כי משמעות חיינו היא השאיפה לטוב ולא השאיפה לנוח, יכולה לסייע לנו להעלות את המודעות לאתגרים שבחיינו ולבחור את הבחירה הנכונה. מקובל להגדיר את שני יצרי האדם כ"יצר הטוב" ו"יצר הרע". בחלוקה זו יש סכנה שמא נחשוב שמספיק להימנע מלעשות דברים רעים. אבל אין בכך די. כדי לממש את קיומנו עלינו לבחור בטוב, והיצר שמעכב אותנו ומונע בעדנו מלעשות כן אינו "יצר הרע" אלא "יצר הנוח". גם כתברה נראה לי כי החולשה העיקרית עימה חייבים להתמודד היא הכניעה ליצר הנוח. ... האדם חייב לשאוף שלא להיכנע לרצון לחדול, שהוא ביטוי של "יצר הנוח". בזמנים כאלו האדם צריך להתמקד במעשה ולמצוא את הטוב, את משמעות החיים. ביטוי זה של המאבק שבין "הטוב" לבין "הנוח" גם הוא תלוי רק בנו.

(הרב יעקב נגן, "בין טוב לנוח", אתר האינטרנט של ישיבת עתניאל, 2007).

- לאור הדברים האלה של הרב נגן- מה משמעות הציווי "ובחרת בחיים"? מה הציפייה מהאדם שבחר בחיים?

הבנת המושג במשמעות השנייה- המורחבת שופכת אור על הציווי הלכאורה מאוד טריוויאלי ומוכן מאליו- "ובחרת בחיים".

למדנו מהמחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, ומפרשנותה ע"י ה'מי שילוח' כפי שהיא מובאת במאמר של הרב נגן, ש'חיים' ע"פ המשמעות הראשונה- "נוח לאדם שלא נברא".

ההבנה הזו מעמידה את הצינוי "ובחרת בחיים" כצינוי לטפס מהמשמעות הראשונה לשנייה, ולחיות באמת- כלומר לנסות לברר ולממש את אותו ה"טוב".

אבל מה הוא אותו תוכן? מי קובע אותו?

על "מסירות נפש" ו"הקרבה":

"ושמרתם את חוקותיי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, אני ה'".

(ויקרא י"ח, ה').

- מה משמעות הקביעה שאדם השומר את החוק והמשפט האלוהי "חי" בו?

"עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב

... שאל אותם: "מה יעשה אדם ויחיה"? ענו לו: "ימית את עצמו".

שאל: "מה יעשה אדם וימות? ענו: "יחיה את עצמו".

(תרגום שלי מארמית- תלמוד בבלי, מסכת תמיד, דף ל"ב, עמוד א').

- אם סיכמנו קודם שאנחנו מצווים לבחור בחיים ושהחוקים והמשפטים מביאים למצב של "וחי בהם", כיצד לדעתכם אפשר להבין את האמירה האבסורדית הזאת- כדי לחיות- דרוש למות?

"אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יהוצדק: נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד (הימים ימי הגזירות של אדריאנוס קיסר ושל טורנטורפוס על חיי הדת של היהודים בישראל, חכמי הדור וראשי הצבור היהודיים מתכנסים, כנראה לאספה חשאית כדי לחשוב איך להציל את היהדות מכיליון, ובה הם קובעים בין השאר את 'חוקת החירות' הבאה, [ג.א.]): כל עבירות שבתורה- אם אומרין לאדם 'עבור ואל תהרג'- יעבור ואל יהרג, חוץ מאשר העברות הללו: עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים.

שואל רבי ישמעאל: איזה פסוק יש לנו בתורה שמוכיח את הקביעה לפיה אם אמרו לאדם 'עבוד עבודת כוכבים ולא- תיהרג', עליו לחטוא בעבודה זרה ולהישאר בחיים? "וחי בהם" (ויקרא יח, ה): "וחי"- ולא שימות בהם.

(תרגום שלי מארמית, תלמוד בבלי מסכת סנהדרין, דף ע"ד, עמוד א').

• במה חולק רבי ישמעאל על חכמים?

”וְשָׁמְרֶתֶם אֶת הַשַּׁבָּת, כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם! מַחְלִלָּהּ- מוֹת יוֹמֶת. כִּי כָל הָעֲשָׂה בָּהּ מְלָאכָה- וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ.”
(שמות, פרק ל"א, י"ד).

רבי ישמעאל, רבי עקיבא ורבי אלעזר בן עזריה היו הולכים בדרך, ותלמידים נוספים שלהם היו הולכים מאחוריהם, נשאלה בפניהם השאלה: מה הפסוק מהתורה שמהווה מקור לכלל ש'פיקוח נפש דוחה את השבת?

... רבי יונתן בר יוסף קבע: הפסוק "כי קודש היא לכם": הפסוק מלמד שהשבת מסורה בידינו, ולא אנחנו מסורים בידיה.

רבי שמעון בן מנסיא קבע: הפסוק "ושמרו בני ישראל את השבת", מלמד שעדיף שאדם הנמצא במצב של פיקוח נפש, עדיף שיחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

... רב יהודה אמר בשם שמואל אמר שההוכחה שלו עדיפה על כולן: הפסוק "וחי בהם", מלמד שעלינו לחיות את התורה ולא למות בעבורה.

(תרגום שלי מארמית, תלמוד בבלי מסכת יומא, דף פ"ה).

• מהי מהות ההתעסקות בפיקוח נפש?

• מה אפשר ללמוד מעצם העובדה שישנה הנחה בסיסית שפיקוח נפש דוחה שבת? האם המחלוקת היא רק בשאלה איזה פסוק מהווה מקור לה?

סיכום ביניים:

תשובתם של חכמי הנגב למצביא היווני, לפיה כדי לחיות- יש למות, ולהיפך, טומנת בחובה רעיון יהודי עתיק יומין, סוד מופלא, ומקצינה אותו עד כדי אבסורד, בכך היא "מגרה" אותנו לפצח את הסוד, שהיום הוא כבר נחלת רבים: נכונות למות למען ערך מסוים הינה למעשה קריאת כיוון ל"חיים" בהם צוינו לבחור, נכונות זו היא המגדירה את התוכן של ה"טוב", והופכת את החיים לכאלה שבהם ראוי לבחור. בחירה של אדם להיות נכון למות למען מטרה מסוימת, מבטאת את יכולתו להעניק לחייו משמעות ולהגדיר אותה.

הגדרת מעשים מסוימים כ"ייהרג ובל יעבור", הגדרת השבת כחשובה מהחיים- ראוי למות למענה, היא הדרך היהודית העתיקה להגיד לנו שטמון בה ערך שראוי **לחיות** למענו. ולכן, על אף ש"מחלליה מות יומת"- "פיקוח נפש דוחה את השבת". למה? "וחי בהם".

על נכונות למות למען החיים בימינו:

"אם אדם לא מצא למען מה ימות, אדם כזה אינו ראוי לחיות".

(מרטין לותר קינג, נאום בדטרויט 23/6/63).

"איני רוצה לסבול, ואני מעדיף למות על מיטתי בשלווה בבוא יומי. איני רוצה שיאריכו את סבלי בטיפולים מיותרים. אולם אם יבחר בורא העולם לסיים את חיי בדרך נוראה שכזו, אני מקווה כי הסובבים אותי ינחמו אותי ויתנו לי כוח ותקווה. אני מקווה כי הם לא יראו בנשימותי האחרונות חיים של ניזול וחוסר אונים, אלא רגעים של עוצמה. שלא יראו פחד ולא ישדרו פחד, אלא נחישות. וגם אם אשבר ואעדיף את המוות יספרו לי יקירי על אהבתם וחסדיהם, יאמרו מילים טובות של נחמה וייתנו כוחות להתמודד עם המלאך שנתן משמעות למאה ועשרים שנותי, מלאך המוות. את הדברים הללו אני כותב בעת טקס השבעה בכותל, אחד מתלמידי מושבע (בהצהרה) להיות נכון למסור את חייו לעם ישראל, לא כדי שייפגע בצבא ח"ו, אלא כדי למסור את ימיו ולילותיו, להגיר דם, יזע ודמעות למען העם והארץ. ודאי קשה לו מאוד לעבור מן המושב והישיבה אל חיי הצבא, לציית לפקודות, להתאמן ולהסתער בבוא יום פקודה. הוא עושה זאת משום שחונך שהחיים חשובים כל כך דווקא בגלל הפוטנציאל שטמון בהם, בגלל שהוא יודע כי ללא הקרבה- חייו וחיי יקיריו יהיו ריקים. חלק ניכר מהציבור הנאור, הדוגל בחיים מכובדים ונטולי סבל, כבר מזמן לא בצבא, בקושי במדינה. רבים מחבריו, כך הם מעידים מעל כל במה, נוטלים סמים כדי לברוח מן הסתמיות ולהקהות את הכאב שבחוסר הכאב. עתה מציעים בפניו את הבריחה האולטימטיבית מן החיים הכואבים".

(הרב שלמה וילק, ראש ישיבת "מחניים", "גלולה של מוות", מאמר נגד חוק "חולה הנוטה למות", מוסף 'שבט', מקור ראשון, כ"ב בסיון תשע"ד, 20.6.2014)

"הנני נשבע (ת) ומתחייב (ת) בהן צדקי, לשמור אמונים למדינת ישראל, לחוקיה ולשלטונותיה המוסמכים, לקבל על עצמי ללא תנאי וללא סייג, עול משמעתו של צבא הגנה לישראל.

לציית לכל הפקודות וההוראות הניתנות על ידי המפקדים המוסמכים, ולהקדיש את כל כוחותיי, ואף להקריב את חיי להגנת המולדת ולחירות ישראל".

(נוסח שבועת חיילי צה"ל).

אָל - בֵּית הַמִּדְרָשׁ סוּר, הִישָׁן וְהוֹנָשָׁן,
בְּלִילֵי טַבַּת הָאֲרָכִים, הַשּׁוֹמְמִים,
בְּיָמֵי הַתְּמוּזָה הַבְּעָרִים, הַלֵּהֲטִים,
כַּחַם הַיּוֹם, בִּשְׁחָר אוֹ בְּנִשְׁפָּ לִילָה.
... יְהוּדִים בְּנֵי הַגְּלוּת, מִשְׁכֵּי כְּבֹד עָלָה,
הַמְּנָשִׁים אֶת-עַמְלָם בְּדָף שֶׁל-גִּמְרָא בָּלָה,
מִשְׁכִּיחִים רִישָׁם בְּמִדְרָשׁ שִׁיחוֹת מִנִּי קָדָם
וּמְשִׁיחִים אֶת-דֹּאגָתָם בְּמִזְמוּרֵי תְהִלִּים -
(אָהָה! מֶה-נִּקְלָה וְעֵלְוִנָה זֶה הַמְּרָאָה)
בְּעֵינֵי זֶר לֹא-יָבִינוּ! אֲזִי יִגְדֹּךָ לְבָבִי,
כִּי רָגְלְךָ עַל-מִפְתָּן בֵּית חַיֵּינוּ תִדְרֹךְ,
וְעֵינְךָ תִּרְאֶה אוֹצֵר נִשְׁמַתָּנוּ.

... אִזְדַּע לְךָ וּשְׁמַע, הֵהָ, אָחִי הַנִּנְעָנָה!
כִּי רַק זִיק מַצֵּל הוּא, רַק נִיצוּץ פְּלִיטָה קָטָן,
אֲשֶׁר בְּנִס הַתְּמַלֵּט מִן-הָאֵשׁ הַגְּדוֹלָה
הָאִירוּ אַבּוּתֶיךָ עַל-מִזְבְּחָם תָּמִיד.
וּמִי יוֹדֵעַ אִם לֹא-נִחְלִי דְמֻעוֹתֵיהֶם
הָעִבְרִינוּ וְיִבְיֵאוּנוּ עַד-הֵלֶם
וּבִתְפִלָּתָם מֵאֵת אֲדָנֵי שְׁאֵלוֹנוּ;
וּבְמוֹתָם צוּ לָנוּ אֶת-הַחַיִּים -
הַחַיִּים עַד-הָעוֹלָם!"

"אִם-יֵשׁ אֶת-נִפְשְׁךָ לְדַעַת אֶת-הַמַּעֲיָן
מִמֶּנּוּ שְׂאֵבו אַחֶיךָ הַמוֹמְתִים
בְּיָמֵי הָרָעָה עַד כְּזֹה, תַעֲצוּמוֹת נִפְשִׁי,
צֵאת שְׂמַחִים לִקְרֹאת מוֹת, לִפְשֵׁט אֶת-הַצֹּאֵר
אֶל-כָּל-מֵאֲכָלֶת מְרוּטָה, אֶל-כָּל-קֶרֶדֶם נָטוּי,
לְעֵלוֹת עַל-הַמוֹקֵד, לִקְפֹּץ אֶל-הַמִּדְוָרָה,
וּבְ"אַחַד" לְמוֹת מוֹת קְדוּשִׁים -
אִם-יֵשׁ אֶת-נִפְשְׁךָ לְדַעַת אֶת-הַמַּעֲיָן
מִמֶּנּוּ שְׂאֵבו אַחֶיךָ הַמִּדְכָּאִים
בֵּין מַצְרֵי שְׁאוֹל וּמִצּוֹקוֹת שַׁחַת, בֵּין עֲקֹרֵבִים -
תִּנְחוּמוֹת אֵל, בְּטָחוֹן, עֲצָמָה, אֲרֹךְ רוּחַ
וְכַח בְּרָזֶל לְשֹׂאת יָד כָּל-עַמָּל, שְׂכֵם
הַנְּטוּי לְסִבֵּל חַיִּי סָחִי וּמָאֵס, לְסִבֵּל
בְּלִי קֶץ, בְּלִי גְבוּל, בְּלִי אַחֲרִית -
... אִם-יֵשׁ אֶת-נִפְשְׁךָ לְדַעַת אֶת-הַמַּעֲיָן
אֶל-רֹאשׁוֹ מִלְטוֹ אַבּוּתֶיךָ מִשְׁאֵת נִפְשָׁם,
תּוֹרָתָם, קִדְשֵׁי קִדְשֵׁיהֶם - וַיִּצִּילוּם;
אִם-תִּאֲבָה דַּעַת אֶת-הַמַּחְבֵּא בּוֹ נִשְׁמָרָה -
וּבַעֲצָם טְהֵרָה - רוּחַ עֲמָךְ הַכְּבִירָה,
שְׁגֵם בְּשִׁבְעָה חַיִּי חֲרָפָה, רַק וּכְלָמָה
שִׁיבְתָהּ לֹא-הוֹבִישָׁה חֲמִדַת נַעֲוִירָה -
... הוּא, אֵחָ נַעֲנָה! אִם לֹא-תִדַּע לְךָ כָּל-אֵלָה -

("אם יש את נפשך לדעת", חיים נחמן ביאליק, תרנ"ח).

- בואו נעשה תרגיל מחשבתי: מהו הערך שלמענו הייתם/ן מוכנים/ות למות?
כלומר: שלאורו הייתם/ן מעוניינים/ות לחיות?

סיכום ביניים:

מרטין לותר קינג למעשה מתרגם את אותו סוד יהודי משפה מקראית-תלמודית של פעם לשפה המודרנית-מערבית שלנו. הרב וילק מאיר את ההבנה הזו באור אקטואלי שכבר מתייחס ישירות לנושא שלנו: חייל שנשבע ומתחייב במילים המצמררות "ואף להקריב את חייו", שמביע נכונות למות במסגרת תפקידו- ע"פ הבנתנו, ראוי שיתחייב לכך לא רק מתוך שאיפה להבטיח קיום פיסי של אזרחי ישראל שבעורף, אלא מתוך מחויבות עמוקה לבחור בחיים המושתתים על הטוב הנצחי, טוב שהתממשותו במציאות אכן מותנית בקיומם הפיסי של בני העם הזה, על פני האדמה.

ביאליק מצביע בשפתו הפיוטיות על הזיקה העמוקה הזאת: בין בית המדרש- המקום שבו הגדירו וליבנו חכמי ישראל את התוכן של ה"טוב" הזה שראוי לחיות למענו, לבין תעצומות החיים שאפיינו את עם ישראל, גם נוכח הרצחנות והאכזריות הנוראה ביותר שהופנתה כלפיהם.

יחסנו כחיים כלפי המתים שנפלו:

"... במסדר בוקר אי-שם אמר לנו המ"מ לעלות מיד על מדי א' ונסענו ללוויה של חייל שנהרג. בדרך, אמר לי ליאון שהחייל הזה לא ציווה לנו כלום, הוא בכלל לא התכוון, מי שציווה לנו את החיים זה המוות שלו. לא הבנתי והיינו צריכים לרדת, לטעון מחסניות, לצעוד, היו זעקות שבר של האמא, הספד, קדיש, אל מלא רחמים, ירינו שלושה מטחים, לא הספקתי לברר. בקרב על תל-פאח'ר ליאון נהרג ואני יכול להעיד שהוא לא ציווה לנו דבר וחצי דבר. אבל אז הבנתי שהמוות שלו, כן!

המוות של הבנים החשובים האלה יש לו קול ויש לו סמכות לצוות על החיים בזכות החיים שנגדעו. למותם יש משמעות של חיים לחיים אחריהם.

... ההכרה "ובמותם ציוו לנו את החיים – החיים עד העולם!" טבועה בנו מילדות, וזהו המעיין ממנו שאבו אחינו ובנינו המומתים את עוז רוחם ותעצומות הנפש. למן הטקס הראשון בגן-הילדים ובכל יום זיכרון ועד לרגע בו נפלו חללים. הידיעה שהמוות הוא אפשרות מוחשית והמטרה נעלה ממנו יוצקת כוח אדיר ורוח סופה משליכה אותם מגד. החיים אחריהם קדושים ועל קידושם חרפו נפשם הקדושה.

... לפיכך, עלינו לחיות את החיים ולשמוח בהם. אנחנו מצוים במצוה החמורה הזאת – לעמול ולבנות וליצור ולהקים, ונזכור לפאר ולרוקם ולהלל ולקדש את הקדושים האלה שבמותם ציוו לנו את החיים".

("מִצְוַת הַחַיִּים", דודו אלהרר, מאי 2011).

"... אז מנגד יצאו נערה ונער

ואט אט יצעדו הם אל מול האומה.

לובשי חול וחגור וכבדי נעליים

... עייפים עד בלי קץ, נזירים ממרגוע

ונוטפים טללי נעורים עבריים

... אז תשאל האומה שטופת דמע וקסם

ואמרה: "מי אתם?", והשניים שוקטים

יענו לה: "אנחנו מגש הכסף, שעליו לך ניתנה מדינת היהודים".

(מגש הכסף – נתן אלתרמן, דצמבר 1949).

• האם המושגים הללו ("במותם ציוו לנו", "מגש הכסף") נשמעים לכם כקלישאה לעוסה שיש כאן הבנה רלוונטית יותר שלהם לאור המהלך שלמדנו?

• "... אני שוכב כעת באוהל ומקשיב לשירים ברדיו. חבל שרק ביום הזכרון אפשר לזכות לשמוע דברים יפים כאלה. יש כל כך הרבה שירים יפים שפשוט מפריעים לי להתרכז בלימוד וקריאה ... אך מצד שני, נוצר מיזוג והתאמה כל כך יפה בין הלימוד והשירים.

כעת עסקתי במשנה חשובה במס' סנהדרין:

"הו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות. דיני ממונות - אדם נותן ממון ומתכפר לו, דיני נפשות - דמו ודם זרעותיו תלויים בו עד סוף העולם!" (אני מצטט רק קטעים מהמשנה. כדאי לעיין בכולה) ... "לפיכך נברא אדם יחיד, ללמדך שכל המאבד נפש אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא! וכל המקיים נפש אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא! ... ולהגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד, כולם דומים זה לזה. ומלך מלכי המלכים הקב"ה, טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחברו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לאמר: בשבילי נברא העולם!"

וברקע נשמעים שירים שאפשר ממש להעמיק את משמעותם על ידי משנה זו:

הרבה מהשירים מדברים על העבר, מנציחים מאורעות שהיו פעם, מדברים על "רבים שכבר אינם בינינו" וקוראים לנו "לזכור את כולם, את יפה הבלורית והטוהר (ה"שגיאה" במקור - כך בחר דודי נעם לאיית [ג.ג.]), כי רעות שכזאת..."

לנו, כבני אדם, קשה לעתים לקשר את העבר עם ההווה והעתיד. אך המשנה הזאת מבהירה לנו בצורה כה ברורה את מחויבותנו כלפי העתיד, וממילא את הקשר בין העבר להווה:

אילו לא היו נהרגים כל אותם בני אדם, הרי היו להם זרע וילדים, ומי יודע מי היה נוצר מבני אותם שכבר אינם! אנחנו צריכים לנסות, באיזה שהוא מקום, לחיות עם כל אותם האנשים שקיימים רק בפוטנציה..."

(מתוך מכתב שכתב דודי נעם יהודה ז"ל ביום הזיכרון תשמ"ב, 1981, האחרון בשמונה עשרה שנות חייו, בהיותו חייל ברמת הגולן).

- כיצד מבין אחרת נעם את השורה מהשיר "הרעות" לאור המשנה בסנהדרין?
- האם דרך חיים המכוונת לערכים שלמענם הקריבו החיילים את חייהם יכולה להוות הכרת תודה כלפיהם?
- חשבו על חיילת שהכרתם, על ערך שהתבטא בחיילת במיוחד, הביעו מחויבות לאותו ערך נצחי, והעניקו לו חיים במעשיכם.

סיכום:

מה אם כן צריך להיות היחס שלנו- החיים, כלפי אותם אלו שמתו, מסרו את נפשם. הלא כל האמירות הכל כך 'ישראליות' האלה שראינו כאן: "במותם ציוו לנו את החיים", "מגש הכסף", "נפש אחת = עולם מלא", האם אלה לא הפכו כבר מזמן לקלישאות ריקות מתוכן בשיח שלנו? נדמה לי שלאור המהלך שלנו עד כה הטקסטים הללו מקבלים משמעות חדשה: החיים שאנו בוכים על גדיעתם- אינם מסתכמים בבלורית וחיתוך הדיבור של הלוחם המסוקס, ואפילו לא באופיו הנאצל ועוז רוחו. חייו ומותו הם הדהוד מטלטל ועוצמתי לציווי היהודי העתיק "ובחרת בחיים".

ואולי ככה נפתחת לנו לפתע דרך חדשה שדרכה ניתן יהיה להבין את המקום הייחודי של היום הזה בתוך "עשרת ימי תודה":

שהרי אם מותו של הדוד שלי נעם, שכותב על הניסיון לחיות לא רק עם הנופלים שאינם כבר בינינו, אלא גם עם צאצאיהם ה"קיימים רק בפוטנציה" (לאור המימרא התנאית "דמו ודם זרעותיו תלויים בו עד סוף העולם"), אם מותו אכן מבטא היענות לציווי "ובחרת בחיים"- אזי אין ספק שהעמקת המחויבות שלי ביום הזה לחיות לאור הערכים שהוא ראה את עצמו כמחויב אליהם, לאור התוכן שהוא יצק אל תוך ה"טוב" הזה שראוי לחיות למענו- היא למעשה גם הוקרת התודה הנעלה ביותר שאפשר להביע כלפיו.

עצמאות לאור חינוך

מהלך:

1. בין היסטוריה להווה- הרצל; דוד בן גוריון
2. מה יש בפער שבין חלום להגשמה?
3. כיצד יש לחגוג?
4. מה בין עצמאות ליום הולדת או שמות אחרים
5. תיאור החגיגות

את המסע היום, נתחיל דווקא מסוף החלום של הרצל, שאולי היה דריסת הרגל הראשונה להגשמה:

(1)

אבל אם לא תרצו, כל מה שסיפרתי לכם אגדה הוא - ואגדה ישאר. היה בדעתי לכתוב סיפור עם מוסר השכל. יש שיאמרו: 'יותר סיפור ממוסר השכל'. אחרים יאמרו: 'יותר מוסר השכל מסיפור'. אחרי שלוש שנים של עבודה עלינו להפריד, ספרי האהוב. כעת מתחילים ייסוריך. יהיה עליך לפלס דרכך במבוך של איבה וסילופים, כמו בתוך יער אפל. אבל אם יתמזל מזלך ותגיע לחברת אנשים טובים, מסור להם את ברכת אביך. הוא מאמין שגם חלומות הם דרך למלא את הימים שנגזר על האדם להעביר על פני האדמה. החלום אינו שונה בהרבה מן המעשה, כמו שחושבים רבים. כל מעשיהם של בני האדם היו פעם חלומות; כל מעשיהם יהיו ביום מן הימים לחלום.

(בנימין זאב הרצל, 'אחרית דבר מתוך המחבר', מתוך: אלטנוילנד)

- כיצד אתם/מבינים/ות את המילים "כל מעשיהם של בני האדם היו פעם חלומות; כל מעשיהם יהיו ביום מן הימים לחלום"?

"לפני כשלוש מאות שנה הפליגה לעולם החדש אניה ושמה "מייפלאוור". היה זה מאורע גדול בתולדות אנגליה ואמריקה. אבל תאב אני לדעת, אם יש אנגלי אחד היודע בדיוק אימתי הפליגה אניה זאת; וכמה אמריקאים יודעים זאת; היודעים הם כמה אנשים היו באותה אניה; ומה טיבו של הלחם שאכלו בצאתם? והנה לפני יותר משלושת אלפים ושלוש מאות שנה לפני הפלגת "מייפלאוור" יצאו היהודים ממצרים, וכל יהודי בעולם, ואף באמריקה וברוסיה הסובייטית, יודע בדיוק באיזה יום הם יצאו: בחמישה עשר בניסן. וכולם יודעים בדיוק איזה לחם אכלו: מצות. ועד היום הזה אוכלים יהודים בכל העולם כולו מצה זו בחמישה עשר בניסן, באמריקה, ברוסיה ובארצות אחרות, ומספרים ביציאת מצרים ובצרות שבאו על היהודים מיום שיצאו לגולה. והם מסיימים בשני מאמרים: השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. השתא הכא לשנה הבאה בירושלים הבנויה"

(דוד בן גוריון, ועדת החקירה של האו"ם 1947)

- מה מבקש דויד בן גוריון לטעון בקטע שקראתם?

(2)

חשיבותה של מדינת ישראל איננה בקיומה של הבטחה עתיקה, ואף לא בראשיתה של תקופת ביטחון חומרי שהיא עשויה לציין... אלא בהזדמנות הניתנת סוף סוף למימוש תורתה החברתית של היהדות. העם היהודי השתוקק לארצו ולמדינתו לא על שום העצמאות חסרת התוכן שציפתה לו בהן, אלא על שום יצירת חייו שיכול היה להתחיל בה סוף סוף. עד עתה הוא קיים מצוות, לימים גבש לעצמו אמנות וספרות (יפה משלו), אך כל היצירות שהתבטא בהן נותרו כמין נסיונות נעורים שהתמשכו יתר על המידה. לבסוף מגיעה שעת יצירת המופת. אחרי הכל היה זה איום להיות העם היחיד המגדיר עצמו באמצעות תורת צדק והיחיד שאינו מסוגל ליישמה... הכפפת המדינה למחויבותיה החברתיות נותנת ביטוי למשמעות הדתית של תחיית עם ישראל כשם שביטאה זאת בימים עתיקים, עשיית הצדק שהצדיקה את הנוכחות על פני האדמה. מעצם זאת כבר יש חריגה מעבר לאירוע הפוליטי גרידא.

עמנואל לווינס, "מדינת ישראל ודת ישראל", חירות קשה, הוצאת רסלינג, תל-אביב, 2007, עמ' 293

- תארו את החלום להקמת המדינה היהודית עפ"י לוינס?
- מתוך מחשבות אלה על החלום למדינת היהודים, נשאל: מהי הדרך הראויה לחגוג הגשמת החלום?

(3)

כנסת נכבדה!

אני מציע לשנות סעיף ב' ובמקום שכתוב בו: "ראש הממשלה מוסמך לפרסם הוראות בדבר ביטול עבודה, הנפת דגלים וקיום חגיגות ציבוריות ביום הקוממיות" שיהיה כתוב: הכנסת (לא ראש הממשלה אלא הכנסת!) מחליטה לקבוע את יום הקוממיות ליום שבתון וליום ששון ושמחה, הנפת דגלים וקיום חגיגות ציבוריות. החג מתחיל מערב החג, מבעוד יום, ככל חגי ישראל.

חברים! החג היהודי הוא חג המתחיל מהמשפחה פנימה. וכשכל המשפחות בישראל חוגגות חוגג גם הרחוב. הצעת הממשלה, אם כי זה לא נאמר בה, מדגישה בעיקר את החגיגות הציבוריות. כאן אני מדגיש את ההבדל בין הצעתי לבין הצעת הממשלה. החג הזה צריך להיות, כמו כל חגי ישראל, המצטיינים בעיון, בשירה ובתרבות.

הוא צריך להצטיין בשולחן היפה, במאור הרב, בנרות החג. החג היהודי זוהי חטיבת תרבות מיוחדת, ועלינו לשמור עליה, אני רוצה להגיד, חברים, שהחג הזה בשום אופן איננו נופל מחג החירות, מחג יציאת מצרים. איננו נופל ממנו בשום דבר. אמנם ספק הוא, אם אנחנו מסוגלים ליצור עוד פעם חג כמו חג חרותנו הקדמון. אני מפקפק בזה. חג נוצר במשך דורות, אין יוצרים חג באופן מלאכותי. אבל מה שאני מציע אינו אלא להתחיל בדבר, שההיסטוריה, והדורות, ימשיכו ויארגו אותו עד לשלמות היפה ביותר. אנחנו עכשיו צריכים רק להתחיל בו בכל היכולת ובכל האפשרויות ובכל הצורות התרבותיות ובכל הצורות שמעלות את החג, מייפות אותו ומכניסות בו שמחה וששון.

(ש. לביא (מפא"י): הפרוטוקולים של הכנסת)

- איך נראה יום העצמאות בחזונו של ש. לביא?
- מה מבקש הוא לחגוג ביום זה? מהי מטרת החגיגה?
- לביא טוען כי החג מתחיל מן המשפחה ויוצא אל הרחוב. האם חזונו התממש? האם זה נמצא ביום העצמאות שלך?

(4)

אחרי שישים שנה של לאומיות, אולי סוף סוף הגיעה העת לאחוות האדם. להיפתח באמת, בידיעה ששדה השיח האנושי, הארת הפנים וההקשבה העמוקה זה לזה הם הזרעים של העתיד.

תמיד נוהגים להבחין בין הימין שדבק בברית לבין השמאל האוניברסאלי ששוכח את הברית כדי לחבור לאדם. האמנם? דווקא הדבקות בברית ובקדושה, עשויה לפתוח אותנו לכל האדם..

אנחנו מפחדים. ממה? מהיש. האמונה לעולם אינה כאן, היא תמיד מתרחשת שם. היכן? בעתיד, בגאולה וכו'. בגיל שישים אין כבר כל כך עתיד, או ליתר דיוק מה שאין עכשיו לא יהיה לעולם. השינוי המיוחל כבר מתרחש בתודעה - זה כאן, זה קורה עכשיו. אחד מבני הישיבה הוכיח אותי השבוע שאני שואל יותר מדי 'מה יהיה?', 'מה הצעד הבא?', כאילו שהעכשיו ומה שקורה כרגע - לא טוב. והוא צודק בביקורת שלו.

האם נוכל לקבל את עצמנו? ואם לא לאהוב את עצמנו לפחות לא לשנוא את עצמנו? להיות אמפתיים לעצמנו? לסגור מעגלים, להיות בנחת מעמלנו, לומר 'היה כדאי'?

ברור לי שהשמש של הציונות, לפחות זו שאני גדלתי על ברכיה, שוקעת. ודור יקום וחי ישיר ליופי וחיים. מהי הפאזה הבאה? באשר אלי, תמיד אמשך להתרגש מ'באב אל וואד' ואפילו מ'קום והתהלך בארץ', מהנאיביות של הראשונים. אבל ברור לי גם שהפאזה הבאה, שישים השנים הבאות של המדינה - מה יהיו? אולי זו כבר לא תיקרא מדינה אלא שם אחר - עם אפיון פחות לאומי שיותר מביע את האחוה האנושית ברוח הנביאים? אולי 'קיבוץ ישראל'?

באמריקה יש יום עצמאות, על רקע מלחמת השחרור שלהם כמו אצלנו - מעבדות לחירות. בקנדה לעומת זאת יש 'יום הולדת' למדינה. בשם 'יום עצמאות' מתבטאת היציאה משעבוד לגאולה, משום כך נוהגים להשוות את ליל הסדר ליום העצמאות - זו החוויה המכוננת שעליה גדלתי. אבל החוויה המכוננת של הקנדים איננה של חירות משעבוד, אלא של 'יום הולדת'.

אולי החוויה המכוננת של שישים השנים הבאות יהיה בהקשר של 'אראנו נפלאות' ברוח שביעי של פסח ולא של ליל הסדר? ואולי גאולת הפלאות של העתיד לבוא תעורר את השירה החדשה? שירה שמבשרת צדק חברתי, אנושיות של חמלה וחסד, פתיחת הלב והארת פנים לכל יצור נוצר, הפלת מחיצות הניכור? גילוי משיח בן דוד אחרי מות משיח בן יוסף? "לֵכֶן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נָאִם ה' וְלֹא

יֹאמַר עוֹד חִי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: כִּי אִם חִי ה' אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפּוֹן וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדִּיחָם שָׁמָּה וַהֲשִׁבְתִּים עַל אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָאֲבוֹתָם". ואולי נשנה את השם 'עצמאות' שטעון בחוויית השחרור - שהיא באמת חוויית הדורות הראשונים בשנותיה הראשונות של המדינה - בשם אחר? אולי 'קץ המגולה'? אולי 'יום הפלאות'?

ניכר שרבים בורחים אל המנגל מחוסר הזדהות עם החוויה המכוננת של ניצולי השואה ומייסדי המדינה. אנחנו כבר עם חופשי בארצנו. העיניים נשואות לרטט העתידי, להארת פנים, לתיקון האנושיות - זו הפאזה הבאה של מדינת ישראל - יסוד כיסא ה' בעולם. (הרב שג"ר, שיחת ליל יום העצמאות, שנת 60 למדינת ישראל)

- נסו לחדד: במה שונה המונח יום העצמאות מיום הולדת למדינה?
- האם אתם/ן מזדהים/ות עם הכיוון של השינוי המוצע על ידו מ'עצמאות' שטעון בחוויית השחרור - ליום הפלאות או שם אחר?

(5)

נצא לחגוג את יום העצמאות עם מילותיו של ח"כ דינבורג אשר מציג את תפיסתו לגבי חגיגת יום העצמאות:

אני רוצה להגיד, כיצד אני מתאר את החג הזה. אני סובר, שחג זה הוא חג החירות, חג שיחרור האומה, חג קיבוץ גלויות, חג של אקטיביזם חג של קוממיות... ע"י חגיגה משותפת באים לידי ביטוי רגשות האחוה, הידידות והקשר הלאומי, אותם רגשות האחוה, והידידות, שהיו הכוח המניע במלחמת ישראל לעצמאות, יש לפתחם ולטפחם. יש לקבוע בחוק, שבאותו יום צריך להזדליק אורות. בספר חשמונאים ב' לא נזכר, אמנם, שחג החנוכה הראשון היה חג האורים. רק פלאביוס כתב על "אורות" והוא הסביר שהאורות מסמלים את יציאת ישראל מעבדות לחירות ומאפילה לאור גדול. גם המנהג של פרחים וירקות צריך להיכנס למנהגים של החג הזה. אני מציע שבחג זה נוסיף לסעודות משפחתיות משותפות בערב החג גם אורות, ולמחרתו ביום בחג יש לקשט את הבתים והחוצות בפרחים ובירק...

הריני מציע עוד דבר אחד, שהוא אולי נועז. אינני יודע אם נספיק לעשותו השנה, אולם מן הצורך שבשנים הבאות תיכתב מגילת חירות ישראל.

(צ. דינבורג, ח"כ מטעם מפא"י, הפרוטוקולים של הכנסת)

- כיצד ח"כ דינבורג רואה את יום העצמאות?
- על איזה יום עצמאות הוא חולם לדורות?
- האם היום לאחר 68 שנים, אתם רואים אותנו כחברה כותבים את מגילת חירות ישראל?

כנפי רוח:

אילו הייתם/ן צריכים/ות לבחור תמונה / שיר / תפילה / ריקוד- מה יכול היה להיות חלק ממגילת "חירות ישראל" שלכם?

אני מודה עלי:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....